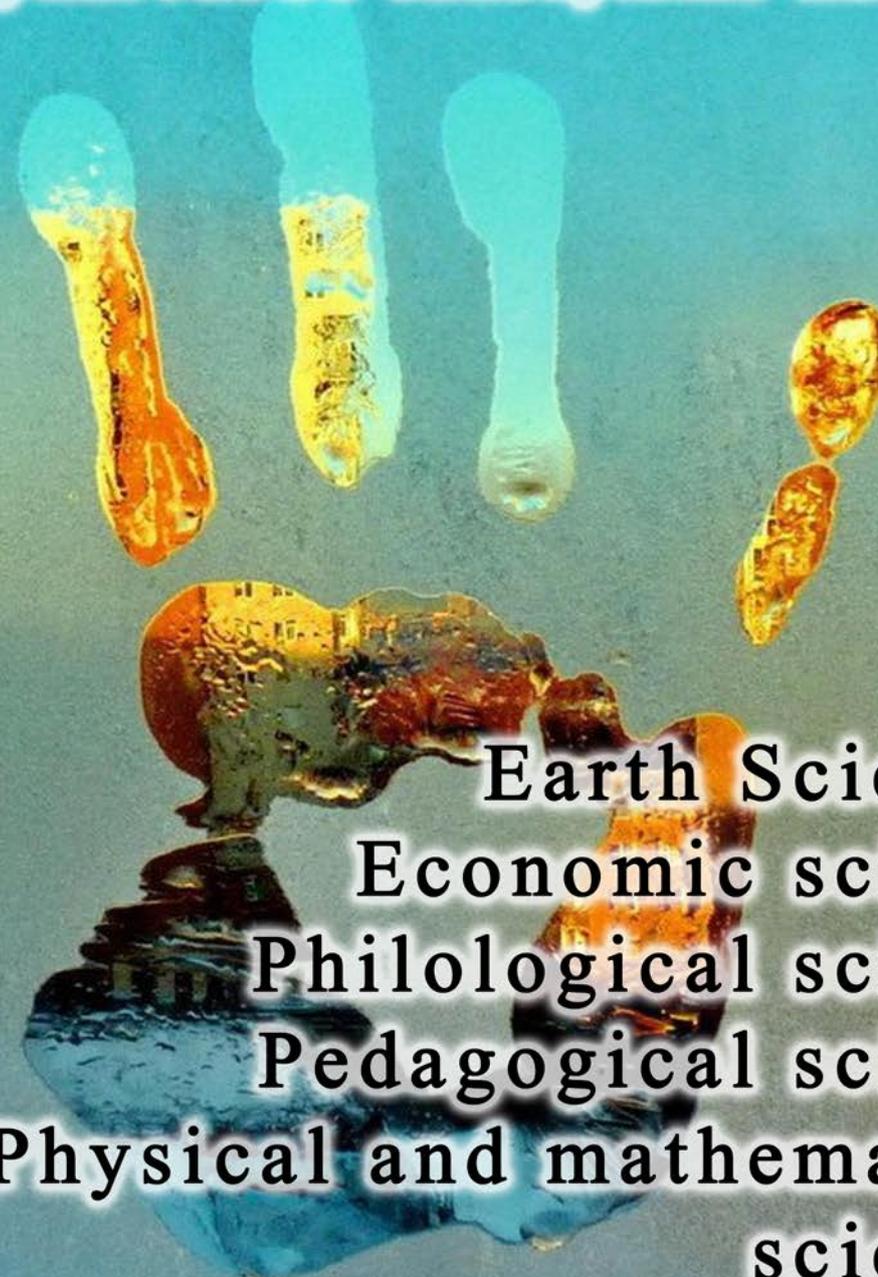

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

Międzynarodowe czasopismo naukowe

**Earth Sciences
Economic science
Philological science
Pedagogical science
Physical and mathematical
sciences**

**№30(223) 2024
Część 2**

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Colloquium-journal №30 (223), 2024

Część 2

(Warszawa, Polska)

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak**
Ewa Kowalczyk

Rada naukowa

- **Dorota Dobija** - profesor i rachunkowości i zarządzania na uniwersytecie Koźmińskiego
- **Jemielniak Dariusz** - profesor dyrektor centrum naukowo-badawczego w zakresie organizacji i miejsc pracy, kierownik katedry zarządzania Międzynarodowego w Ku.
- **Mateusz Jabłoński** - politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki.
- **Henryka Danuta Stryczewska** – profesor, dziekan wydziału elektrotechniki i informatyki Politechniki Lubelskiej.
- **Bulakh Iryna Valerievna** - profesor nadzwyczajny w katedrze projektowania środowiska architektonicznego, Kijowski narodowy Uniwersytet budownictwa i architektury.
- **Leontiev Rudolf Georgievich** - doktor nauk ekonomicznych, profesor wyższej komisji atestacyjnej, główny naukowiec federalnego centrum badawczego chabarowska, dalekowschodni oddział rosyjskiej akademii nauk
- **Serebrennikova Anna Valerievna** - doktor prawa, profesor wydziału prawa karnego i kryminologii uniwersytetu Moskiewskiego M.V. Lomonosova, Rosja
- **Skopa Vitaliy Aleksandrovich** - doktor nauk historycznych, kierownik katedry filozofii i kulturoznawstwa
- **Pogrebnaya Yana Vsevolodovna** - doktor filologii, profesor nadzwyczajny, stawropolski państwowy Instytut pedagogiczny
- **Fanil Timeryanowicz Kuzbekov** - kandydat nauk historycznych, doktor nauk filologicznych. profesor, wydział Dziennikarstwa, Bashgosuniversitet
- **Aliyev Zakir Hussein oglu** - doctor of agricultural sciences, associate professor, professor of RAE academician RAPVHN and MAEP
- **Kanivets Alexander Vasilievich** - kandydat nauk technicznych, profesor nadzwyczajny Wydział Agrotechnologii i Transportu Drogowego, Państwowy Uniwersytet Rolniczy w Połtawie
- **Yavorska-Vitkovska Monika** - doktor edukacji, szkoła Kuyavsky-Pomorsk w bidgoszczu, dziekan nauk o filozofii i biologii; doktor edukacji, profesor
- **Chernyak Lev Pavlovich** - doktor nauk technicznych, profesor, katedra technologii chemicznej materiałów kompozytowych narodowy uniwersytet techniczny ukraiны „Politechnika w Kijowie”
- **Vorona-Slivinskaya Lyubov Grigoryevna** - doktor nauk ekonomicznych, profesor, St. Petersburg University of Management Technologia i ekonomia
- **Voskresenskaya Elena Vladimirovna** doktor prawa, kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Ochrony Własności Intelektualnej w dziedzinie techniki, Politechnika im. Piotra Wielkiego w Sankt Petersburgu
- **Tengiz Magradze** - doktor filozofii w dziedzinie energetyki i elektrotechniki, Georgian Technical University, Tbilisi, Gruzja
- **Usta-Azizova Dilnoza Ahrarovna** - kandydat nauk pedagogicznych, profesor nadzwyczajny, Tashkent Pediatric Medical Institute, Uzbekistan
- **Oktay Salamov** - doktor filozofii w dziedzinie fizyki, honorowy doktor-profesor Międzynarodowej Akademii Ekoenergii, docent Wydziału Ekologii Azerbejdżańskiego Uniwersytetu Architektury i Budownictwa
- **Karakulov Fedor Andreevich** – researcher of the Department of Hydraulic Engineering and Hydraulics, federal state budgetary scientific institution "all-Russian research Institute of hydraulic Engineering and Melioration named after A. N. Kostyakov", Russia.
- **Askaryants Wiera Pietrowna** - Adiunkt w Katedrze Farmakologii, Fizjologia. Taszkencki Pediatryczny Instytut Medyczny. miasto Taszkent

    SlideShare

INDEX
INTERNATIONAL

COPERNICUS

 НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

«Colloquium-journal»

Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa

Annopol 4, 03-236

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>

CONTENTS

EARTH SCIENCES

Khayala M.

ACTUAL PROBLEMS OF THE ECO-ENVIRONMENT AND RESTORATION OF KARABAKH ECOSYSTEMS 5

PEDAGOGICAL SCIENCES

Dilare G.R.

DEPENDENCE OF INCLUSIVENESS IN EDUCATION ON SPEECH ACTIVITY.....9

Алиева Х.М., Алекперова Н. В.

МЕЖДУНАРОДНАЯ ЛЕКСИКА НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ 13

Aliyeva Kh.M., Alakberova N.V.

INTERNATIONAL VOCABULARY IN ENGLISH.....13

Левашов О.С.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДО ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ.....17

Levashov O.S.

MODERN CHALLENGES TO FOREIGN LANGUAGE EDUCATION 17

Шапочка К.А., Левицька І.С.

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ООП 22

Shapochka K.A., Levitska I.S.

FORMATION OF ENGLISH LEXICAL COMPETENCE OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS WITH SEN 22

Дуйсенова Г.А., Шындалиев Н.Т.

ПРИМЕНЕНИЕ ГЕЙМИФИКАЦИОННОГО ПОДХОДА В ОБУЧЕНИИ ПРОГРАММИРОВАНИЮ 25

Duisenova G.A., Shyndaliyev N.T.

APPLICATION OF THE GAMIFICATION APPROACH IN TEACHING PROGRAMMING 25

Тюльпа Т.М.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 28

Tyulpa T.M.

ENSURING INTERDISCIPLINARY INTEGRATION OF ACADEMIC DISCIPLINES AS A CONDITION FOR THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS OF SOCIONOMIC SPECIALTIES.....28

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

Taghiyeva E.H., Mammadli V.N.

TYPES OF INDEPENDENT WORK IN MATHEMATICS LESSONS IN PRIMARY GRADES 31

PHILOLOGICAL SCIENCES

Аждарлы С.Э., Мамедзаде Р.В.

БАРЬЕРЫ, ВОЗНИКАЮЩИЕ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ КОММУНИКАТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ, И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ.....36

Ajdarli S.E., Mammadzadeh R. V.

BARRIERS THAT APPEAR DURING THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCIES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING AND THEIR SOLUTIONS 36

Балакишиева В.Т.

ПОТЕНЦИАЛ ТЕХНОЛОГИЙ ПАМЯТИ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ 39

Balakishiyeva V.T.

THE POTENTIAL OF MEMORY TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING 39

Мехишзаде Ш.Т., Гейдарова Ш.Ш.

ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПАРЕМИОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В АНГЛИЙСКОМ И АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКАХ 44

Mehishzadeh Sh.T., Heydarova Sh.Sh.

LINGUISTIC AND CULTURAL FEATURES OF PAROEMILOGICAL UNITS IN THE ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES 44

Хунбатова Ш.Р.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АНГЛИЙСКИХ МАССМЕДИА-НЕОЛОГИЗМОВ.....48

Hunbatova Sh.R.

STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH MASS MEDIA NEOLOGISMS 48

ECONOMIC SCIENCES

Кашульська Т.С.

ЦИФРОВИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....52

Kashulska T.

DIGITAL MARKETING AS A TOOL FOR IMPROVING THE EFFICIENCY OF MARKETING PRODUCTS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES 52

Мандич С.М.

МЕХАНІЗМИ АДАПТАЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДО ЗМІН У ЗАКОНОДАВЧОМУ ПОЛІ.....58

Mandych S.

MECHANISMS OF ADAPTATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES TO CHANGES IN THE LEGISLATIVE FIELD 58

Михайлюк М.Н., Ашинова М.К., Кадакоева Г.В., Козлова Д.Р.

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОСПОДДЕРЖКИ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА РЕГИОНА 64

Mikhailyuk M.N., Ashinova M.K., Kadakoeva G.V., Kozlova D.R.

ASSESSMENT OF THE EFFECTIVENESS OF STATE SUPPORT FOR THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX OF THE REGION.....64

Рыков С.В.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ВНУТРЕННЕГО ПОЛОЖЕНИЯ О РЕАЛИЗАЦИИ ДЕПОЗИТНОЙ ПОЛИТИКИ КОММЕРЧЕСКИМИ БАНКАМИ.....69

Rykov S.V.

IMPROVEMENT OF INTERNAL REGULATIONS ON THE IMPLEMENTATION OF DEPOSIT POLICY BY COMMERCIAL BANKS 69

Сєров І.В.

УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ 72

Sierov I.

MANAGEMENT OF THE POTENTIAL FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRIBUSINESS IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES.....72

Старов І.В.	
ІННОВІНГ ЯК ДРАЙВЕР РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	79
Starov I.	
INNOVATION AS A DRIVER OF THE RESTRUCTURING OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION	79
Третяк А.В.	
УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	86
Tretiak A.	
MANAGEMENT ASPECTS OF THE TRANSFORMATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION	86

EARTH SCIENCES

Khayala Mugamat

Associated professor of Language and Literature Department of
Sumgayit State University

<https://orcid.org/0000-0002-5252-8742>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14022817>

ACTUAL PROBLEMS OF THE ECO-ENVIRONMENT AND RESTORATION OF KARABAKH ECOSYSTEMS

Summary:

Due to the fact that work is not carried out systematically and regularly to prevent the problems occurring in the environment, it can become global issues and cause great changes in the ecosystems of the planet. The growing activity of man, whether in agriculture, urban development, technology or other fields, has pros and cons effects on the earth. Creation and transportation of green energy types to the work done in the direction of prevention of increasing negative effects on the environment; accelerating the transition to alternative renewable energy sources such as solar, wind and geothermal energy; transition to a circular economy model; the usefulness of conducting phyto expertise of the soil before planting; restoration of forest massifs; implementation of close international cooperation, etc. issues included. Close international cooperation is one of the most important conditions for solving global environmental problems.

Keywords: *loss of biodiversity, alternative energy sources, country of green growth, environmental aggression, environmental literacy and responsibility*

Man is one of the most active and complex factors of ecological systems and acts as a part of the ecosystem. With the intensive development of technology and population growth, the negative and positive impact of man on nature is constantly increasing. Excessive consumption of natural resources such as energy, water and forest products by humans leads to ecosystem imbalance. The issue of efficient and economical use of natural resources is one of the most urgent and global issues of the planet. As the population grows and industry develops, the need for natural resources increases steadily, leading to the depletion of many natural resources and environmental degradation.

The Law of the Azerbaijan Republic on environmental protection states: *"This Law defines the legal, economic and social foundations of environmental protection. The purpose of the law is to ensure ecological safety in the field of protecting the ecological balance of the environment, to prevent the harmful effects of farming and other activities on natural ecological systems, to preserve biological diversity and to effectively organize the use of medicine. This Law regulates the interaction between society and nature for the purpose of improving the quality of the environment, efficient use and restoration of natural resources, and strengthening of legislation and legal regulations in the field of environmental protection"* [2].

Every citizen of Azerbaijan should know and follow the general provisions reflected in the legislation. However, we would like to note with regret that spontaneous or conscious anthropogenic interference with natural resources continues rapidly, without taking into account the laws on land and environmental protection. In the high and medium mountainous areas of our republic, at the border of

summer pastures and mountain forests, uncontrolled grazing has led to the lowering of the upper border of these forests, the strengthening of erosion processes, floods and landslides. As a result of the erosion process intensified in nature by human intervention, the amount of humus in the soil decreases, its composition changes, the microbiological processes in the soil weaken, and the microflora of the soil undergoes changes. The danger of salinization is not excluded in lands where irrigation is not carried out properly.

We can characterize the actual problems of the environment as follows:

1. Depletion of non-renewable natural resources – sources of many natural resources such as oil, gas and minerals are becoming limited every year. Uncontrolled use of these resources increases the risk of their complete depletion in the near future.

2. Pollution of the environment with industrial waste and useless waste is one of the urgent problems of global character. It is known that extraction and use of natural resources is often accompanied by pollution of air, water and soil. This, in turn, leads to the deterioration of the quality of life of people, the destruction of fauna and flora - animals and plants, as well as global climate change.

3. Spontaneous destruction of biodiversity by humans is one of the most serious environmental problems. Uncontrolled cutting of forest strips in mountainous areas, pollution of water bodies, illegal hunting of various endangered species of animals and birds lead to the loss of biodiversity.

4. Unequal distribution of natural resources is also one of the actual problems. Natural resources are extremely unevenly available on the planet. While some countries have rich mineral resources, other countries suffer from lack of such rich resources. This

leads to conflicts between countries, instability, claims to seize new fertile territories.

5. A management system that is not based on long-term planning exacerbates environmental problems. The lack of long-term plans related to the efficient use of natural resources in many countries leads to inefficient use of existing natural resources and even plundering.

6. Population growth on Earth, urbanization and pollution of water resources have led to a lack of clean drinking water in many regions of the world.

7. Depletion of the ozone layer, which protects the earth from ultraviolet radiation, increases the risk of developing skin cancer and other diseases.

8. Plastic waste that destroys the biological flora and fauna of oceans, seas, rivers and lakes causes the destruction of all living things, from giant whales to tiny microorganisms. Plastic waste also threatens human health with toxic substances accumulated in the soil and in the food chain.

9. Greenhouse gases produced by the use of fossil fuels cause global warming and climate change.

10. Due to the expansion of agriculture, industry and residential areas, natural habitats are being destroyed spontaneously.

11. Soil cultivation, application of fertilizers and chemical melioration measures (liming, plastering, etc.) also have no small effect on the soil. Land is the main means of production in agriculture. By using land as a means of production, man significantly changes soil fertility by directly affecting the properties, regimes and fertility of soils, as well as the natural factors that determine soil fertility; Deforestation and deforestation, cultivation of agricultural crops changes the appearance of natural vegetation, drying and irrigation changes the moisture regime of the area, etc. As a result, land is not only the subject of human labor, but also the product of this labor [3, p.12].

Let's pay attention to the steps taken to solve the environmental problems and some suggestions:

- The work done in the direction of active development and application of new technologies that allow to use natural resources more efficiently and reduce their consumption should be intensified.

- Efforts are being made to increase energy efficiency in all areas of human activity. In this direction, creation of green energy types and transportation of green energy to world markets is the priority of Azerbaijan's energy policy. Azerbaijan aims to increase the share of renewable energy sources in the installed capacity of electricity production to 30 percent by 2030.

- The need to accelerate the transition to alternative renewable energy sources such as solar, wind and geothermal energy has increased dramatically. Unlike fossil fuels, wind energy is inexhaustible, renewable, and environmentally friendly. But KES comes at the expense of a number of technical and economic difficulties. It is known that there is a "highly favorable" energy potential in the Absheron Peninsula and the Absheron Sea water area, which stretches along a narrow strip towards the Caspian Sea. The construction of green villages in the

territories freed from Armenian occupation, the measures implemented in the direction of transition to renewable energy sources, create confidence that the country's GEI will also change in a positive direction.

- It is necessary to move to a circular economy model based on the principles of waste minimization, reuse of materials and recovery of natural resources.

- Close international cooperation is also an important condition for solving global environmental problems. Within the framework of international cooperation, since 1992 COP (Conference of the Parties) - an annual meeting has been held by the UN to discuss how to combat climate change and how to adapt to its effects. It should be noted that this year COP29 will be held in Baku on November 11-22, 2024, hosted by the Republic of Azerbaijan.

- One of Azerbaijan's five national priorities for socio-economic development until 2030 is defined as "Country of clean environment and green growth". In accordance with that priority, large-scale work is being done in the direction of improving the environment, restoring and increasing greenery, and ensuring the efficient use of water resources and sustainable energy sources. Areas such as national parks and reserves created to protect natural habitats help preserve biodiversity.

- By developing sustainable agriculture, soil productivity is increased and farming practices that promote biodiversity are followed properly. Soil fertility is created by the "living layer" of billions of soil bacteria, microscopic fungi and other living organisms. The more beneficial microorganisms in the soil, the more other organisms there will be that increase the fertility of the soil, resulting in higher yields. Phytoexpertise of the soil before planting provides a basis for obtaining useful results.

The serious ecological problems and heartbreaking scenes caused by the conflict and occupation in the ancient historical land of Azerbaijan - Karabakh, which has been under the enemy's foot for a long time, have attracted the attention of international and local media subjects. "The Sarsang Reservoir, built in 1976 on the Tartar River to provide irrigation water to 100,000 hectares of land in 6 regions of Azerbaijan, was in an emergency situation as a result of the occupation, and the residents were deprived of irrigation water, according to the decision of PACE on January 26, 2016. The resolution "Residents of the border regions of Azerbaijan were deliberately deprived of water" demanded the withdrawal of Armenian troops from the said region, the deliberate creation of an artificial ecological crisis was assessed as "ecological aggression", and at the same time, the occupation of a part of Azerbaijan's territory by Armenia once again confirmed. During the occupation, Armenia plundered and destroyed the national-cultural heritage on the lands of Azerbaijan (culturcide), destroyed cities (urbicide) and other residential areas, and inflicted severe ecological damage (ecocide) on the region. "Hundreds of thousands of mines and explosives were buried in the lands of Azerbaijan" [4].

Let's take a look at the known environmental problems that Karabakh suffered during the occupation:

- During the occupation, the forest massifs of Karabakh were intensively cut down for wood production and the creation of defense structures. As a result, soil degradation, microclimate change and biodiversity loss have occurred. As a result of the conflict in Karabakh, which has a unique flora and fauna, many rare and endemic plant and animal species were on the verge of extinction. During the monitoring conducted in the forest and non-forest areas in the liberated areas, mainly oak, sycamore, cypress, acacia, maple, linden, hazelnut, linden, apple, apricot, pear, mulberry and others were seriously damaged. It was determined that a large amount of damage was done to Itikenarli iris, Kamilla iris, Kuznetsov's sedge, Komarov's sedge, Karabakh mountain tulip, Sagsagan hollyhock, Shoranyer sedge and other plants [1].

The rivers and water basins of Karabakh were polluted with industrial and household waste, causing the death of aquatic organisms and the deterioration of the quality of drinking water. The condition of the Sarsang reservoir, which was built on the initiative of Great Leader Heydar Aliyev, was in a state of disrepair for a long time and posed a threat to the ecological security of the region, caused special concern until four years ago. With the liberation of the historical lands of Azerbaijan from the enemy, the Sarsang reservoir was also liberated. Currently, the infrastructure of the water reservoir has been renewed and serves to provide the demand for irrigation water of 95 thousand hectares of agricultural land and to purchase electricity.

- Prolonged military operations, the use of heavy machinery and improper management of agriculture have led to unusable soil cover and a significant reduction in productivity.

- During the occupation, illegal mining activities were carried out in the territory of Karabakh, which caused the disturbance of the geological balance and pollution of the environment.

- The use of large amounts of mineral fertilizers and pesticides in agriculture has caused soil and groundwater pollution.

Intensive restoration of forests is being carried out in order to solve environmental problems in Karabakh. A number of measures are being taken to clean polluted water bodies and prevent further pollution: Sarsang, Sugovushan, Khachinchay reservoirs, as well as 3 reservoirs located on the Kondalan River in the territory of Fuzuli region, are being overhauled. Also, restoration of activities of Basitchay and Karagöl State Nature Reserves, Arazboyu, Dashalti, Lachin and Gubadli reserves, evaluation and proper management of underground water resources, restoration of destroyed forest fund areas, construction of new green areas are intensively carried out. Within the framework of the reintroduction projects carried out for the purpose of protecting biodiversity, 33 gazelles were released to the territory of Jabrayil region, as well as 5 falcons and 4 heads of the Eastern Caucasus to the territory of Lachin region. At the same time, up to 1.1 million golden-spotted trout and baby fish were

released into the water basins for the purpose of purifying water bioresources in the liberated territories and their effective protection was ensured [1].

Work is being done in a coordinated manner on the organization of efficient waste management in the liberated territories. Nowadays appropriate measures are being taken in the direction of management and recycling and reuse of construction and demolition waste. Restoration of Karabakh ecosystems is a long and complex process that requires the joint efforts of the state, international organizations and the local population. In order to create conditions for the development of ecological tourism in the region, intensive restoration and reconstruction works are carried out, international conferences, seminars and festivals are organized.

Active interaction of local residents with state bodies, international organizations, experts, and environmental organizations in solving the environmental problems of Karabakh can significantly speed up the recovery process. Historically, local residents of Karabakh know the characteristics, natural resources and problems of their territory better. They have traditional knowledge about agriculture, animal husbandry, and the use of natural resources that can be useful for ecosystem restoration, and they have a direct interest in restoring the ecological cleanliness of the environment, which positively affects their health and well-being. Local residents are also actively involved in tree planting, water basin cleaning, garbage collection and other environmental activities. Local residents can help monitor the environmental situation, regularly report violations of environmental legislation to relevant agencies, create new jobs and develop ecotourism by protecting natural resources. At the same time, they can create ecological farms by protecting biodiversity. The restoration of traditional crafts related to the use of natural materials contributes to the preservation of cultural heritage and the creation of new jobs. Today, Karabakh is being rebuilt in a planned manner, based on the concept of "green energy", "green city", "smart city" and "smart village". Creating ecological villages allows people to live in harmony with nature and set an example of sustainable development. Unfortunately, many local residents do not have enough information about modern environmental protection methods. In order to solve this problem, awareness training programs and seminars should be held for local residents. Taking into account the closer connection of women, who are historically carriers of ecological knowledge, to nature, the special services of women can be used in the organization of educational activities. Women play an important role in the education of children as carriers of environmental knowledge and educators, and they transmit knowledge about nature, ecological values and respect for the environment. This role is strengthened in the context of the environmental crisis, when it is necessary to form environmental literacy and responsibility in the younger generation. In the environmental education of children, women establish a closer emotional connection with children, which facilitates the transmission of values and knowledge.

Mothers, grandmothers, teachers become role models for children by demonstrating ecologically responsible behavior in everyday life. In many cultures, women are associated with nature, medicinal plants, seasonal changes, etc. preserve and transmit traditional knowledge about Women can contribute to the environmental education of children by organizing environmental associations and clubs, holding environmental events, creating ecological corners in homes and kindergartens, reading environmental fairy tales and stories, and using fiction to form an ecological outlook in children.

Conclusion: It is once again clarified that a person is both a part of the ecosystem and its most powerful shaper. For a sustainable future, everyone should live a healthy life in harmony with nature and use natural resources sparingly. The problem of efficient and careful use of natural resources requires a comprehensive and systematic approach. Solving this problem is possible with the joint efforts of states, international organizations and society as a whole.

The development of the green economy in Karabakh - the restoration of the environment will create preconditions for the development of ecologically clean industry and agriculture. Improving the quality of life of the population, clean environment and development of tourism will improve the quality of

life of the population of the region. Women's traditional knowledge of nature is also a valuable resource for environmental education and sustainable development. We must not forget that it is possible to create an ecologically sustainable and prosperous region only through joint efforts.

Research methods: The descriptive method was mainly used in the research process. Among the methods based on synchronous (internal) linguistics of the descriptive method, the method of classification and systematization and comparison (comparison) was used. The theoretical and methodological bases of the research are the Constitution of the Republic of Azerbaijan, the Decrees of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan and some conference materials.

References:

1. <https://bizim.media/az/cemiyyet/180605/qarabada-ekologiyenin-berpasi-ucun-hansi-tedbirler-grlb-nazirlik-resmisinden-aiqlama/>
2. <https://e-qanun.az/framework/3852>
3. <https://gsaz.az/ci/Kitابخana/mammadov%20%20torpaqshunasligin%20esaslari.pdf>
4. <https://president.az/az/pages/view/azerbaijan/karabakh>

PEDAGOGICAL SCIENCES

Dilare Guliyeva Rustem

Lecturer Sumgait State University, Sumgait, Azerbaijan

<https://orcid.org/0000-0003-1491-3479>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14022878>

DEPENDENCE OF INCLUSIVENESS IN EDUCATION ON SPEECH ACTIVITY

Inclusive education is an approach that ensures that children with various needs and skill levels receive education with equal opportunities in the same educational environment. The main goal of this educational approach is to join together children with different abilities in order to develop and realize the potential of each one to the maximum extent by applying teaching methods suitable to their individual needs. Successful implementation of inclusive education depends not only on educational policies and methodologies, but also on the effectiveness of speech activity and communication process.

Inclusive education is very important in terms of providing equal opportunities to every child with different skills and needs, creating opportunities for them to study under equal conditions, and ensuring that they participate successfully with other children in the school environment and university auditoriums. This approach provides the support necessary for every child who wants to study to realize his or her potential. The joint learning of children with different backgrounds, abilities and needs leads to the development of mutual understanding, strengthening of social integration, and improves students' ability to communicate better with different social groups. Thus, fairness is established in the education system.

Keywords: *inclusive education, speech activity, teaching method, emotional development, social integration*

Creating an inclusive educational environment is not only limited to the education system, but also requires the participation of society at a wide level. The role of society is an important factor in accepting and applying the basic principles of inclusive education. Educating society about the importance of inclusive education plays a key role in adopting this approach. Organized public events about the role and importance of inclusive education in society will help inform the public about inclusive education and, at the same time, help to form positive attitudes towards children with different needs. Community awareness of inclusive education is important for both parents and the school environment.

Active participation of society in creating an inclusive educational environment is important. Society can support the inclusion of students with different needs in the educational environment by participating in the development of educational policy and practice. Social organizations, local government bodies, parents and other interested parties can support and help in the implementation of inclusive education programs. Creating an inclusive learning environment requires the provision of additional resources and support services. Providing educational institutions with financial support, specialist training and other resources can help develop an inclusive educational environment. Cooperation between school and community can improve the quality of inclusive education by ensuring optimal use of resources.

Social organizations, non-governmental organizations and the media can come up with various initiatives to create an inclusive educational environment. Non-governmental organizations can participate in the development of education policy, organize awareness campaigns and implement support programs. Thus, they can play an important role in the

implementation of inclusive education and ensure more active participation of society in this process. The media is also an important tool for the formation of inclusive education and the education of society in this regard. Media outlets can provide news, reports and materials on inclusive education to help the public understand the importance of this approach.

Communication is the process of transferring scientific knowledge, different ideas, feelings and emotions from one person to another. This is done by both verbal and written means, as well as certain signs. In inclusive education, communication strategies should be developed according to the individual needs of each student. This requires choosing learning methods that are appropriate for students, taking into account their different learning styles and communication skills. In inclusive education, the use of different learning methods, the creation of effective communication, and the application of effective speech can help to achieve the set goal. Thus, special teaching methods, alternative communication tools, visual supports, listening activities and other technological tools can be used to develop the communication skills of children with speech difficulties, hearing and vision problems and to meet their individual needs. The availability of suitable teaching materials is also important for the effective implementation of speech activities. These materials aim to develop language skills and are tailored to the individual needs of students. Educational materials include books, games and other interactive tools that promote speech development.

"Dialogue is a dialogue between the speaker and the listener. At this time, each utterance is directly addressed to the addressee and localized directly with

the content of the speech. Dialogue is distinguished by the qualities of brevity, conciseness of expression, simplicity of syntactic structure and flexible intonation (especially question-answer reactions). Dialogue texts often create incomplete sentences. Such texts are compressed in dialogue conditions. It allows the author to provide concise information about many facts and events in a short period of time. It is possible to give a condensed dialogue that the attitude of the people participating in the speech process to various events changes intensively" (7, p. 20).

In an inclusive educational environment, the communication process is not limited to the transfer of academic knowledge, it is also important to provide social and emotional support. So, in the environment where he lives or studies, any humiliating action or behavior that the student (pupil) takes against him from the environment will prevent him from revealing his potential. On the contrary, the normal behavior and communication style of those around him will allow him to easily demonstrate his knowledge and skills. By understanding and supporting the emotional states of students with different abilities, it is possible to facilitate their adaptation in the educational environment and create a healthier communication environment.

"Language is not the speaker's activity, but the speaker's passively reflected finished product. A person who has lost the ability to speak can also protect his language, that is, what he hears are actually language signs. The language, which is mental and concrete in its essence, organized by a system of signs, is formed by the combination of meaning and acoustic image. It is possible to show language signs in writing with conventional signs. It is impossible to reflect the speech act in this form. Language and speech are not only related to each other, but condition each other. So, if the language is necessary for the speech to be understood, the speech is also necessary for the formation and development of the language" (6, p. 230).

Speech activity plays an important role in the creation and development of an inclusive educational environment. This process plays a major role in the integration of children with limited opportunities into the society by providing information exchange, mutual understanding and cooperation in teacher-student (pupil), student-student, teacher-parent, parent-student relations.

Teacher-student communication is one of the main components of inclusive education. The ability of teachers to communicate more sincerely with students with limited abilities plays an important role in the success of the educational process. Teachers must use active listening, empathy, and empathic communication strategies to understand students' individual needs, answer their questions, and provide support. Teachers must constantly communicate, exchange ideas, and talk with parents and other professionals to understand students' needs and maximize their potential. Teachers should take into account the different needs of students (students) and create communication conditions to provide them with

more suitable resources so that they can help overcome the difficulties that students face in the educational process.

"A beautiful speech, a fluent speech depends on the selection of an interesting topic for the audience, the harmony of the words used in the speech, the personality of the speaker, even his appearance, etc. it depends. In order to have a good speaking ability and speech culture, one needs to have a sufficient vocabulary, a broad worldview, a search for creativity, talent, and serious effort. A beautiful speech conquers the listener's heart, makes him think, makes him draw conclusions." (3, p. 10)

Of course, in order for teachers to cope with this kind of responsibility, to increase the quality of communication in an inclusive educational environment, it is important for them to participate in certain psychological-pedagogical trainings, development programs, and experience. Professional training and development programs organized to improve the communication skills of teachers and education professionals should teach teachers different communication strategies, understanding individual needs and the ability to communicate effectively with students. In order to determine the means of communication according to the individual needs of students, educational plans and communication strategies should be prepared, which include special methods and activities that support their language and speech development. Preparation of individual educational plans should be carried out taking into account the language and speech development of students. For children with speech problems, special treatment plans, individual exercises and therapies should be organized to help children develop their language skills and better adapt to their educational environment.

"According to the attitude towards the listeners, three tasks are set before the speaker: a) to attract the listener's attention; b) draw attention to the issues presented in the speech - create a basis for psychological impact on the listener; c) to excite the listener, to make him think. (3, p. 10)

Communication between pupils (students) contributes to the development of social skills in an inclusive educational environment. In an inclusive environment, children with different abilities interact with each other, develop their social skills, and develop a positive attitude towards diversity. Students should develop communication skills to establish mutual understanding, cooperation and friendship, and for this, various social activities and group work should be organized. An effective communication process can make it easier for children with different needs to come together and integrate with other children, help them understand each other better and strengthen their interactions. Effective communication promotes the social development of pupils (students) and adaptation to the school (university) environment. Interaction and cooperation between children with disabilities helps to create an inclusive environment and develop children's social skills.

Effective communication between parents and teachers is very important to increase the success of students in the educational process. So, parents should communicate regularly with teachers to monitor their children's development in the educational environment and provide appropriate support. Teachers should inform parents about their children's difficulties, problems, progress, and development, and should create open communication with parents to understand their needs.

Parents and family members play an important role in creating an inclusive learning environment. They can advocate for the educational needs and rights of their children, and support the development of an inclusive educational environment in cooperation with the school and the community. Parents' involvement in education and providing psychological support to their children can help children adapt better to the educational environment.

In addition to the above, sometimes language and communication barriers can create certain difficulties in an inclusive education environment. Children with different language skills and speech problems, as well as cultural and social differences, can have a negative impact on the effectiveness of communication. Children from different cultures may have different communication styles and expectations. Considering these differences and promoting cultural sensitivity, special support and the use of alternative means of communication can help to increase the effectiveness of communication in an inclusive educational environment.

"Style is a system of specific use of the phonetic, lexical, grammatical possibilities of the language, the content of the expressed thought is the attitude of the speaker or writer. It always occurs at some point in human communication. Selection of language means, their organization, expectation of language norms, individual or collective nature of the speech act, social belonging of the speaker and writer, cultural level, etc. are the basic conditions for the emergence of style." (2, p. 218)

One of the reasons that reduce the quality of the inclusive educational environment is the lack of resources that support the communication process.

Providing educational institutions with modern technical means, specialist staff and other resources can help to overcome these problems, and the availability of resources can help to provide support according to the individual needs of students.

Developing students' communication skills in an inclusive educational environment helps to increase their academic performance and success. Language skills play a key role in the learning process and help students better understand learning materials. At the same time, social integration and emotional development will create conditions for the effective communication process. In an inclusive education environment, social integration, which encourages the creation of a positive social environment among students, can facilitate communication and interactions, help them understand each other better and build friendships. Students develop the ability to express

their emotions and understand the emotions of others through communication. This increases children's emotional stability and helps them progress more healthily in the educational environment.

CONCLUSION

The creation of an inclusive educational environment, which ensures that children with limited opportunities can study equally with other students in the same educational environment, requires the broad participation of the society as well as the education system. Community education, support, provision of resources, and consideration of diverse social and cultural influences are essential to the successful implementation of inclusive education. Public organizations, non-governmental organizations and the media have a great role in creating an inclusive educational environment. Awareness campaigns organized by organizations, support programs, news, reports and materials provided by media organizations help the public to understand the importance of inclusive education. At the same time, providing educational institutions with financial support, specialist training and other resources is also an important factor for the development of an inclusive educational environment.

The role and importance of the communication process in the development of inclusive education is very great. Effective communication increases students' academic success, enhances social integration, and supports emotional development. In an inclusive educational environment, optimizing the communication process aims to realize the full potential of children with different needs. Communication in an inclusive educational environment ensures the application of teaching methods in accordance with the individual needs of pupils (students), the development of social skills and integration into the school (university) environment. For this approach to be successful, it is important to ensure mutual cooperation and support of all parties. Proper organization of communication strategies and resources, professional development of teachers and participation of parents in the educational environment increase the effectiveness of inclusive education and ensure that every child has equal educational opportunities. Creating an inclusive educational environment makes the educational system more fair, equal and supportive. In the future, the development and wider application of an inclusive educational environment will help all children realize their potential and create a more just society.

References

1. Abdullayev, N.A. Basics of speech culture. Textbook, Baku, 2013, 274 p.
2. Bayramov, A., Rustamli, A. Azerbaijani language and speech culture, Sumgait: Zaka Print Printing House, 2016, 360 p.
3. Eminli, B.I. Application forms in Azerbaijani colloquial language. Monograph. Sumgayit: SSU Editorial and Publishing Department, 2020, 156 p.

4. Askerov, M.B. Linguistic psychology or the psychology of language, Baku: Science and education, 2011, 308 p.
5. Huseynov, Sh, Shiryev, F, Muradov, C. Psycholinguistics, Baku: Baku University Publishing House, 2004, 212 p.
6. Guliyeva, D.R. Psycholinguistic perception of the text. Interdisciplinary integration: linguodidactic, lingucultural and psycholinguistic aspects, materials of the international scientific conference, Sumgait: Sumgait State University, December 19-20, 2019, p. 229-230.
7. Guliyeva, D.R. Manifestation of compression in dialogue texts (based on Azerbaijani language texts). Sumgait: Scientific news. Department of social and humanitarian sciences, 2020. v. 16, no. 3, p. 20-26.
8. Belyanin, V.P. Psycholinguistics: Textbook (2nd edition), Moscow: Flinta: Moscow Psychological and Social Institute, 2004, 232 p.
9. Van Dijk, T.A. Language. Cognition. Коммуникация, Vlagoveshchensk.: БГК им. I.A. Baudouin de Courtenay, 2000, 308 p.
10. Leontiev, A.A. Основы психолингвистики, Moscow: Smysl, 1997, 287 с.
11. Osgood, C.E. Psycholinguistics a survey of theory and research problems, Waverly press, inc. Baltimore: The Trustees of Indiana University, 1954, 212 p.

Алиева Хадиджа Мохсум
Алекперова Нурана Вугар
Мингечевирский Государственный Университет
Кафедра иностранных языков
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14022912>

МЕЖДУНАРОДНАЯ ЛЕКСИКА НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Aliyeva Khadija Mohsum
Alakberova Nurana Vugar
Mingachevir State University
Department of Foreign Languages

INTERNATIONAL VOCABULARY IN ENGLISH

Аннотация:

Традиционно греческий и латинский языки считались источниками интернациональной лексики, что объясняется огромным влиянием, которое оказывала античная культура на развитие мировой культуры. Этим объясняется наличие большого количества не только интернациональных лексических единиц, но и элементов греческого или латинского происхождения. В настоящее время происходит формирование особого пласта интернациональной лексики английского происхождения, что объясняется престижем английского языка и его глобальным статусом в мире. Основная масса интернациональных элементов английского происхождения — это корневые морфемы, которые проникают в мировые языки и обладают способностью сочетаться с национальными аффиксами. Среди тех, которые встречаются довольно часто, можно назвать слова *bank, business, consult, design, disk, drive, hit, man, market, media, net, style, test* и другие. Роль заимствований в разных языках неодинакова и зависит от конкретных исторических условий развития каждого языка. В английском языке процент заимствований значительно выше, чем во многих других языках, так как в силу исторических причин он оказался весьма проницаемым. Английский язык, больше, чем любой другой, имел возможность заимствовать иностранные слова посредством прямого личного контакта. Сначала, в Средние века, слова заимствовались из языков иноземных захватчиков (во время скандинавских и римских завоеваний), а позднее слова заимствовались в связи с активной торговой и колониальной деятельностью. Считается, что количество исконных слов в английском словаре составляет всего около 30%. Это обстоятельство дало повод многим исследователям преувеличивать значение заимствований в пополнении словарного состава языка.

Abstract

Traditionally, the Greek and Latin languages were considered the sources of international vocabulary, which is explained by the enormous influence exerted by ancient culture on the development of world culture. This explains the presence of a large number of not only international lexical units, but also elements of Greek or Latin origin. Currently, there is the formation of a special layer of international vocabulary of English origin, explained by the prestige of the English language and its global status in the world. The bulk of international elements of English origin are root morphemes that penetrate into world languages and have the ability to be combined with national affixes. Among those that appear quite often are the words *bank, business, consult, design, disk, drive, hit, man, market, media, net, style, test* and others.

The role of borrowings in different languages is not the same and depends on the specific historical conditions of the development of each language. In English, the percentage of borrowings is much higher than in many other languages, since for historical reasons it has proven to be very permeable. English, more than any other language, has had the opportunity to borrow foreign words through direct face-to-face contact. First, in the Middle Ages, words were borrowed from the languages of foreign invaders (during the Scandinavian and Roman conquests), and later words were borrowed due to active trading and colonial activities. It is believed that the number of native words in the English dictionary is only about 30%. This circumstance gave many researchers a reason to exaggerate the importance of borrowings in replenishing the vocabulary of a language.

Ключевые слова: международная лексика, заимствования, язык, обогащение словарного запаса, взаимодействие

Key words: international vocabulary, borrowings, language, vocabulary enrichment, interaction

The actuality of the study is that in modern linguistic literature, more and more attention is paid to the problem of international vocabulary. This is explained by the significant and steadily increasing role played by international words and terms in the most diverse areas of language activity, one way or another

related to the processes of contact and comparison of languages. In particular, the importance of international and pseudo-international vocabulary is well-known for the translation of both fiction and - especially - special prose, where internationalisms are the most easily perceived elements of a foreign text. This category of

words is very important for the methodology of teaching foreign languages, as well as for the practice of interlinguistics, where the vocabulary of the most common international auxiliary languages, such as Interlingua and, above all, Esperanto, is based mainly on the internationalisms of modern European languages.

The subject of the study is the consideration of the state of the international vocabulary at the current level of development of society and its influence on the process of interlanguage communication.

The purpose of this study is to study the international vocabulary in English.

Achieving this goal involves solving the **following tasks**:

- * the location of the international vocabulary among borrowed words in general.

- * classification of international vocabulary.

- * consideration of the features of its use in English.

- * consideration of the complexities associated with the translation of international vocabulary (so-called "false friends of the translator").

The scientific novelty of this work is determined by the study of the layer of the new (XX-XXI century) international vocabulary.

The theoretical significance lies in considering the causes and spheres of borrowing international vocabulary in the XX - XXI centuries.

The practical significance of the work consists in the classification of international terminology borrowed in the 20th and 21st centuries and the definition of opportunities for further use of these classifications and conclusions based on them in English.

The interest of linguists in language internationalization in recent decades is largely due to the deepening of studies in the field of the theory of language contacts, bilingualism, as well as the influence of the development of various forms of international relations on various studies. The study of international vocabulary has both theoretical and practical significance. The theoretical aspect of the research is connected with the determination of the role of internationalisms of international, inter-national and national languages in the perfection of inter-linguistic relations. The practical significance is reduced to the avoidance of mistakes when translating public-political terminology, literature. At the same time, such aspects as the ways of the emergence of internationalisms, the connection of international and pseudo-international vocabulary, the sphere of functioning of internationalisms are of special interest [1, 84].

For a complete study of the phenomenon, it is necessary, first of all, to determine the existing terminology. The analysis of the literature shows that, despite different views on the place of lexical units of this type in the language, there is no terminological difference. By definition T.R. Levitskoi and A.M. Fiterman, "international words are words that are more or less identical in sound form, grammatical design and semantic content in a number of languages" [3, 99]. There is also an

opinion that the degree of internationality of lexical units is higher, the more languages are considered and the more they are typologically distant from each other. Living in no less than three, preferably not closely related, languages is recognized as sufficient. So, according to V.V. Akulenko, internationalisms are "lexemes that are similar to the degree of identification graphically or phonemically with fully or partially common semantics, expressing concepts of international significance and coexisting in several (practically at least three) synchronously matched languages (including unrelated) [4, 61].

In modern linguistic literature, more and more attention is paid to the problem of international vocabulary. This is explained by the steadily increasing role played by international words and terms in the most diverse areas of language activity, one way or another related to the processes of contact and opposition of languages. At the present time, linguists of many countries are noticing an unusual activation in the evolution of different types of languages. This is connected, first of all, with the scientific and technical revolution, which affected almost all countries of the world, serious political and social changes, and the development of mass communication. New words are formed with the help of word-formation tools peculiar to the system of this language, and by borrowing foreign words that adapt to a certain linguistic structure. The growth of the productivity of some language means is promoted by the social need of society in certain groups of vocabulary. Strengthening the interaction of languages with the increasing role of cultural and economic ties between nations leads to the formation of a special fund of international vocabulary, which is available both in related and non-related languages. In the languages of Europe, the main fund of international words consists of borrowings from the Greek and Latin languages, in the Middle and Middle East - from the Arabic and Persian languages, in the Far East - from the Chinese language. International words refer mainly to the area of special terminology in different branches of science and technology.

The category of international vocabulary (or internationalisms) includes words that exist in several languages, while having a similar plan of expression and an identical meaning (at least one). The share of internationalisms in a number of languages is quite large (for example, more than 10% of them are in the active dictionary of Russian, English, German and French languages). The flow of words from one language to another is not a mechanical or spontaneous process. It is caused by many factors, and, first of all, historical development, the necessity of communication with other nations, regardless of the reasons (trade, war, friendly relations).

The place of internationalisms among borrowed vocabulary

One of the first linguists to pay attention to the presence of similar lexical units was Antoine Meillet (a French linguist, one of the outstanding linguists of the XX century). Even at the beginning of the XX century, he raised the question of the historical layers of such words (internationalisms). With the appearance of the

works of another researcher (E. Richter) in linguistics at the beginning of the XX century, the opinion spread that international words are exclusively words of Greek-Latin origin that are found only in European languages.

International vocabulary is considered to meet the following criteria:

1. Internationalisms are usually common in at least three languages of different language groups.
2. The words are completely or partially similar in terms of expression (phonetic and graphic aspects).
3. The words coincide in these languages in terms of content (in one or several meanings).

Internationalism is a special case of borrowing, and despite the close connection of phenomena, there are a number of characteristics that distinguish them. So, for example, tracing is impossible for international borrowings, and for borrowings in general it is impossible to function in several languages while preserving the semantic content, sound and graphic shell. In addition, there is another layer of borrowing - internal borrowings (naming of concepts with words that already exist, but belonging to other functional styles), this type of borrowing is not characteristic of the international vocabulary. Thus, it can be said that most of the characteristic features of borrowing are suitable for international vocabulary.

As in the formation of vocabulary, special temporal layers are distinguished in borrowings. Often they are associated with the interaction of representatives of one language culture with representatives of another, more often, as a result of certain events (wars, cooperation, trade, etc.). The intensity of the influx of new borrowed words in different periods is very different. Depending on specific historical conditions, it either increases or decreases. The degree of influence of one language on another largely depends on the language factor, namely on the degree of proximity of interacting languages, that is, on whether they are closely related or not. Most often, vocabulary was borrowed from separate languages in each separate period of time.

According to this principle, the following layers can be distinguished in the English language:

1. Celtic borrowings.
2. Latin borrowings of the first centuries of our era, i.e., which came even before the arrival of the English and Saxons on the British Isles (so called the 1st layer of Latin borrowings).
3. Latin borrowings VI-VII centuries, i.e. the era of the introduction of Christianity in England (so called the 2nd layer of Latin borrowings).
4. Scandinavian borrowings of the era of Scandinavian raids (VIII-IX centuries) and especially Scandinavian conquests (X century).
5. Old French borrowings (XII-XV centuries), caused by the Norman conquest.
6. Latin borrowings of the XV-XVI centuries, etc. connected with the Renaissance era (so called the 3rd layer of Latin borrowings).
7. New French borrowings after the XVI century.
8. Borrowings from Greek, Italian, Dutch, Spanish, Russian, German and others. languages,

caused by economic, political, cultural etc. connections with the respective nations.

A new aspect for the receiving language

The classification according to the source of borrowing is developed most fully, but it is not the only possible one. Borrowings can also be classified according to which aspect of the word is new for the host language. According to this principle, borrowings are divided into phonetic, trace, semantic and borrowing of word-formative elements.

Calques are called borrowings in the form of a literal translation of a foreign word or expression, etc. accurate reproduction of it by means of the host language with preservation of morphological structure and motivation. Such tracings are recognized, for example, by many international borrowings from the Indian language: *pale-face*, *pipe of peace*. We have many calques so-called sovietisms: *palace of culture - mədəniyyət evi*, *house of rest - istirahət sanatoriyası/evi*, *collective farm - kolxoz*. As already noted above, this method of borrowing is not typical for international borrowing. And from the examples it is clear that one of the criteria that an international word must have is violated, namely: full or partial similarity in terms of expression (phonetic and graphic aspects).

Semantic borrowing means the borrowing of a new meaning, often transferable, to a word already in the language, a sort of reverse borrowing. The word was borrowed from one language to another, where it acquired a new meaning, and already with a new meaning, it returned back. Semantic borrowings occur especially easily in closely related languages. A number of examples can be found among Scandinavian borrowings. For example, Old English verb *dwellan* "gəzmək", under the influence of Scandinavian *Dwelja* "yaşamaq". Thus, in terms of sound, *dwel* is similar to the English verb, and semantically, to the Scandinavian verb.

Borrowed words enter the language in two ways: through oral and through written sources. The first method (phonetic borrowings) is characteristic of the earlier stages of borrowing, while the second (graphic borrowings) brought later borrowings into languages, as it is connected with written sources and the written interaction of speakers of different languages, but this does not mean that at the current stage of development phonetic borrowings are impossible, which, in fact, has already been noted above. Not only the word, but also separate significant parts of the word can be borrowed. Morphemes are borrowed, of course, not in isolation, but in words: if any foreign morphemes are included in a larger number of borrowed words, then the morphological structure of these words begins to be recognized, and the morphemes themselves are included in the number of word-forming means of the receiving language. Many Greek and Latin words have turned into international affixes. For example, *anti-*, *inter-*, *sub-*, *ultra-* and etc. Greek suffixes are widely used in many languages: *-ist*, *-ism*, *-isk*.

International words that completely coincide in meaning are quite rare. Meanwhile, words that are associated and identified (thanks to similarity in terms of expression) in two languages in terms of content or

usage do not fully correspond or even completely do not correspond to each other. That is why words of this type received the name *faux amis du traducteur* in French linguistics - "false friends of the translator". The typology of differences in the field of international vocabulary in languages can be divided into three large groups of differences: semantic, historical and stylistic. Semantic inconsistencies are often associated with the fact that in one language a word can have a more general meaning, and in another it has a more specific meaning. Passing from one language to another, the word can preserve all semantic features, then it is possible to talk about the reproduction of the semantic structure of the word; If at least one semantic feature of the borrowed word (etymon) is changed, then it is about the transformation of the semantic structure of the word [2, p.7].

Historically, the "false friends of the translator" are the result of the mutual influence of languages. In a limited number of cases, they can arise as a result of random coincidences, and in related, especially closely related languages, they are based on related words that go back to common prototypes in the language-base. Their total quantity and the role of each of the possible sources in their formation are different for each specific language, determined by their genetic and historical connections.

Result

During the study, it became clear that there are 3 main periods of international borrowing. They are directly related to international interaction, which covered several cultures at once. It also turned out that the early period of the emergence of international vocabulary in English is connected with the spread of Christianity, and the main source of borrowing is the Greek and Latin languages. The next period is the period of the second and third scientific and technical revolutions. During this period, most of the vocabulary was borrowed from the French language, as at that time France was one of the most developed and powerful countries in Europe. However, it should be noted that French borrowings appeared earlier in the English language, since historically France had closer ties with

Great Britain, besides, France and Great Britain are geographically much closer.

The last main layer of international borrowings can be called the borrowings of the XX century. Here, the first place among languages is occupied by the English language. This is easily explained: the English language is international, and the United Kingdom and the United States are currently among the leading countries in development. It is also connected with the distribution of English-language mass media and the Internet throughout the world. And the leading position of the English language as a donor language is preserved even at the beginning of the XXI century.

One more trend was also noted: international borrowings are mainly nouns, this is due to the fact that they mainly denote some recently emerged concepts or phenomena. International vocabulary is available practically in all languages. Every year, the percentage of such vocabulary increases noticeably. In the future, this may lead to the creation of an interlanguage, which would facilitate international communication, which is so important in modern society in the context of globalization. Nevertheless, there is a minus in the appearance of such a large amount of international vocabulary - languages become similar to each other and lose their identity.

Bibliography

1. Бесекирска Л.В. Актуальные проблемы современной лингвистики. Материалы научн. конф. молодых исследователей (октябрь 1996) / Научн. ред. Харитончик З.А. Мн.: МГЛУ, 1997. С. 61.
2. Бишпер Ж. Г. Преобразование и воспроизведение семантической структуры слова при заимствовании: Дисс. М., 1976. 24 с.
3. Бреус Е.В. Теория и практика перевода с английского языка на русский: Учебное пособие. Ч. 1. М.: Издательство УРАО, 2001. 104 с.
4. Варламов В.А. Сопоставительный анализ лексических единиц тематической группы «финансы» в английском и русском языках // Университетское Переводоведение. Вып. 1. Материалы 1 Всерос. научн. конф. «Федоровские чтения» 27-28 октября 1999. Филологический факультет СПбГУ, 2000. С. 37-41.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДО ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ

MODERN CHALLENGES TO FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Анотація

Стаття присвячена розгляду низки сучасних вимог до стану іношомовної освіти в ЗНЗ та ЗВО. Робиться спроба проаналізувати існуючу систему іношомовної освіти на предмет того, в якій мірі вона дозволяє реалізувати ті цілі та завдання, які стоять перед здобувачами середньої чи вищої освіти. Розглядаються такі важливі для викладання аспекти, як постійно зростаюча привабливість та затребуваність іноземних мов завдяки розширенню сфер їх використання, а також перспективам працевлаштування та кар'єрного росту. Визначається стан теоретичної розробки та можливості практичного застосування ксенологічного та комунікативно-компетентнісного підходів до навчання. При розгляді важливої ролі інформаційно-комп'ютерних технологій, дистанційного та змішаного навчання акцентується їх нереалізований методичний потенціал. Стверджується, що попри успішну теоретичну розробку міжкультурної парадигми мовної освіти, це ніяк не вплинуло на зміст дисципліни, навчальні матеріали чи методи викладання. Нерозроблені або просто незавершені дослідження або відсутність їх практичної імплементації є серйозною перешкодою підвищенню ефективності викладання, яка кидає виклик всій системі навчання. Вказується, що реального покращення ситуації не відбувається частково через інертність практики і стихійний опір реалізації новітніх тенденцій у викладанні. Для протидії цьому явищу пропонується низка заходів. Відмічається, що до причин незадовільних результатів навчання слід віднести і низку об'єктивних та суб'єктивних факторів, які безпосередньо пов'язані з тими, хто навчається, та вказуються деякі заходи, що можуть змінити ситуацію на краще. Найбільш ретельно аналізується дидактичний принцип наступності, який забезпечує безперервність освіти і є запорукою ефективного кінцевого результату навчання. Пропонується створити єдиний безперервний і нерозривний організаційний та технологічний процес навчання предмету на різних його етапах. При цьому реалізувати наступність навчання іноземної мови можливо лише за умови забезпечення готовності тих, хто навчається, до кожного наступного етапу.

Abstract

The article is devoted to consideration of a number of modern requirements for the state of foreign language education in high and higher education institutions. An attempt is made to analyze the existing system of foreign language education in terms of the extent to which it allows for the realization of the goals and tasks facing students of secondary or higher education. Aspects important for teaching are considered, such as the ever-increasing attractiveness and demand of foreign languages due to the expansion of the spheres of their use, as well as the prospects for employment and career growth. The state of theoretical development and the possibilities of practical application of xenological and communicative-competence approaches to education are determined. When considering the important role of information and computer technologies, distance and blended learning, their unrealized methodological potential is emphasized. It is argued that despite the successful theoretical development of the intercultural paradigm of language education, this has not affected the content of the discipline, educational materials or teaching methods. Undeveloped or simply incomplete research or the lack of their practical implementation is a serious obstacle to improving the effectiveness of teaching and challenges the entire education system. It is indicated that the real improvement of the situation does not occur partly due to the inertia of practice and spontaneous resistance to the implementation of the latest trends in teaching. A number of measures are proposed to counter this phenomenon. It is noted that a number of objective and subjective factors that are directly related to those who study should be attributed to the causes of unsatisfactory learning results, and some measures are indicated that can change the situation for the better. The didactic principle of succession, which ensures the continuity of education and is a guarantee of an effective final result of education, is most carefully analyzed. It is proposed to create a single continuous and unbreakable organizational and technological process of teaching the subject at its various stages. At the same time, it is possible to implement the succession of learning a foreign language only under the condition of ensuring the readiness of those who study for each subsequent stage.

Ключові слова: вимоги до освіти, теоретична розробка, ксенологічний та компетентнісний підходи, інформаційно-комп'ютерні технології, міжкультурна парадигма, практична імплементація, інертність практики, наступність навчання

Keywords: requirements for education, theoretical development, xenological and competence approaches, information and computer technologies, intercultural paradigm, practical implementation, inertia of practice, succession of education

Метою статті є розглянути деякі вимоги до сучасного стану викладання іноземних мов, головним чином, майбутнім фахівцям нефілологічного профілю в закладах вищої освіти. На основі аналізу тих вимог, які ставляться до майбутнього фахівця в сучасних умовах, робиться спроба з'ясувати, в якій мірі існуюча система іншомовної освіти дозволяє їх реалізувати.

Слід зазначити, що навчання іноземної мови переживає, з одного боку, найбільш сприятливий період свого розвитку, а з другого, - недостатньо відповідає сучасним викликам до іншомовної освіти і потребує вирішення низки проблем для свого вдосконалення. Це пов'язано з постійно зростаючою важливістю іноземної мови, безперервним розширенням сфер її використання, поступовою зміною суспільного відношення до неї протягом останніх десятиріч, що відобразилось у значному підвищенні її ролі на всіх ступенях освіти – від дошкільної до післядипломної. Внаслідок зростаючої відкритості та демократизації нашого суспільства, постійного розширення міжнародних контактів на різних рівнях іноземна мова проникає у різноманітні сфери життя. Громадяни країни все частіше стикаються з нею як у повсякденному житті, так і у професійній діяльності, а суспільство в цілому відчуває потребу в громадянах, які нею володіють.

Вочевидь, таке зростання важливості знання іноземної мови та зацікавлення суспільства в збільшенні кількості людей, які володіють нею, повинні відобразитися у підтримці цих тенденцій в соціально-економічному плані. Наприклад, більшого фінансування потребує підвищення кваліфікації викладацьких кадрів, в тому числі за кордоном, давно слід також переглянути застарілі нормативи оплати праці фахівців, які знають іноземну мову та використовують її в своїй професійній діяльності, щоб зробити володіння мовою ще привабливішим, особливо для молодих спеціалістів. Зрозуміло, що подібні заходи можуть бути забезпечені лише на державному рівні.

Перспективним напрямом є дослідження ксенологічного за змістом підходу, який передбачає не просто зміну певного коду, а глибоке і всебічне вивчення природних умов функціонування мови і народу, який нею говорить, глибоке занурення в його культуру і ментальність, засвоєння його ціннісних орієнтирів., в ідеалі впритул до часткової ідентифікації з даним етносом. Поки що цей напрям роботи залишається нерозробленим.

З плином часу та змінами освітнього середовища стаються і зміни в складових частинах та змісті системи навчання. Останні десятиріччя характеризуються послідовними змінами підходів до навчання мови – від лінгвістичного, комунікативного, соціокультурного та міжкультурно-комунікативного до комунікативно-компетентнісного, який найбільш утвердився в сфері викладання мови для

спеціальних цілей, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю тих, хто навчається. Остаточне визначення та реалізація на практиці компетентнісної моделі навчання іноземних мов в якості нової парадигми результатів освіти шляхом розробки цілей, стандартів та кінцевих вимог як системи окремих компетенцій є нагальним завданням вчених та методистів-практиків.

Бурхливий розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій відкрив нові небачені раніше можливості для створення принципово нового освітнього середовища. Комп'ютерна техніка поступово впроваджується в навчальний процес, помітних успіхів досягло дистанційне навчання, в складних умовах сьогодення значний інтерес представляє така форма, як змішане навчання [1]. Проте слід зазначити, що далеко не всі можливості сучасних технологій знайшли свою реалізацію в практиці навчання. Безумовно, недостатнє фінансування є однією з найбільших перепон на шляху до комп'ютеризації навчального процесу, проте головним залишається відношення керівництва закладів освіти та викладацького складу до цієї роботи. На жаль, навіть при її наявності техніка часто не знаходить свого оптимального використання, а майже всі кроки на шляху до втілення інформаційно-комп'ютерних технологій в навчальний процес фактично зводяться до намагань фрагментарно включити їх в традиційні форми навчання, тоді як їх значний методичний потенціал залишається нереалізованим.

Пройдений значний шлях до інтеграції мови і культури в навчанні з метою озброїти тих, хто навчається, здібністю до міжкультурного спілкування в полікультурному середовищі. Міжкультурна парадигма мовної освіти є усталеним підходом до навчання іноземних мов в сучасній теорії методики викладання. Міжкультурний підхід – один з основних напрямів вдосконалення мовної підготовки фахівців, основною ціллю якого проголошується формування відповідної комунікативної компетенції. І хоча додавання культурного виміру змінило зміст поняття «компетентності», а зарубіжні дослідження свідчать про вдалий досвід міжкультурної, в тому числі дистанційної, взаємодії учнів та студентів [2; 3], в практичному навчанні це і досі не призвело до будь-якого відчутного впливу на практиці.

Таким чином, на цей час існують начебто всі передумови для конкретних змін в системі викладання, досягнення реального покращення навчання і, головне, підвищення рівня володіння іноземною мовою випускниками шкіл та закладів вищої освіти. Існує ретельно розроблена теоретична база, є усвідомлення широким загалом особистої значущості володіння іноземними мовами. присутній великий попит на фахівців зі знанням іноземних мов, зростає професійний рівень викладацького складу, до навчання залучаються новітні технології. Проте рішучих зрушень на краще і досі не відбувається,

що пояснюється відсутністю гідної відповіді на численні виклики до іншомовної освіти, частина з яких наведена вище.

На наш погляд, значна проблема полягає і в тому, що практика навчання вперто продовжує опиратися втіленню новітніх тенденцій викладання та досягнень сучасних інформаційних технологій в навчальний процес на всіх його етапах. Безумовно, цей опір не носить якийсь свідомий та організований характер, мова йде, головним чином, про інертність мислення, стихійне небажання щось змінювати у введеному розпорядку справ, у відпрацьованому та звичному підході до викладання. Цей підхід своїм корінням часто сягає в ті часи, коли викладач сам сидів на студентській лаві і засвоював не лише навчальний матеріал, а й методи його викладання.

Сучасний стан навчання іноземних мов потребує ретельного, наполегливого та рішучого втілення перспективних інновацій в навчання, подолання свідомого чи пасивного гальмування цього процесу. Підвищення кваліфікації та педагогічної майстерності повинно в першу чергу бути спрямованим на засвоєння новітніх тенденцій в методиці викладання та передового досвіду у використанні інформаційних технологій. Реальні успіхи в досягненні сучасного рівня викладання повинні бути головним критерієм ефективності роботи як навчального підрозділу, так і кожного педагога. Відповідальність за цю роботу цілком покладається на керівництво кафедр та закладів вищої освіти, які потребують постійної підтримки, в тому числі фінансової, на всіх рівнях системи освіти. Особлива увага має бути приділена молодому поколінню викладацького складу, викладачам-початківцям, які не підуть уторованим шляхом і можуть стати локомотивом довгоочікуваних позитивних змін.

Слід зазначити, що незадовільні результати навчання викликані також об'єктивними та суб'єктивними факторами, які безпосередньо пов'язані з тими, хто навчається. До них відносяться велике загальне навчальне навантаження і, відповідно, обмаль часу на вивчення іноземної мови, хоча просте збільшення кількості годин не обов'язково призводить до покращення результатів. Часові обмеження частково пояснюють також недостатню практику використання мови в різноманітних контекстах, хоча сучасні технології надають в цьому плані практично необмежені можливості.

Величезною перепоною навчання є недостатня мотивація тих, хто навчається, вони просто не усвідомлюють ті перспективи, які відкриває їм володіння іноземною мовою. Всі ті загальновідомі переваги її використання – покращення можливостей працевлаштування, спілкування з представниками інших мов та культур, розширення свого світогляду, нові можливості самореалізації тощо – сприймаються як щось абстрактне і ніяк не пов'язане з нагальними потребами особистості. Створення мотивації потребує більш конкретних та осяжних прикладів, безпосередньо пов'язаних з

життям тих, хто навчається, причому саме в поточний період. На жаль, відсутність мотивації часто є також наслідком негативного досвіду, отриманого в ході попереднього навчання.

Одним з найважливіших аспектів створення єдиної та всеохоплюючої системи навчання іноземних мов є забезпечення дидактичного принципу наступності на всіх його етапах, і саме наступність є запорукою ефективності кінцевого результату навчання. Кожен етап, на якому іноземна мова в тому чи іншому вигляді є об'єктом вивчення, - дошкільні заклади, середня, професійно-технічна, вища освіта, післядипломне навчання, самоосвіта – має свої цілі, завдання та методи, які, на жаль, в цілому погано узгоджуються між собою. Між тим в «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» зазначено, що безперервність освіти є одним з найважливіших принципів освіти та навчання протягом життя. [4]. Саме на забезпечення цієї безперервності і спрямована наступність та узгодження навчально-виховної діяльності на різних ступенях освіти

Навчання на кожному із зазначених етапів сприймається не як чергова послідовна ступінь безперервного процесу, а як ізольоване завдання, часто суто прагматичного характеру, наприклад, відвітувати за певний період навчання чи отримати відповідне свідоцтво. Організація та методичне забезпечення навчального процесу також не спираються на підсумки попереднього етапу і не враховують завдання наступного. Ті, хто навчаються, не відчувають реального зв'язку між своєю навчальною діяльністю на кожному окремому етапі і не бачать як вони пов'язані з їх майбутньою професійною діяльністю. Відсутність цілісного та послідовного підходу до навчання як серії взаємопов'язаних та інтегрованих в єдину систему етапів призводить до фрагментації навчального процесу, дублювання змісту на тому самому рівні, який був досягнутий на попередньому етапі, відсутності приросту навчального продукту і, в результаті, до негативного загального підсумку навчання. Надання процесу навчання цілісного, безперервного та послідовного характеру потребує згладжування тих психолого-педагогічних бар'єрів, які виникають на стику етапів іншомовної підготовки. При цьому обов'язково слід «враховувати пізнавальний досвід особистості, який забезпечує індивідуальну адаптацію до нових умов життєдіяльності та дає змогу своєчасно виконати коригувальні дії та оптимізувати подальшу пізнавальну діяльність» [5, 289]

Особливі труднощі представляє собою перехід від шкільної до університетської освіти через низку факторів, пов'язаних з організацією навчального процесу, методикою та цілями навчання, вимогами до тих, хто навчається, ступенем контролю за їх навчальною діяльністю. Ці фактори впливають на характер та способи здійснення навчальної діяльності та змушують змінювати підходи до навчання, що передбачено призводить до труднощів адаптаційного періоду. Це стосується навчання не лише іноземної мови, а й інших загальноосвітніх предметів, які є продовженням шкільного курсу.

Іноді зустрічаються пропозиції щодо певного «розмивання кордонів» між послідовними етапами, здебільше шляхом переносу форм і методів навчання, а подекуди і частковим введенням навчального матеріалу вищої школи на шкільний ґрунт. Однак таке взаємопроникнення шкільної підготовки та навчання у ЗВО не може бути визнаним магістральним шляхом подолання бар'єрів між окремими етапами навчання. По-перше, більшість шкіл не мають певного профілю або спеціалізації, тому в них неможливо впровадити навчання іноземної мови з урахуванням подальшої професійної спрямованості того чи іншого ЗВО. По-друге, перехід на кожний наступний рівень закономірно передбачає зміну цілей та мотивів навчання, його організації та технології. Відмінність кожного етапу має стосуватись як змісту, так і самого процесу навчання. Насправді ж очікування вчорашніх абітурієнтів не виправдовуються, і та присутня на початку кожного етапу мотивація, що пов'язана з надією зустріти щось нове та цікаве, швидко зникає. Тому наступність навчання не може бути пов'язана зі збереженням його форм та методів, навпаки, вони повинні, принаймні частково, модифікуватись та змінюватись задля підтримки зацікавленості у процесі навчання. При цьому розробка методичного забезпечення проведення занять повинна враховувати як зміст і форму навчання на попередньому етапі, так і завдання та особливості наступного етапу.

Забезпечення реальної наступності навчання, коли кожний наступний етап буде органічним продовженням попереднього, може бути реалізовано лише в межах держави, тому що мова йде про створення єдиного, цілісного і послідовного організаційно-технологічного процесу, котрий повинен мати єдину регламентацію. Успіх такої «безшовної» навчальної послідовності критично залежить від рівня володіння іноземною мовою учнями (студентами, аспірантами) по завершенню кожного з етапів. Тобто мова йде про готовність тих, хто навчається, до переходу на наступний етап, яка забезпечить їх безболісне входження до нового академічного середовища і подальшу успішну навчальну діяльність. Слід зауважити, що в межах цієї роботи багатогранне поняття готовності розглядається лише як достатній рівень володіння навчальним предметом. Стосовно іноземної мови це означає достатньо сформовану комунікативну компетентність в межах передбаченого програмою мовного матеріалу.

Нажаль, володіння іноземною мовою більшістю вступників до закладів вищої освіти не досягає задекларованого в програмних вимогах рівня B1. Це означає, що загальноосвітні навчальні заклади не виконують свого основного завдання, а саме формування прийняттого рівня комунікативної компетентності, а їх випускники фактично не готові до продовження навчання. Враховуючи ситуацію, що склалася, викладачі ЗВО вимушені вдаватися до зниження вимог до студентів, зменшення обсягу та спрощення навчального матеріалу, що підлягає засвоєнню, тобто до адаптації навчального процесу

відповідно до реального стану їх підготовки. Зрозуміло, що таке зниження стандартів фактично знов до шкільного рівня демотивує добре підготовлених студентів і має деструктивний вплив на навчання в цілому. Як показує практика, проведення так званих корективних курсів є паліативом, який не виправляє ситуацію, що склалася.

Зважаючи на те, що навчання іноземної мови в ЗВО фактично є продовженням шкільного курсу, єдиним дієвим варіантом є проведення об'єктивного вхідного контролю, який буде перевіряти і точно вимірювати рівень володіння мовою, гарантуючи готовність абітурієнтів до навчання. Створення та проведення такого контролю має бути віддано на розсуд окремих ЗВО та за їх бажанням, воно повинно впливати на остаточний відбір абітурієнтів, а також не мати відношення до результатів ЗНО.

Таким чином, підсумовуючи наведене вище, можна прийти до наступних висновків:

- Наступність навчання іноземної мови як загальноосвітнього предмету на різних етапах не забезпечена ані в організаційному, ані в методичному відношенні.

- Наступність полягає у створенні безперервного і нерозривного організаційного та технологічного процесу навчання предмету на різних його етапах.

- Цілі, завдання, зміст та методи навчання на кожному етапі повинні бути визначені і максимально конкретизовані, щоб запобігти дублюванню роботи.

- Наступність навчання іноземної мови може бути реалізована лише за умови забезпечення готовності тих, хто навчається, до кожного наступного етапу.

- Перевірка готовності до навчання має здійснюватися у будь-якій формі вступного контролю, обов'язкового для початку роботи на кожному наступному етапі.

Таким чином, поряд зі значними досягненнями в сфері іншомовної освіти існує ще ціла низка неопрацьованих або недостатньо розроблених методичних проблем, потреба у вирішенні яких є сучасним викликом до всієї системи навчання іноземних мов. Їх визначення, діагностика їх стану, знаходження шляхів їх вирішення сприятимуть покращенню стану іншомовної освіти в країні.

Список літератури

1. Ворначев А. О. Blended learning як інноваційний підхід до дистанційного навчання іноземної мови Міжвузівський науково-методичний семінар «Використання дистанційних освітніх технологій у викладанні іноземних мов» Тези доповідей (Київ, 15 лютого 2022 р.) с.22-25 – Режим доступу:

<https://knute.edu.ua/file/MjIxNw==/109664606dc6a9db927e7ec06f000e5a.pdf>

2. Thomé-Williams, Ana Clotilde. Developing Intercultural Communicative Competence in Portuguese through Skype and Facebook Intercultural Communication Studies . 2016, Vol. 25 Issue 1, p.213-233.

3. Furstenberg, G. A dynamic, web-based methodology for developing intercultural understanding. Proceedings of the 3rd international conference on intercultural collaboration, p.49-58. 2010

4. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті – Режим доступу: https://ips.ligazakon.net/document/U347_02

5. Ризванюк О. Наступність у навчанні. Вісник Львівського університету. Серія мист-во. 2014. Вип. 14. С. 286–295

Шапочка К.А.,
кандидатка педагогічних наук, доцентка Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
ORCID: [0000-0002-4827-599X](https://orcid.org/0000-0002-4827-599X)

Левицька І.С.
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ООП

Shapochka K.A.,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv
ORCID: [0000-0002-4827-599X](https://orcid.org/0000-0002-4827-599X)
Levitska I.S.
the second (Master's) level of higher education
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv

FORMATION OF ENGLISH LEXICAL COMPETENCE OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS WITH SEN

Стаття присвячена питанню формуванню англomовної лексичної компетентності. Наголошується, що це здатність учня розуміти, вживати і правильно використовувати слова та словосполучення в іномовному спілкуванні. Вона включає не лише знання окремих лексичних одиниць, але й розуміння їхнього значення, семантичних відтінків, контекстуального використання, синонімії, антонімії, фразеологічних одиниць і колокацій. Формування лексичної компетентності учнів початкової школи на уроках іноземної мови є важливим завданням, оскільки лексика є основою для розвитку всіх інших мовних навичок, таких як говоріння, читання, письма та аудіювання. В статті схарактеризовано особливості цього процесу через кілька ключових аспектів: психофізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку, поступовість і систематичність, ігрові методи, використання візуальних та аудіальних опор, інтерактивні технології, контекстуальне вивчення лексики, повторення та активізація, мотивація та емоційне підкріплення. Наведено приклади вправ на формування англomовної лексичної компетентності молодших школярів із ООП.

The article is devoted to the issue of the formation of English lexical competence. It is emphasized that this is the student's ability to understand, use and correctly use words and phrases in foreign language communication. It includes not only knowledge of individual lexical units, but also understanding of their meaning, semantic nuances, contextual use, synonymy, antonymy, phraseological units and collocations. Formation of lexical competence of primary school students in foreign language lessons is an important task, as vocabulary is the basis for the development of all other language skills, such as speaking, reading, writing and listening. The article characterizes the features of this process through several key aspects: psychophysiological features of primary school children, gradualism and systematicity, game methods, use of visual and audio supports, interactive technologies, contextual learning of vocabulary, repetition and activation, motivation and emotional reinforcement. Examples of exercises for the formation of English lexical competence of younger schoolchildren with special education are given.

Ключові слова: англomовна лексична компетентність, лексичні вправи, лексична одиниця, діти із ООП.

Key words: English lexical competence, lexical exercises, lexical unit, children with SEN.

Реформування початкової освіти має на меті не тільки гармонійний розвиток дитини і виховання загальнолюдських цінностей, але й формування самостійності, творчих здібностей та самореалізації кожного учня. Нові освітні стандарти спрямовані на те, щоб не лише передавати знання, а й навчати вміння використовувати їх на практиці. Адже знання разом із вміннями створюють у школярів життєві компетентності, необхідні для успішного майбутнього. Саме тому, на думку багатьох науковців та педагогів, освітній процес має реалізуватися в рамках компетентнісного підходу.

У початковій школі завжди була актуальна проблема формування комунікативної компетентності в учнів. Комунікативна компетентність проявляється у здатності ефективно користуватися всіма видами мовленнєвої діяльності під час спілкування. Вона надає дітям можливість пізнавати світ і вирішувати життєво важливі завдання.

Основою комунікативної компетентності є лексична компетентність, яка включає словниковий запас та вміння доречно використовувати слова в різних контекстах. Як зазначав М. Вашуленко: «зробити мовну та мовленнєву теорію практичною,

забезпечити свідоме використання учнями мовних понять, правил та норм у навчальних і життєвих ситуаціях спілкування – це одне з основних завдань учителя початкових класів у мовній освіті молодших школярів». Таким чином, розвиток лексичної компетентності розглядається не лише як засвоєння мовленнєвих понять і навичок, а й як здатність застосовувати їх у процесі спілкування.

О. Хома розглядає лексичну компетентність не тільки як певну суму знань, а як таку, що базується на цих знаннях, а також цінностях, здібностях, одержаних у процесі засвоєння основ лексикології.

Н. Сіранчук говорить про те, що поняття «лексична компетентність молодшого школяра» значно ширше за поняття «знання», «уміння» та «навички» з лексики оскільки поєднує у собі гнучкість мислення, її здатність долати стереотипи та передбачати мовленнєві ситуації. Лексична компетентність є однією з різнопланових якостей особистості, яка дає змогу свідомо здійснювати комунікативно-творчу діяльність та розвивати загальний рівень культури власного мовлення [3].

Лексична компетенція — заснована на лексичних знаннях, навиках, умінях, а також особистому мовному та мовленнєвому досвіді здатність людини визначати контекстуальне значення слова, порівнювати обсяг його значення в двох мовах, розуміти структуру значення слова і виділяти специфічно національне в значенні слова.

Іншомовна лексична компетентність – це здатність учня розуміти, вживати і правильно використовувати слова та словосполучення в іншомовному спілкуванні. Вона включає не лише знання окремих лексичних одиниць, але й розуміння їхнього значення, семантичних відтінків, контекстуального використання, синонімії, антонімії, фразеологічних одиниць і колокацій.

Основними компонентами іншомовної лексичної компетентності є:

- Кількісна – обсяг засвоєного словникового запасу.
- Якісна – глибина розуміння значень і відтінків лексичних одиниць.
- Функціональна – здатність застосовувати лексику в різних комунікативних ситуаціях.

Формування іншомовної лексичної компетентності є важливим елементом загальної мовної компетенції і має на меті забезпечити ефективне володіння мовою в реальних умовах спілкування.

Формування лексичної компетентності учнів із ООП початкової школи на уроках іноземної мови є важливим завданням, оскільки лексика є основою для розвитку всіх інших мовних навичок, таких як говоріння, читання, письмо та аудіювання. Особливості цього процесу можна охарактеризувати через кілька ключових аспектів:

1. Психологічні особливості дітей із ООП молодшого шкільного віку

- Діти початкової школи мають високий рівень сприйнятливості до нової інформації, але коротку концентрацію уваги. Це означає, що новий матеріал слід подавати в коротких, різноманітних формах для підтримання інтересу.

- Лексичний матеріал краще засвоюється через візуальні, аудіальні та тактильні стимули, що вказує на важливість використання мультимедійних засобів, картинок, ігор та римівок.

2. Поступовість і систематичність

- Формування лексичної компетентності повинно відбуватися поступово, із забезпеченням повторення та закріплення матеріалу. Лексика подається від простішого до складнішого, а нові слова мають бути пов'язані з уже відомими поняттями.

- Важливо забезпечувати тематичну спрямованість уроків, що дозволить учням асоціювати нові слова з конкретними контекстами.

3. Ігрові методи

- Молодші школярі краще сприймають нову лексику через гру, тому використання лексичних ігор є одним з найефективніших методів. Ігри розвивають інтерес до навчання, стимулюють мовленнєву активність та забезпечують ненав'язливе повторення лексики.

- Приклади ігор: лексичні доміно, пазли, загадки, ігри з картками (наприклад, картки з малюнками та словами).

4. Використання візуальних та аудіальних опор

- Важливо використовувати наочний матеріал, який допомагає запам'ятати нові слова. Це можуть бути картинки, плакати, флеш-картки. Аудіальні матеріали (пісні, римівки, короткі діалоги) також допомагають учням запам'ятовувати слова через слуховий канал.

5. Інтерактивні технології

- Використання інтерактивних методів навчання, таких як інтерактивні дошки, мультимедійні програми та онлайн-ресурси, сприяє більш ефективному засвоєнню лексики. Вони допомагають робити процес навчання динамічним та цікавим.

6. Контекстуальне вивчення лексики

- Слова мають бути вивчені в контексті, а не ізольовано. Це може бути через короткі діалоги, казки, римівки або тематичні завдання, що дозволяють учням використовувати нові слова в конкретних ситуаціях.

7. Повторення та активізація

- Регулярне повторення є необхідним для того, щоб лексика закріплювалася в довготривалій пам'яті. Для цього підходять різні форми: групові роботи, пісні, інсценування коротких сенок, розмовні завдання.

8. Мотивація та емоційне підкріплення

- Важливо створювати позитивну атмосферу на уроках, заохочуючи учнів до активної участі та використання нових слів. Похвала, грайливі елементи та взаємодія в парах допомагають учням почуватись впевненіше й покращують мотивацію.

Формування лексичної компетентності потребує диференційованого підходу, який враховує індивідуальні особливості учнів із ООП, їхню готовність до сприйняття нового матеріалу.

К. Миць в своєму навчальному посібнику «Play and study» пропонує ігрові вправи для вивчення англійської мови у молодшій школі

Наведемо приклади деяких з них, що можна використовувати для формування лексичної компетентності.

Монстри Гра доцільно проводити для закріплення лексичного матеріалу з тем «Тварини», «Частини тіла». Учні об'єднують у дві команди. Учитель пропонує намалювати частини тіла різних тварин (наприклад: «*Draw cat's eyes/ peacock's tail/ snake's head/ elephant feet/ bat's wings!*»). Учасники гри від кожної команди біжать до дошки й виконують завдання. Далі малюють наступні представники команд. Останні учасники від кожної команди повинні домалювати «монстра» і дати йому кличку.

Поле чудес Гра схожа до однойменної телепередачі. На дошці, відповідно до кількості букв заданого слова, подані клітинки. Ведучий зачитує визначення слова, учні по черзі називають букви, вписують їх у клітинки та відгадують слово.

Перевір себе Учні пропонують тему (*school, subjects, professions, animals, buildings, clothes, weather, character and appearance*), на яку упродовж 1,5 – 2 хв. вони повинні написати якомога більше слів. Учні по черзі зачитують слова. Якщо слово повторюється, то його викреслюють. Перемагає той, у кого залишиться більше слів.

Зміни слово На дошці написане слово. Учні утворюють нові слова, змінивши порядок літер.

Приклад завдання:

Salt – last; eat – tea; panel – plane; item – time; lame – male – meal; mane – mean – name; file – life; dare – dear – read.

Гра в антоніми По класу швидко передають м'яч чи м'яку іграшку. Вчитель промовляє слово і каже: «Стоп!» Учень, у чіх руках у той момент була іграшка, називає антонім до слова. За правильну відповідь гравець отримує бал. Гра триває. Перемагає гравець, який набрав найбільше балів.

Наприклад:

Hot – cold; light – dark; up – down; high – low; strong – weak; old – young; wide – narrow; friend – enemy; lose – find; live – die; open – close; good – evil.

Утвори нові слова На дошці написане слово. З його літер учням упродовж 3 – 4 хв. Потрібно утворити якомога більше слів, або записати найдовше слово. Перемагає той, хто утворив найбільше слів і хто склав найдовше слово.

Приклади слів: *rainbow, adventure, profession, knowledge.*

Приклади виконаного завдання: *planetarium (plan, plane, plate, planet, eat, lane, net, run, pan, pen, pet, petal, ten).*

Ланцюжок Учитель пропонує учням тему (наприклад, «*Sport and Games*») і називає будь-яке слово, що стосується цієї теми. Учні по черзі називають слова, які починаються останньою літерою попереднього слова: *hockey – yachting – gliding – gymnastics – skating – goal – lawn – tennis*. Букви, які рідко вживаються, до уваги не приймають. Якщо слово закінчується такою буквою, то для наступного слова використовують передостанню букву. Відповідати потрібно швидко. Хто не зможе дібрати потрібного слова або назве слово, що не стосується теми, вибуває з гри. Перемагає той, хто залишиться у грі до її закінчення.

Список використаних джерел

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. Психологические исследования. Москва : Лабиринт, 1996. 416 с.

2. Миць К.М. Play and study: Навчальний посібник ігрових вправ для вивчення англійської мови у молодшій школі. Тахтаулове, 2017

3. Шапочка К. Нейропсихологічна складова вивчення іноземної мови молодшими школярами. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. – Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 75. Том 3. 344 с.

4. Сіранчук Н.М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови: Монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. 288 с.

Дуйсенова Г.А.
Шындалиев Н.Т.

ЕНУ им. Л.Н. Гумилева

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14022975>

ПРИМЕНЕНИЕ ГЕЙМИФИКАЦИОННОГО ПОДХОДА В ОБУЧЕНИИ ПРОГРАММИРОВАНИЮ

Duisenova G.A.
Shyndaliyev N.T.

L.N. Gumilyov Eurasian National University

APPLICATION OF THE GAMIFICATION APPROACH IN TEACHING PROGRAMMING

Аннотация

В настоящее время важнейшими вопросами обучения являются вовлечение в учебный процесс и удержание интереса обучающихся. В данной работе обсуждается геймификационный подход в обучении программированию как способ повышения мотивации к обучению. Рассмотрены типы игр, имеющие возможности использования в обучении, правила для использования геймификации при обучении, а также выделены две составляющие – принципы проектирования и игровые механики геймификации. В заключение можно сказать, что использование геймификации в образовании может стать перспективным способом повышения качества обучения, в особенности в обучении программированию.

Abstract

Currently, the most important issues of education are involvement in the learning process and retention of students' interest. This paper discusses the gamification approach to teaching programming as a way to increase motivation for learning. The types of games that can be used in learning, the rules for using gamification in learning are considered, and two components are highlighted - design principles and game mechanics of gamification. In conclusion, it can be said that the use of gamification in education can be a promising way to improve the quality of learning, especially in teaching programming.

Ключевые слова: геймификация, обучение программированию, мотивация к обучению, элементы игры, методы обучения.

Keywords: gamification, programming training, motivation for learning, game elements, teaching methods.

Сегодня перед обучением стоит непростая задача – создать эффективные методики вовлечения в учебный процесс и удержать интерес обучающегося, тогда как в традиционном обучении, которое используется в подавляющем большинстве, это не всегда удается. Потому что процесс обучения характеризуется отсутствием самостоятельности и слабой мотивацией. Следовательно, для поддержания и повышения мотивации и интереса к обучению между обучающимся и образовательной системой должен быть выстроен увлекательный диалог, взаимодействие: объяснение новой темы, повторение и закрепление материала. В этом помогают интерактивные форматы обучения и геймификация.

В последние годы геймификационный подход в обучении привлекает большое внимание ученых и педагогов.

Геймификационными методами обучения активно пользуются для бизнес-обучения и оценки эффективности. Их начали внедрять и в образовательные стратегии, в том числе в крупнейших вузах мира, где на базе игр формируются образовательные проекты.

Геймификация содержит элементы игры в неигровом контексте с целью вовлечения человека в определенную деятельность, в данном случае в образовательную.

Можно заметить, что в образовании уже давно в каком-то смысле используются элементы игры, например:

- хорошие и плохие оценки за выполнение задания – это баллы в прохождении уровня;
- переход на следующий курс/класс по окончании очередного учебного года – это переход на следующий уровень сложности игры.

Основным преимуществом геймифицированного подхода в обучении является мотивация к обучению. Обучающийся может видеть и самостоятельно оценивать свой прогресс и достижение поставленных целей [1].

В классическом понимании игра – это непродуктивная деятельность, и ее целью является отдых и развлечение. По своей сути игра ничему не учит или в очень малой степени.

Можно выделить следующие типы игр:

- 1) *Учебная игра* – это полный игровой процесс с игровой механикой, сюжетом, персонажем. Во время ее прохождения обучающийся применяет уже сформированные у него знания и только иногда в ходе игры всплывают заметки или подсказки. Этим способом невозможно освоить большой объем информации, но это хороший метод для закрепления или проверки полученных знаний. Такая

игра – это отдельное мобильное или веб-приложение.

2) *Геймифицированное обучение* содержит систему учебных материалов по предмету, которая сопровождается элементами игры. Обучающийся читает теорию, решает практические задачи, т.е. учится и во время обучения получает игровые мотиваторы – проходит уровни, получает вознаграждения, соревнуется с ИИ или человеком. Элементы игры могут присутствовать в приложении по предмету, но чаще это комплекс обучающих материалов внутри электронной платформы вуза.

3) *Развивающие «серьезные игры»* ставят не развлекательные, а образовательные и развивающие цели, которые помогают вырабатывать и отрабатывать навыки. Такими играми интересуются Microsoft, NASA, Google и др. гиганты и они видят в этом будущее. Например, Microsoft и NASA совместно разработали восемь игровых уроков для школьников старших классов о жизни на Международной космической станции, где решаются реальные механические, физические, биологические задачи. На сегодняшний день ниша серьезных игр развивается с эволюцией искусственного интеллекта, технологий и ростом инвестиций в сферу образовательных игр. Однако, в настоящее время категория «серьезных игр» недоступна университетам и не имеют отношения к геймификации массового образования.

При использовании геймификации в обучении нужно следовать некоторым обязательным правилам:

- *Понятные правила.* Процесс прохождения обучающей игры должен быть интуитивно понятным для обучающегося. И чтобы он в любой момент мог понимать о происходящем необходима инструкция, доступная на любом этапе и имеющая описание прохождения понятным языком. Это может быть и в виде обучающего видео.

- *Баллы* – один из основных элементов мотивации во всех играх. За выполненные задания обучающийся получает баллы. Необходимо, чтобы присуждение баллов ощущались и обучающийся знал за что он их получил: время выполнения, точность выполнения, количество использованных попыток и так далее. Важно не снимать баллы за ошибки, потому что это может демотивировать.

- *Возможность использовать баллы.* Это может быть доступ к платным опциям или бонусным версиям, дополнительные локации в игре, возможности персонажа, анимации. Для вузов или школ можно использовать оценки, которые влияют на итоговую.

- *Коллекция.* Это значки, трофеи или статусы, которые присваиваются за комплекс действий – освоение темы, прохождение итогового теста, решение задачи. Коллекционирование заложено в человеческой природе. Получение очередной вещи из коллекции приносит удовольствие и вызывает желание продолжать.

- *Соревнование.* Возможность сравнить свой результат с другими обучающимися на курсе и это один из способов повышающий мотивацию. Для

обучающихся в онлайн режиме функционал можно включать между одноклассниками или всеми, кто на одном этапе прохождения обучения. Важно, чтобы рейтинг был адекватным, так как обучающимся будет не интересно соревноваться с тем, кого никогда не сможет догнать или с тем, кто давно окончил обучение.

- *Чат поддержки.* При обучении многие хотят поддержки единомышленников. Здесь обучающиеся могут помочь друг другу разобраться со сложным материалом. Такая функция очень важна для проектных заданий.

- *Дедлайны.* Это стимулирует настрой и запускает азарт к обучению. К каждому заданию можно ставить лимит по времени выполнения. Если необходимо выполнять задания в определенные дни или сроки по числам, можно использовать календарь. В календаре отмечаются точки прохождения обучения, прогресс и достижения.

- *Мини-уроки.* Элементы геймификации следует разбивать на мини-уроки или отдельные задания внутри больших тем. Это нужно чтобы удерживать интерес, лучше усваивать пройденное, учиться в любое время, например, в очереди или во время обеденного перерыва.

- *История.* Это не так просто, как кажется, но очень важно. Такой подход используется для сложного материала, чтобы объяснить его более простыми словами на примере интересной продуманной истории с персонажами. Лучше всего это делать в применении к реальной жизни. А также сложную тему можно проиллюстрировать или заменить метафорой.

Ученым Сивасайламом Тиагараджаном был разработан «метод четырех дверей» для компьютеризированного обучения, которая широко применяется во многих успешных геймифицированных курсах. Эта система геймифицированного обучения подходит для объемных курсов с большим количеством материалов, а также любой обучающийся может здесь выбирать себе подходящий метод обучения и темп, т.е. обучающийся может получать знания персонализированно.

В данной системе учебный курс составляется в четырех вариантах для прохождения обучения:

- *Библиотека.* Здесь можно разместить всю необходимую теорию и информацию для обучения в разных форматах и объемах: видео- и аудиоматериалы, исследования, статистические данные, документы и другие собранные материалы. Обучающийся может знакомиться с ними в любое время.

- *Игровая площадка.* В этом разделе игры должны быть с быстрым развитием сложности, чтобы помочь обучающимся запомнить нужную информацию. Обычно предлагается три уровня сложности, которые обучающиеся-игроки могут проходить необходимое количество раз для лучшего понимания материала.

- *Кафе.* В этом месте обучение социальное, т.е. с помощью игры обучающиеся сравнивают свои знания и опыт с другими обучающимися. Здесь же есть возможность предусмотреть место для добавления дополнительной информации.

- *Оценочная камера пыток*. Эти игры фактически являются серией вопросов, рассчитанных на проверку знания. Они могут быть в виде опросников, блоков вопросов на понимание, тестов, эссе, кейсы для решения задач и т.д. [2, 3].

В современных реалиях с развитием технологий повышается и спрос на специалистов, владеющих навыками программирования. В процессе обучения программированию наблюдается низкое освоение предмета. Область компьютерных наук постоянно развивается, и подходы к преподаванию/обучению программирования должны следовать этой эволюции. Следовательно, необходимо выявлять и изучать новые педагогические подходы, которые будут нацеливать студентов на обучение и будут способствовать улучшению восприятия сложного материала, а значит, смогут привести студентов к вовлечению в процесс обучения. Несколько авторов исследовали и предложили новые решения, основанные на геймификации.

Среди различных методических стратегий развития навыков программирования, таких как использование роботов, видео или виртуальных миров, геймификация является альтернативным решением проблемы низкого освоения предмета программирования. Геймификация предлагает возможность вовлечения и мотивирования обучающихся в увлекательной форме [4-9].

В результате обзора литературных источников было изучено, что геймификация включает в себя две составляющие:

- принципы проектирования;
- игровые механики.

К принципам проектирования геймификации относятся цели/задачи, персонализация, быстрая обратная связь, видимый статус, разблокировка контента, свобода выбора, свобода терпеть неудачу, сюжетная линия, ограничение по времени, социальная вовлеченность, сюрпризы/призы.

Игровыми механиками являются игровые элементы, к которым можно отнести очки, значки, уровни, таблица лидеров, виртуальные товары, аватары [10].

Но, несмотря на применение элементов геймификации в образовании, обучение остается продуктивной деятельностью и сложные для понимания вещи останутся сложными, даже внутри игры и с мощными мотиваторами. Поэтому даже в игровом

контексте обучающимся надо будет много трудиться и прилагать усилия.

Список литературы

1. Васильева Д. Образование 2020-2030: будущее наступило вчера. – https://habr.com/ru/companies/uchi_ru/articles/512690/
2. Преснякова М. Геймификация в образовании: виды, компоненты, примеры. – <https://vuz24.ru/news/fakty-i-sobytiya/gejmifikaciya-v-obrazovanii-vidy-komponenty-pri-mery?ysclid=m286kx9qq6445336873>
3. Зикерманн Г. Метод четырех дверей в обучении: предоставьте в игре выбор. – <https://econ.wikireading.ru/hio12GuLdc>
4. Ortiz-Rojas M., Chiluiza K., Valcke M. Gamification in Computer Programming: Effects on learning, engagement, self-efficacy and intrinsic motivation. – <https://www.researchgate.net/publication/320372920>
5. Beltrán J., Sánchez H., Rico M. Increase motivation in learning Java Programming Fundamentals using Gamified Moodle: Case: Central University of Ecuador. // In 2016 11th Iberian Conference on Information Systems and Technologies (CISTI) – 2016. – P. 1-4. – https://academy.oracle.com/pages/Beyond_Point_Click_final.pdf
6. Major L., Kyriacou T., Brereton O. P. Systematic literature review: Teaching novices programming using robots”. // IET software, 2012. – Vol. 6. – No. 6. – P. 502-513.
7. Sharp J. H., Schultz L. A. An exploratory study of the use of video as an instructional tool in an introductory C# programming course. // Information Systems Education Journal, 2013. – Vol. 11. – No. 6. – P. 33.
8. Esteves M., Fonseca B., Morgado L., Martins P. Improving teaching and learning of computer programming through the use of the Second Life virtual world. // British Journal of Educational Technology, 2011. – Vol. 42. – No. 4. – P. 624-637.
9. Khaleel F. L., Ashaari N. S., Meriam T. S., Wook T., Ismail A. The study of gamification application architecture for programming language course. // In Proceedings of the 9th International Conference on Ubiquitous Information Management and Communication, 2015.- P. 17.
10. Piteira M., Costa C.J., Aparicio M. Computer Programming Learning: How to Apply Gamification on Online Courses? // Journal of Information Systems Engineering & Management, 2018. – No. 3(2). – P. 2-9. – ISSN: 2468-4376.

Тюльпа Т.М.

доктор педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти
Глухівський національний
педагогічний університет
імені Олександра Довженка
ORCID: 0000-0002-8032-8676
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14023001>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Тюльпа Т.М.

Doctor of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of Primary Education,
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv national
pedagogical university
ORCID: 0000-0002-8032-8676

ENSURING INTERDISCIPLINARY INTEGRATION OF ACADEMIC DISCIPLINES AS A CONDITION FOR THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS OF SOCIONOMIC SPECIALTIES

Анотація

У статті розглядається сутність міждисциплінарної інтеграції та її значення у професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей. Висвітлено думки науковців щодо необхідності впровадження міждисциплінарного підходу у навчальний процес вищої освіти. Зокрема, вказується, що міждисциплінарні зв'язки відіграють важливу роль у підвищенні практичної та науково-теоретичної підготовки здобувачів освіти, суттєвою особливістю якої є оволодіння ними пізнавальної діяльності узагальненого характеру.

Abstract.

The article examines the essence of interdisciplinary integration and its importance in the professional training of future specialists in socionomic specialties. Enlightened opinions of scientists about the need to introduce an interdisciplinary approach in the educational process of higher education. In particular, it is indicated that interdisciplinary connections play an important role in improving the practical and scientific-theoretical training of education applicants, the specialty of which is their mastery of cognitive activity of a generalized nature.

Ключові слова: міждисциплінарна інтеграція, міждисциплінарні зв'язки, освітній процес, професійна підготовка майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей.

Key words: interdisciplinary integration, interdisciplinary communication, educational process, professional training of future specialists in socionomic specialties.

У наукових дослідженнях останніх років, присвячених проблемам професійної підготовки фахівців найважливішою метою є формування професійної компетентності та її складників. Компетентність, по суті, є інтегративним новоутворенням особистості і характеризує здатність і готовність ефективно застосовувати знання та вміння з різних областей у найрізноманітніших професійних ситуаціях, вміння прогнозувати результат. Аналіз існуючих у науці підходів, представлених у працях науковців (А. Кузьмінський, В. Луговий, Овчарук, О. Пометун та ін.) дозволяє визначити загальне бачення феномену компетентності як глибокої і стійкої особистісної характеристики, що дозволяє суб'єкту реалізувати отримані знання, вміння, навички і життєвий досвід у різних комбінаціях у залежності від професійних завдань і стандартів їх виконання, заданих усередині певного соціального контексту. Поняття «компетентність» включає у

собі сукупність складників, які є засвоєними знаннями, вміннями, навичками, досвідом, що дозволяють людині виявляти обізнаність у тій чи іншій діяльності, здібностей та особистісних якостей, єдність теоретичного знання та практичної діяльності та стає частиною термінологічного апарату універсальної міжнародної мови для опису результатів навчання. Окрім зазначеного інтегративного характеру самої компетентності, інтегративність є однією з основних ідей компетентнісного підходу.

Професійна компетентність майбутнього фахівця соціономічних спеціальностей визначається його здатністю реалізувати в діяльності діапазон соціально-професійних і міждисциплінарних знань, технологій продуктивного надання соціально спрямованої підтримки з метою підвищення якості соціальної взаємодії, готовністю до побудови конструктивних соціальних відносин, взаємосприйняття й розуміння іншої людини, що

ініціюють прагнення фахівця до особистісного зростання, професійної самореалізації самоствердження в різноманітних сферах діяльності. Вона визначається вченими як сукупність інтегральних характеристик особистості (спеціальна професійна, соціальна професійна, індивідуально-особистісна, екстремальна професійна компетентність тощо).

На підставі узагальнення наукових праць і теоретичного аналізу феномену професійну компетентність майбутнього фахівця соціономічних спеціальностей визначаємо як інтегративну професійно-особистісну характеристику на основі поєднання теоретичних знань, практичних умінь, соціального досвіду і значущих індивідуальних якостей, що визначає якість діяльності фахівця і виражається у здатності діяти адекватно, самостійно й відповідально в соціальній і професійній сферах, що постійно оновлюються, а також відображає готовність до самооцінки, саморозвитку й самореалізації [5, с. 30].

На основі опрацювання наукової літератури, морфологічного аналізу визначено, що важливою організаційно-педагогічною умовою формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей є забезпечення міждисциплінарної інтеграції навчальних дисциплін, що сприяє ефективному засвоєнню комплексу знань з різних дисциплін як інтегрованої єдності, які сприяють формуванню цілісних знань студентів. Підґрунтя цієї ідеї знаходимо у наукових розвідках В. Вернадського, який зазначав, що «... наукові знання... дедалі більше спеціалізуються не за науками, а за проблемами. Це дає змогу, з одного боку, надзвичайно глибоко вивчати явище, а з іншого – охоплювати його з усіх точок зору» [1, с. 46].

У дослідженнях В. Беха, Л. Гризун, О. Жук, В. Курок, Н. Ничкало, та ін. знайшов відображення педагогічний аспект інтеграції. Ми солідарні з думкою В. Курок, яка наголошує, що «вагомість результатів наукового пізнання – загальнонаукових ідей, методологічних принципів, методу системного аналізу – настільки підвищилася в сучасному суспільстві, що навчання студентів на основі інтеграції знань стало першочерговим завданням професійної школи». Інтегративність постає як фактор, здатний забезпечити розвиток інтегрального мислення, мобільності як конструктивності у розв'язанні проблемних ситуацій майбутніми фахівцями соціономічних спеціальностей» [3, с. 85].

У філософському сенсі міждисциплінарність означає участь багатьох в єдиному процесі, участь у тій чи іншій мірі паритетна; таким чином, одна з дисциплін стає провідною, задаючи алгоритми та частку змістовної участі для інших. У ряді наукових праць містяться такі характеристики міждисциплінарності та міждисциплінарного підходу:

- осмислення, яке здійснюється за рамками конкретної певної наукової дисципліни;
- співпраця двох або більше предметних областей;
- досвід, що спільно переживається людьми тощо.

Особливий інтерес щодо нашого дослідження представляє трактування даного поняття А. Колота,

який, обґрунтовуючи поняття міждисциплінарності у широкому розумінні, акцентує увагу на зіткненні, взаємопроникненні, синергії різних наук, що «передбачає розвиток інтеграційних процесів, зростаючу взаємодію, взаємозбагачення методів, інструментарію задля отримання нового наукового знання» [2, с. 77].

Поняття «міждисциплінарність» останнім часом часто використовується в освітній сфері, коли викладачі двох і більше дисциплін об'єднують у загальний фонд свої навчальні матеріали та трансформують їх так, щоб вони стали прийнятними для вирішення певних проблем, включаючи інтегровані курси, що проводяться групою викладачів, коли навчаються потрібно зрозуміти цей предмет у межах безлічі традиційних дисциплін. Зіставлення трактувань поняття «міждисциплінарний підхід» різними авторами виявляє, що в його основі лежить ідея розуміння світу як єдиного цілого, отже, провідними засадами міждисциплінарного підходу виступають інтеграція, багаторівнева підготовка, модульність навчального матеріалу, спадкоємність професійно орієнтованих програм.

Інтегративна сутність професійної компетентності виявляється у метапредметному характері її змісту, яка конкретизується у системі складних соціальних умінь і навичок взаємодії, що дозволяють адекватно адаптуватися до середовища; соціально-діяльнісних аспектах, що включають в себе компетентність в основних сферах людської життєдіяльності – у професійному середовищі, політиці, економіці, культурі тощо, що дозволяє адекватно виокремлювати, ідентифікувати, фіксувати й аналізувати коло питань, які перебувають на перетині всієї системи соціальних і суто педагогічних відносин суспільства.

Метою міждисциплінарної інтеграції, спрямованої на формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей, є створення умов для освоєння ними соціальних знань, набуття досвіду прийняття рішень, здійснення особистого вибору, розвитку навичок соціальної взаємодії й почуття відповідальності на основі використання всього потенціалу наукового знання й соціального досвіду. Основою для забезпечення міждисциплінарної інтеграції навчальних дисциплін у процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей є наукові дослідження (В. Бех, Л. Гризун, І. Козловська, Н. Кропотова та ін), на підставі яких ми виділяємо змістовий, процесуальний і організаційно-методичний аспекти міждисциплінарної інтеграції. Під змістовим аспектом міждисциплінарної інтеграції слід розуміти: скоординоване вивчення одних і тих же питань у різних дисциплінах; можливість концентрації вивчення окремих питань, передбачених програмами різних дисциплін в одній дисципліні; виконання посилань на раніше вивчений матеріал інших дисциплін; використання однієї і тієї ж теорії для пояснення. Організаційно-методичний аспект міждисциплінарної інтеграції включає використання єдиних методів і засобів оцінки освітніх результатів для «споріднених» дисциплін. Під процесуальним аспектом міждисциплінарної інтеграції розуміється: побудова єдиного плану діяльності; можливість виділення структурних компонентів діяльності, що

уможлиблює їхнє перенесення в іншу дисципліну; застосування розроблених прийомів і методів до різних завдань навчальних дисциплін.

Основу формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей становить комплекс сучасних наукових знань про суспільство і людину, які становлять зміст навчального плану професійної підготовки майбутніх соціономістів і включає загально-гуманітарні й соціально-економічні дисципліни, природничо-наукові, загально-професійні предмети й дисципліни спеціалізації. Сферами проблематизації у контексті професійної компетентності є: людина, життя, світ, суспільство, інші люди, події, власне «Я», що сприяє засвоєнню майбутніми фахівцями соціономічних спеціальностей категорій «свобода», «відповідальність», «соціальна взаємодія», «справедливість», «сене життя» тощо. Отже, інтегративним фактором, що наповнює зміст навчальних дисциплін є соціально-ціннісні орієнтири, обґрунтування їх значимості. Реалізація наскрізних ліній формування професійної компетентності потребує переорієнтації змісту на основі міждисциплінарної інтеграції: визначити ключові складники професійної компетентності – комунікативні, рольові, громадянські; сконструювати відповідні систематизовані переліки об'єктів реальної дійсності (природні, культурні, історичні й соціальні явища; факти, теорії й технології; способи діяльності) під час вивчення нового матеріалу з кожного предмета; спроектувати предметний дискурс ключових складників професійної компетентності (виділити наскрізні лінії предметного розвитку професійної компетентності студентів); узагальнити встановлені складники до надпредметного рівня за об'єктами й за способом дій [4].

Спираючись на визначення сутності професійної компетентності, міждисциплінарність як взаємодія наук передбачає використання всього потенціалу наукового знання для розв'язання завдань формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей. Досить складною проблемою є вибір навчального матеріалу, який має об'єктивні підстави для інтеграції. Контент-аналіз змісту навчальних програм підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей здійснено з метою предметного розгляду дискурсу загальнопредметних і ключових складників професійної компетентності, виокремлення й посилення соціально орієнтованого складника відомостей про людину як біологічну й соціальну істоту, про Всесвіт – закономірності його існування й розвитку, взаємодію біологічних, фізичних і соціальних об'єктів, структуру суспільних і правових відносин. Нами визначено дисципліни, що мають найбільший міжінтеграційний потенціал і виступають методологічною основою формування професійної компетентності, адже

визначають загальні принципи й підходи до розуміння тих чи тих проблем, що стоять перед людиною.

Практичним результатом використання міждисциплінарності як умови формування професійної компетентності є розвиток здатності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до поліпрофесійної діяльності, у процесі якої відбувається вдосконалення власної фахової компетентності, розширення можливостей діяти в суміжних сферах і засвоювати нові галузі, «вільно, за рахунок власного мислення й самостійної організації своєї діяльності, працювати в різних професійних середовищах й організаційних структурах» [6, с. 10]), коли транспрофесійність стає тенденцією й ознакою сучасної освіти.

Таким чином, навколишній світ є єдиною складною багатокомпонентною системою, що характеризується високим рівнем міждисциплінарності, що відображає різноманіття взаємозв'язків і взаємозалежностей. Природно, що ця цілісність навколишнього світу має знайти відображення як у загальній, так і професійній освіті, її структурі та змісті, міждисциплінарності освітніх програм. Враховуючи інтерпрофесійність фахівців соціономічної сфери їхня професійна підготовка спрямована на різнобічну (міждисциплінарну) освіту, така освіта розвиває мислення, формує широкий кругозір, вчить мислити і краще розуміти, та й комунікативність сучасної людини стає дедалі більше міждисциплінарною.

Список використаних джерел

1. Вернадский В.И. О науке. Дубна. «Феникс», 1997. 376 с.
2. Колот А.М. Міждисциплінарний підхід як домінанта розвитку економічної науки та освітньої діяльності. *Соціальна економіка*. 2014. № 1–2. С. 76–83. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32609714.pdf>
3. Курок, В. П.. Міждисциплінарна інтеграція знань у педагогічних системах *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*, 2015, 1. 82–89.
4. Тюльпа Т. М. Соціальна компетентність майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей: теорія й практика: монографія. Черкаси. Видавець Чабаненко Ю. А., 2020. 456 с.
5. Тюльпа Т. М. Формування готовності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до професійної діяльності у контексті компетентнісної парадигми розвитку сучасної освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*, 2021, Вип. 2 (46), 26–35.
6. Шевченко, Л. С. (). Вища освіта в епоху транспрофесіоналів. *Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого*, 2011, 6, 7–15.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

Taghiyeva Elnura Hidayat

Republic of Azerbaijan Primary school teacher of Lachin secondary school No. 46 named after Shahid P. Mammadov

Mammadli Vasila Nasrullah

Republic of Azerbaijan Primary school teacher of Gakh secondary school No. 3 named after

Shahid V. Aliyev

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14023143>

TYPES OF INDEPENDENT WORK IN MATHEMATICS LESSONS IN PRIMARY GRADES

Summary

In modern society, the rapid development of education is an important requirement for meeting the growing spiritual and material needs of people. Since the foundation of education is laid in primary classes, teachers should allocate a lot of space to the creative work of students, because new inventions, technological processing are the result of creative work. Creative work is essentially related to the independent activity of people, as well as students. In this regard, primary school students should be given enough space for independent work. The organization of independent work in mathematics lessons is of particular importance.

Keywords

Material, classification, expression, mathematical. form, example, frontal, teaching, training, group, content, equivalent

The opinions of a number of scientists and Methodists are taken into account on this issue. Attempts were made to find a common language in their approaches. Let's consider the classification of students' independent work. The approximate schedule of time allocated for independent work has been studied. It is shown that it depends primarily on the level of knowledge of the class.

Examples of tasks for two forms of independent work are provided in the classroom. The differences between these types are explained.

At the end, an experiment was conducted, the results of which showed that the used method was justified. In the end, the didactic importance of the work is emphasized.

Introduction. The main task of modern education is that it should be closely related to life. The intensive development of the agricultural and industrial era is behind us. In a very short time, the information age has changed our lives. Education has always served to improve a person's standard of living, but how he coped with this task in the past is a separate question. Criticism of the past is not simply a stereotype of a certain time period. This is also due to the fact that life is constantly developing, we are not satisfied with what we got yesterday. Today's achievements will not be enough for the future. The best lesson is one where the student works more and the teacher works less. You cannot immediately teach students - future inventors - to work independently. Therefore, although the basis of this work is laid not only in elementary school, but also in early childhood, the topic of our research covers elementary school. It is in primary school that systematic work is created for students to work independently. First, the pedagogical concept of "independent work" should be defined. There is an opinion that this is a method of organizing the educational process. The latter claim

that it is the activity of students without the participation of the teacher. We think that independent work consists of specific tasks to increase students' learning activity. It is possible to expand the definition around this term. At the same time, it is impossible to completely deny the above definitions. If you analyze them carefully, they have common features. However, we cannot agree that when working independently, students' activities take place without the teacher's participation. After all, the teacher controls this process and at the end evaluates knowledge and analyzes what are the shortcomings in the work of individual students. Since homework is done at home, that is, in the absence of the teacher, independent work can be called a method. It is easy to draw a conclusion from here: independent work is also one of the methods of active learning. Here is the great importance of this method. Co-authors B. N. Minbayeva and others, analyzing the reasons for the emergence of active training methods, rightly note: "The emergence of the task of applying new methods to the training process ... the formation of a modern competitive labor market, .. [2]"

Unlike the traditional system, the elementary school offers a variety of programs that increase the possibilities of students. The elementary mathematics course combines various mathematical materials: arithmetic, algebra and geometry. We will share our experience with algebraic materials.

When it comes to classification, of course, it is determined according to which principle the classification takes place. Therefore, the didactic principle, that is, the purpose of the lesson, plays an important role in teaching. According to this principle, they distinguish the following: 1) educational, 2) training, 3) unifying, 4) repeating, 5) developing, 6) creative, 7) control types of independent work in mathematics in elementary school [3].

The organization of independent work in mathematics lessons requires creativity from the teacher. Especially difficult is the allocation of time. The teacher should take into account that the time

allocated for independent work should not interfere with learning the learning material. On the other hand, solving tasks should fully reflect the goal. Based on our experience, we use the following rules:

Table 2.

Forms of students' participation in independent work and the level of assigned tasks.

№	Form of participation in independent work	Level of task content
1	Combined participation form	It depends on the level of knowledge of the participants (group, individual, etc.).
2	Front work	It depends on the general knowledge level of the students
3	Work in groups	It depends on the knowledge of the participants in the group
4	Work in pairs	It depends on two students doing the equivalent tasks
5	Individual work form	It depends on the individual knowledge of each student

Let's look at examples of independent work on the topic "Numbers in 100" [4].

Tasks for frontal work.

1. Write the numbers in numbers and words.
  - 1) 5 decimals 4 units
  - 2) $45 + 9$
  - 3) 66 pieces
  - 4) 5 decimals
  - 5) $45 + 9$,
  - 6) 9 decimals 2 units
2. Count from 15 to 85 in 5 seconds. Write these numbers in order.
3. Draw the parts of the 100th square in your notebook and fill them in.
4. Samir and Aslan rhythmically count numbers up to 100. Samir counts to 5 and Aslan counts to 10. Who can name more numbers? Write the numbers corresponding to each rhythmic count.
5. Add them so that the sum is the given number. Add your own examples.
6. The first line of the table contains one of the conditions, and the third line contains the total. Fill in the second line corresponding to the other term. Table 2. Forms of students' participation in independent work and the level of assigned tasks.

Let's look at examples of independent work on the topic "Numbers in 100" [4].

Tasks for frontal work.

1. Write the numbers in numbers and words.
  - 1) 5 decimals 4 units
  - 2) $45 + 9$
  - 3) 66 pieces
  - 4) 5 decimals
  - 5) $45 + 9$,
  - 6) 9 decimals 2 units
2. Count from 15 to 85 in 5 seconds. Write these numbers in order.
3. Draw the parts of the 100th square in your notebook and fill them in.
4. Samir and Aslan rhythmically count numbers up to 100. Samir counts to 5 and Aslan counts to 10. Who can name more numbers? Write the numbers corresponding to each rhythmic count.
5. Add them so that the sum is the given number. Add your own examples.
6. The first line of the table contains one of the conditions, and the third line contains the total. Fill in the second line corresponding to the other term.

65	71	24	11	32
88	96	77	69	57

22	14	43	32	53
78	56	78	96	87

7. There are 12 liters of water in one container and 15 liters in the other. All the water was poured into 10 liter cylinders. How many cylinders are completely full? How many more liters of water are needed to fill the incomplete cylinder?

8. 2 boxes of 40 fruit juices each were brought to the store. We sold 30 cases of juice before dinner. How many juice boxes are left in the store?

9. Sarah and her grandmother were counting chickens. They counted only 4 or 5 chickens. Of these, 33 chickens are white, and the remaining chickens are black. How many black chickens did Sarah and Grandma count? Change the problem statement so that you find:

- a) the number of white chickens,
- b) number of all chickens.

A teacher responsible for independent work can double the number of assignments to achieve the goal.

It should be noted that all these tasks serve to form the skills of using the studied material. Students with minor disabilities complete the tasks, and the students spent 15 minutes completing the tasks, which is slightly less than we estimated.

Note that we conducted independent work on the covered material. One of the important forms is individual participation in independent work. It is inextricably linked with the students' creativity. "It should be noted that the creative works of junior schoolchildren are individual in nature, each of them reflects the character of the student, his attitude to the world around him" M. I. Bekiyeva [5] clearly mentions.

Individual independent work may involve two or more students. When two students study, the others receive tasks according to their intellectual abilities. It has its own characteristics.

1. Individual independent work is a struggle between students with almost equal knowledge. There are other options that involve boys of different skill levels.

$$37 - \square = 12$$

$$54 - \square = 13$$

$$48 - \square = 12$$

3. Tasks (group B).

1. There are 12 liters of water in one container and 15 liters in the other. All the water was poured into 10 liter cylinders. How many cylinders are completely

2. This form of work requires the teacher to carefully select task options so that the imbalance in the options does not negatively affect the success of children.

3. Students with a high level of knowledge usually participate in the individual form of independent work.

4. This form requires hard work from students as the fight is between a small number of students. Now let's look at examples of tasks for the individual form of independent work, unlike other forms of independent work, individual work is carried out using cards. If children have the opportunity to work with gadgets, the teacher's job becomes easier. It also saves time.

When conducting individual independent work, it is necessary to take into account the level of knowledge of students. The teacher cannot achieve the goal by using cards of the same difficulty level. It is true that the importance of students studying in the same class and creating equal opportunities for them can be argued. If we follow the "rules of equal opportunity", weak students will not be able to work independently, and strong students will complete the tasks immediately. In this case, independent work will be uninteresting even for students with a high level of knowledge. Therefore, the principle of individuality should be observed when organizing independent work. The teacher can use different methods to differentiate the cards: coloring method, conventional marking (A - simple, B - medium, C - complex). Of course, the teacher can come up with more suitable and accessible options. Individual independent work lasts about 8 - 10 minutes. In this case, it covers the whole class.

Assignments (Group A)

1. Rashid, Mamed and Salim will buy tea in the school cafeteria. How many different options can you organize your purchase? Make a list of these options.

2. Find the reading using oral calculations.

$$77 - \square = 33$$

$$89 - \square = 12$$

$$78 - \square = 56$$

full? How many more liters of water are needed to fill the incomplete cylinder?

2. Put numbers in place of the colored cells so that the equations are correct. Compare your solution with your friend's solution.

$$76 - \text{green} - \text{blue} = 45$$

$$\text{yellow} + 16 + \text{orange} = 72$$

$$82 - \text{pink} - \text{light green} = 60$$

$$15 + \text{light blue} + \text{olive} = 25$$

$$\text{dark blue} + 21 + \text{yellow} = 42$$

$$55 - \text{purple} - \text{red} = 30$$

3. Place the corresponding numbers along with the pictures. Find the sum and the difference

 → 1   → 7   → 5   → 3

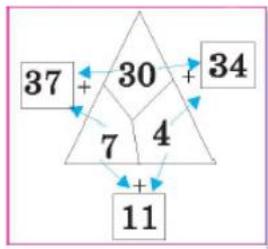
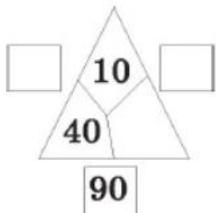
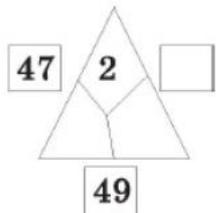
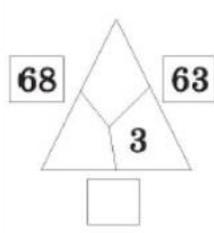
1)   +
 2)   -
 3)   +
 4)   -
 5)   -
 6)   -
 7)   -
 8)   -

Assignments (Group C)

1. Eldar was asked where the pharmacy was located. Eldar answered: "We are in front of house number 27, go straight, pass by 4 houses, the pharmacy is in the 5th house." Typically, even-numbered houses are located on one side of the street and odd-numbered

houses on the other side. Knowing the street numbering rules, determine the number of the house where the pharmacy is located.

2. Check the pattern. Find the missing numbers using the data.

4. Put the corresponding numbers in place of the colored cells.

$$\text{blue} 4 + 3 = 77$$

$$\text{purple} 4 + \text{red} 2 = 66$$

$$59 - \text{light blue} 4 = 25$$

$$46 - \text{purple} 2 = 4$$

Experience. After individual independent work, we conducted a pedagogical experiment. The experiment was conducted at school number 68 in Baku. We chose classes 2a and 2b for the experiment.

The result of the experiment:

Table 3.

The result of the pedagogical experiment.

2a class students	Price	2b graders
Nine people	5	Four people
Ten people	4	Five people
Five people	3	Nine people
0 people	2	six people

The result of the experiment showed that the method of conducting independent work justified itself.

The result. Independent work is a wide area where students can demonstrate their creative activity. It is didactically valuable that the teacher can conduct independent work at different stages of the lesson, which

gives freedom to both the teacher and the students. In other words, if it is not possible to conduct independent work in the middle of the lesson (for various reasons), then the teacher moves it to the end of the lesson. Students get used to working independently at different stages of the lesson.

PHILOLOGICAL SCIENCES

UOT: 811.111

*Аждарлы Садаф Эльнур
Мамедзаде Разия Вугар*

*Азербайджан, Мингячевирский Государственный Университет
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14023190>*

**БАРЬЕРЫ, ВОЗНИКАЮЩИЕ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ КОММУНИКАТИВНЫХ
КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ, И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ**

*Mammadzadeh Raziyya Vugar
Ajdarli Sadaf Elnur
Mingachevir State University*

**BARRIERS THAT APPEAR DURING THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCIES
IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING AND THEIR SOLUTIONS**

Аннотация

Коммуникация, которая происходит в классе, служит для облегчения процесса обучения, как между преподавателем и студентами, так и между самими студентами. Они развивают коммуникацию для эффективного и действенного достижения любых поставленных образовательных целей. Таким образом, установленная коммуникация оказывает прямое влияние на процесс обучения и стандарт образования, предоставляемого в классе. Язык служит инструментом коммуникации, который способствует установлению связей между студентами в классе. В частности, отправитель, получатель, сообщение, обстановка в классе и обратная связь влияют на то, насколько хорошо студенты общаются в классе. К сожалению, эти элементы могут затруднить эффективное общение студентов. Поэтому учителям крайне важно понимать эти препятствия и их потенциальные решения, чтобы уменьшить коммуникационные барьеры и усилить факторы, которые положительно влияют на коммуникацию.

Abstract

The communication that takes place in a classroom environment serves to facilitate the learning process, either between the instructor and the students or amongst the students themselves. They cultivate communication to efficiently and effectively achieve any set educational goals. Thus, established communication has a direct impact on the learning process and the standard of education provided in the classroom. Language serves as a communication tool that fosters connections between students in the classroom. Specifically, the sender, recipient, message, classroom setting, and feedback all affect how well students communicate in the classroom. Unfortunately, these elements may make it difficult for students to communicate effectively. Therefore, it is crucial for teachers to understand these obstacles and their potential solutions in order to reduce communication barriers and enhance factors that positively influence communication.

Key words: *communication barriers, educational environments, information, goal*

Ключевые слова: *коммуникационные барьеры, образовательная среда, информация, цель*

Introduction

Effective communication is vital for building connections and enabling successful interactions in both personal and professional settings. In educational environments, communication plays a key role in shaping the learning process, particularly in the relationship between educators and students. However, various obstacles - such as physical, linguistic, and psychological barriers - can hinder communication, making it difficult to convey ideas and achieve understanding. This article explores these common barriers, especially in classroom settings, and emphasizes the importance of addressing them to promote a more productive and engaging learning atmosphere.

Effective communication skills are fundamental to both the maintenance of relationships and the facilitation of successful social interactions. Human behavior, alongside social interactions, **is the result of** ongoing and effective communication processes **that** surround us. We continuously engage in communication through

actions like listening, speaking, writing, sitting, walking, and even thinking.

Consequently, comprehending the surroundings and the obstacles that may hinder the proper transmission or receipt of messages is essential for positive communication with others, **both** in professional and societal contexts. These obstacles may manifest in several ways and impede communication, **ultimately resulting in** misunderstandings and confrontations. During communication, parties may encounter disputes or conflicts, which adversely impact the engagement. **Therefore**, a communication barrier is any circumstance that hinders the intended message between the sender and recipient. **In essence**, these obstacles hinder the process, obstructing the accurate comprehension of the information.

Blocking or adversely interfering with the message that a person intends to deliver **is often** the result of communication obstacles, which may take many different forms. Indeed, we have discovered a significant

number of obstacles that have the potential to obstruct successful communication. The primary cause of communication obstacles is the incomplete understanding of the sender's intended message. **Moreover**, every single one of these different kinds of communication obstacles has the potential to appear at any point in the communication process [3, 60].

In any educational setting, educators function as communicators, employing a range of verbal and non-verbal strategies to impart information, knowledge, and instructions. Effective communication encourages a conducive environment within the educational setting. When we meet the objectives of communication, we facilitate and carry out the learning experience. Furthermore, successful collaboration between students and educators leads to favorable outcomes in the communication process. Fundamental principles such as clarity, adequacy, honesty, attentiveness, consistency, and the incorporation of feedback govern effective communication. By following these principles, one can develop effective communication within the classroom setting. The efficiency of the communication process remains valid when messages retain their clarity and accurately reflect the intended meaning. However, in instances where anticipated outcomes remain unfulfilled, educators must discern the underlying causes of challenges and obstacles. In fact, the presence of these barriers has the potential to distort the conveyed message throughout each phase of the communication process.

Knowing general communication barriers and understanding how they affect the communication process is crucial. Indeed, one of the simplest ways to improve the communication process is to eliminate these barriers. The following are some of the most common communication barriers:

Physical Barriers: Physical barriers refer to the disruption of the communication process due to physical factors. Conditions such as an excessively cold or hot classroom environment and uncomfortable seating contribute to physical barriers. **Consequently**, when students feel uncomfortable, their attention can easily wane. If the interaction between the teacher and students is successful and occurs in a physically comfortable setting, the classroom becomes an effective learning environment where the teacher can efficiently achieve their goals. **Additionally**, in classrooms, noise from various sources, ecological and physical disturbances, attention-distracting factors, and inadequate lighting, seating, and acoustics can be considered physical barriers to the communication process. **Moreover**, another barrier to communication is the improper functioning of the chosen media. Today, we use media as a tool to deliver messages. The clarity and understanding of the message will suffer if we do not select the media appropriately based on the student's context and the communication goals.

Noise is one of the physical disturbances that hinder the communication process, caused by a group of people. When individuals communicate in crowded spaces and engage in dialogue to convey a message or interact on a topic, such conditions can obstruct communication. **In practice**, the noise can prevent the receiver from correctly understanding the essence of the

message. For instance, in a noisy classroom, students' responses to the teacher's question may impede the teacher's comprehension of the message. **Therefore**, participants in the communication process should avoid noise in order to eliminate barriers to effective communication [4, 28].

Linguistic barriers: Language serves as a tool for interaction and communication in the classroom. While classrooms' physical attributes are appropriate, the communication process may fail if the language used by teachers is not effective in conveying information. Linguistic barriers that arise in classroom settings include teachers' overuse of idioms, figurative expressions, unclear symbols or graphics, and inappropriate body language, as well as students' poor speaking, comprehension, and listening skills, as well as the large linguistic gap between the teacher and students.

The following components can be used to explain linguistic barriers:

Word choice. Before conveying a message, the sender must carefully consider the words they choose to describe something. The language used by someone to express agreement with an idea could be interpreted as sarcasm. While communicating, speakers should avoid using ambiguous words, homonyms, homographs, and homophones, as they can cause confusion in understanding the message. As a result, the message may not reach the receiver as intended, creating a language barrier.

Intonation. Verbal communication employs an appropriate intonation pattern, which both sender and receiver must be aware of. If they do not understand the intonation, the message may not be given correctly. This, in turn, might lead to misunderstanding and conflict among the listeners. Consequently, intonation can act as an obstacle between communicators [4, 29].

Linguistic barriers are commonly seen in many classrooms, hindering the development of students' communication skills. To address this challenge, it is essential to create an environment where students feel at ease and can express their full potential. Such an environment will also encourage students to engage in discussions on various topics. By implementing these conditions, some issues contributing to linguistic barriers can be resolved. In most circumstances, teachers repeatedly correct students' mistakes and often highlight improper word choices. When addressing error correction and helping students overcome their fear of making mistakes, teachers should take into account each student's psychological features. Some mistakes should be corrected while the student is speaking, while others are better addressed once the student has finished expressing their thoughts.

Students learning a foreign language frequently complicate their communication by using improper vocabulary and incorrect grammatical structures, making it harder for the listeners to comprehend the message. In foreign language classes, the teacher should also assist students in selecting appropriate words and employing effective intonation to convey their ideas as intended.

Psychological barriers: The term “psychological barriers” refers to a person’s mental state, including beliefs, attitudes, awareness, emotions, and other factors that greatly influence communication. The psychological condition of communicators significantly impacts how they interact, and this is particularly evident in classroom settings. If a student’s emotional well-being is compromised, their ability to communicate effectively may be hindered. When a student’s thoughts are distracted or preoccupied during a conversation with a teacher, they may struggle to convey their message clearly, focus on what others are saying, understand the content accurately, or respond appropriately. As a result, the communication process faces difficulties and loses its effectiveness.

The following points can be highlighted regarding psychological barriers that hinder the development of communication.

Anxiety. The anxiety experienced by students is one of the main emotional reasons for the barriers that arise in communication. If a student feels anxious and is not confident in their thoughts, their likelihood of communicating decreases. This issue frequently arises when a student does not grasp what teacher means. Students with anxiety avoid participating in group discussions because they do not want to be the center of attention and are concerned about what others will think.

Lack of motivation. Foreign language students should be encouraged to engage in the communication process to develop their communicative skills. Motivation is one of the most important elements in learning a foreign language. Motivation is one of the factors that influence success or failure in learning a language, especially a foreign language. If students approach the learning process with reluctance, their competence will develop slowly. Making mistakes while learning any language is a natural process, but it poses a threat to students' egos, and they think they won't be able to speak fluently in a foreign language.

To overcome psychological barriers, teachers should cultivate a classroom environment that encourages active participation and motivates students in their learning journey. Utilizing various audio-visual materials and communication technologies can help spark students' interest in the subject matter. Given the diverse characteristics of students in a classroom, employing a range of media will enhance the communication process's effectiveness. This approach also helps create a shared experiential background among students. When selecting materials, teachers can tailor the content to meet the students' needs, interests, and socio-economic contexts, presenting it in innovative ways. It's essential, however, to consider students' prior knowledge of the topic during this process.

Conclusion

The analysis of the discussed points underscores that the effectiveness of classroom teaching and learning is heavily reliant on the quality and consistency of communication. Communication serves as the backbone of any successful learning environment, influenc-

ing how information is transmitted, understood, and applied by both teachers and students. However, this critical communication process can be significantly hindered by various barriers—whether physical, psychological, or linguistic—which may occur at any stage of the communication cycle. These barriers not only obstruct the flow of information but also impair the overall classroom dynamic, leading to misunderstandings, reduced engagement, and missed educational objectives.

Physical barriers, such as uncomfortable classroom conditions or environmental distractions, can diminish students' ability to focus, making it challenging to engage with the material or participate actively in discussions. Psychological barriers, including anxiety, lack of motivation, or emotional distress, further complicate the communication process, as students may be reluctant to express their thoughts or interact confidently. Similarly, linguistic barriers—ranging from language proficiency issues to the misuse of symbols or intonation—can prevent students from fully grasping the content or from effectively sharing their perspectives.

Given the profound impact of these barriers, it is essential for educators to be proactive in identifying the specific challenges their students face. Teachers should employ diverse strategies to minimize or eliminate these obstacles, whether by adjusting the classroom environment providing emotional support, or using clearer language tailored to the student's comprehension levels. By continuously refining their communication methods, educators can create a more inclusive and responsive learning environment, where all students have the opportunity to succeed.

Ultimately, successful communication in the classroom is achieved through the ongoing effort to reduce the negative effects of barriers to the greatest extent possible. When these barriers are minimized, the transmission of messages becomes more effective, leading to better learning outcomes, enhanced student participation, and a more harmonious educational experience. Therefore, addressing communication barriers is not merely a matter of improving dialogue but is fundamental to the overall success of the teaching and learning process.

Reference.

1. M.Ə.Həmzəyev, S.F.Əmiraslanova. Ünsiyyətin psixologiyası. Bakı. 2007. 230
2. Fred C. Lunenburg. Communication: The Process, Barriers, And Improving Effectiveness. Sam Houston State University. Schooling volume1, number1, 2010. 11
3. M. Gernjit Darnish, Murugan Ramu. A study on the barriers on the effective communication. International journal of pure and applied mathematics volume119, number17, 2018, 57-69
4. Mudasir Ahmed Gori, Shah Alam. Integrated skills in English-I. Maulana Azad National Urdu University, Hyderabad, 2021, 370
5. https://www.academia.edu/34850866/barriers_of_communication_2_pdf

ПОТЕНЦИАЛ ТЕХНОЛОГИЙ ПАМЯТИ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

THE POTENTIAL OF MEMORY TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Аннотация

Чтобы достичь способности мыслить на другом языке, необходимо, с одной стороны, иметь достаточный словарный запас, а с другой стороны, уметь автоматически составлять фразы из слов. В обоих случаях речь идет о памяти, но во втором случае — о механической памяти. Если запоминание будет только логическим, связным, можно потерять качество спонтанности, необходимое для говорения на языке.

Основой успешного ускоренного изучения иностранного языка являются «эффект ускоренного запоминания» и «эффект неосознанного восприятия», известные специалистам с середины прошлого века. На использовании этих эффектов развивается целое направление в педагогике, иногда называемое «супер-образованием», и оно объединяет различные методы интенсивного обучения как с помощью специально подготовленных преподавателей, так и в методах интенсивного обучения с помощью современных мультимедийных технологий.

Abstract

To achieve the ability to think in another language, it is necessary, on the one hand, to have a sufficient vocabulary, and on the other hand, to be able to automatically form phrases from words. In both cases, we are talking about memory, but in the second case, about mechanical memory. If memorization is only logical, coherent, you can lose the quality of spontaneity necessary to speak the language.

The basis of successful accelerated learning of a foreign language is the "accelerated memorization effect" and the "unconscious perception effect" known to specialists since the middle of the last century. A whole direction in pedagogy, sometimes called "super-education", is developing on the use of these effects, and it unites various methods of intensive learning both with the help of specially trained teachers and in methods of intensive learning with the help of modern multimedia technologies.

Key words: comprehensive approach, short-term memory, language, methods, learner

Ключевые слова: комплексный подход, кратковременная память, язык, методы, обучаемый

Learning a foreign language is relevant for any active person who wants to work effectively, communicate with people from different countries and have fun traveling. English is most often studied as the first foreign language as the language of international communication and the most universal. Today, there are a huge number of methods and approaches to learning English. You can read about many of them on the Internet, finding a considerable amount of interesting and relevant information. As a rule, modern schools and educational centers offering the study of foreign languages use a comprehensive approach to learning, which consists of a well-thought-out combination of developmental and educational programs, audio-visual means, games and trainings, etc.

For many schools, a mandatory aspect of successful learning is immersion of the student in the language environment. This approach can be implemented in a variety of forms - these can be authentic video fragments or full simulation of foreign language reality, communication with native speakers, spending several weeks in the UK or the USA. This approach makes it possible to remove the language barrier, improve pronunciation, help quickly learn oral communication skills - according to the results of researchers, immer-

sion in the language environment allows to significantly increase the effectiveness of learning, reduce the duration of study several times, achieving the set goals much faster.

The aspect-communicative approach to organizing classes is also relevant, which places the main emphasis on communication during work on any aspect of the language - grammar, phonetics, vocabulary, etc. In addition, a cross-cultural learning context is used, which makes it possible to compare the language and general culture of different countries with the aim of more effectively organizing the learning space in classes. After all, in order to understand a language and learn how to communicate, learn the rules, and improve pronunciation, it is important to know about the traditions, history, and culture of the country in which it is native.

The relevance of the study is due to the importance of studying the principles of memorizing foreign language information in order to optimize the process of learning a foreign language.

The purpose of the study is to identify ways of memorizing a foreign language.

The object of the study is the process of learning a foreign language.

The subject of the study is technologies for effectively memorizing information in a foreign language.

At the present stage of development of society, when the communicative factor within the framework of humanization of all spheres of life is the determining factor of the level of interpersonal communication and the possibility of potential growth of both a specific individual and society as a whole, the study of languages and the influence of this process on the cognitive development of a person are becoming increasingly relevant. We believe that the study of the designated problem is important not only at the initial stage of personality formation in such social institutions as kindergarten and school, when the most active impact of language on the development of cognitive processes occurs. The influence of language learning on the course of cognitive activity of the human brain during the period of formation and development of the personality of a professional, a future teacher, a teacher of a foreign language, who constantly has a mechanism for switching thoughts and speech from one language to another or others, should be specific.

Globalization of science and technology, innovative processes in the field of intensively developing knowledge-intensive areas of modern engineering and technology, as well as the activities of numerous joint ventures of research, scientific production and implementation nature require professional intercultural communication of specialists of any profile, especially technical. Without such communication, the prompt exchange of information, coordination of actions, achievement of mutual understanding, development of optimal and mutually acceptable organizational, technical and social solutions are difficult. In the conditions of the information society, professional intercultural communication is carried out not only through direct contacts of representatives of various linguacultural communities, but is increasingly mediated by constantly updated technical means. These same means provide access to foreign-language information resources necessary for the continuous development of a specialist in the dynamic world of professions. Under the influence of these factors, the requirements for foreign-language competencies of graduates of educational institutions are changing.

It is no secret that in the modern world, a foreign language and its study are among the most priority aspects of the educational sphere. This is largely due to the important role that a foreign language plays in the life of today's society. Nowadays, it is used not only as a communication tool, but also as a mechanism for building international relations, settling foreign policy conflicts and the functioning of the international community as a whole. In this regard, the urgent question of both the effective study of foreign languages and their teaching arises. The need of modern society is to find optimal ways to organize the educational process, rational options for the content of training and its structure. The more alternative methodological solutions there are, the more fruitful

will be the search for new ways of teaching the subject as a whole. At the same time, the central problems of restructuring the teaching of a foreign language in a technical university are the issues of defining goals, as well as the content of training adequate to them. In addition, the problem of lexical competence, directly related to the grammatical component, is also important. Mastering vocabulary in the context of a professionally oriented course of teaching a foreign language has a system-forming significance. Assimilation of program lexical material can be carried out in accordance with the principle of lexical advancement in teaching foreign languages. "Word perception and word usage are closely related to the processes of formation, formulation and design of thoughts by lexical means of a foreign language" [1, p. 54].

Memory is the ability to reproduce past experience, one of the main properties of the nervous system, expressed in the ability to store information about events in the outside world and reactions of the body for a long time. Memory is the basis of any mental processes. Memory is the second most important basis for human development after perception. There are several classifications of memory. According to the duration of information storage, memory is short-term, operational, long-term. According to the nature of mental activity, memory is divided into emotional, figurative, verbal-logical and motor. According to the nature of the goals and methods of memorization, memory is voluntary and involuntary. Voluntary memory is characterized by the obligatory presence of a special goal when memorizing. And involuntary memory is memorization and reproduction, in which there is no special goal for memorization. When the volume of a person's short-term memory is full, newly incoming information partially displaces the information stored there, and the latter disappears irretrievably. "Short-term memory acts as a mandatory intermediate storage and filter, processing the largest volume of information, immediately filtering out unnecessary information and leaving potentially useful information" [2, p. 187].

The peculiarity of long-term memory is that it can be practically unlimited in volume and duration of storage of information in it. Emotional memory is the memory of various emotions and feelings, its content is the emotional states that a person experienced in the past. Figurative memory is the memorization, storage and reproduction of ideas, sounds, tastes, etc. Motor memory is the memorization, storage and reproduction of various movements and their systems. The act of memory includes three phases:

Phase 1 - memorization,

Phase 2 - storage,

Phase 3 - reproduction.

The initial form of memorization is unintentional or spontaneous memorization, i.e. memorization without a predetermined goal, without using any techniques. This is a simple imprinting of what influenced, preservation of some trace of excitation in the cerebral cortex. Many things that a person encounters in life are remembered involuntarily:

surrounding objects, phenomena, events of everyday life, although not all of them are remembered equally well. What is most important for a person is remembered best. Even involuntary memorization is selective in nature, determined by the attitude to the environment. Voluntary memorization is a special complex mental activity subordinated to the task of memorization. Preservation can be dynamic and static. Dynamic preservation is manifested in operational memory, and static - in long-term memory. With dynamic preservation, the material changes little, while with static preservation, on the contrary, it is necessarily subject to reconstruction and processing.

Reproduction can take the form of sequential recall, this is an active volitional process. Recollection is an arbitrary, deliberate reproduction: a person has a goal to remember in advance and uses thought and willpower to do so. Involuntary reproduction occurs as if by itself. It is based on associations by contiguity in time or space, in some cases also associations by similarity and contrast. A distinction is made between direct and indirect reproduction. Direct reproduction occurs without intermediate associations (for example, the multiplication table is reproduced this way). In indirect reproduction, a person relies on intermediate associations - words, images, feelings, actions with which the object of reproduction is associated.

It is generally accepted in psychology and physiology to distinguish types of memory based on the duration of information storage.

In visual memory, which is more important for the reading process, three types are distinguished based on the duration of information storage:

- iconic;
- short-term;
- long-term [3].

According to the norm, the duration of data storage time in iconic memory is only a few hundred milliseconds. If after this time we have failed to use the received information, i.e. have not passed it on, then it is lost irretrievably. Short-term (operational) memory retains information in the form of an incomplete reflection of events. This happens, for example, when looking at a cluster of objects, faces, digital signs, etc. Retention of signals received in short-term memory is carried out in a longer time interval compared to iconic - about 15 - 30 seconds. The time here is determined by the type of input information. The contents of this memory outside the storage time interval also disappear irreversibly.

When it is necessary to recognize the information received and to memorize it for a long period, long-term memory is already functioning, in which data can be stored practically without loss. Everything that is retained for more than a few minutes is in the long-term memory system. All acquired life experience is part of it. It is believed that experimental psychology deals mainly with the problems of introducing material into long-term memory, its storage and reproduction. The most important process here is memorization.

Usually, four types of memory are distinguished by the leading channel of information perception:

- visual;

- auditory;
- motor (movement);
- mixed.

A person with visual memory remembers especially well what his gaze catches, what he reads and underlines, especially with a colored pencil. If it is easier to remember what is heard (a lecture, a report, explanations) when it is read aloud, then auditory memory is developed. If memory assimilates material better when certain movements are performed: writing, drawing, reading, then the motor type of memory takes place. This type of memory is the most common. Most people have a mixed memory, i.e. they have elements of all three types of memory to one degree or another. In this case, it is useful to use all the techniques more or less equally: reading silently, writing, listening, retelling. According to the psychology of perception, a person with any type of memory assimilates material much better when he flexibly uses all three main methods of memorization than when using one, dominant one.

The modern stage of the beginning of the 21st century is characterized by high activity in the study of foreign languages and, as a consequence, the activation of innovative trends in teaching foreign languages. The personal orientation of education has determined the emergence of completely new approaches and methods of teaching, such as the project method, contextual and interactive approaches, teaching with the help of collocation lines. One of the latest innovations, the Supreme Learning system, presented by M. Shestov [4], has the following innovations in its arsenal: slow reading aloud and silently to establish standard pronunciation, master standard rhythm and intonation, the use of "finger memory" (M. Shestov's effective language teaching system is based on the natural laws of absorption (assimilation, learning) of information and the free use of what has been learned by a person of any age; the comprehensive use of all methods of memorization, both widely used (based on visual and auditory perception) and practically unused (mobilizing the reflex-motor memory of the fingers, muscles of the mouth, etc.); tens of times faster forms in even the most language-challenged person stable skills of high-quality oral speech and writing in correct, standard English and allows them to be independently modified, developed or maintained at the proper level with the help of periodic pronunciation of "language scales".

In order to activate the process of remembering, an external stimulus is needed that will activate the connections recorded by the brain. One of the sensations received by the sensory organs will immediately recall other signals, which, in turn, will activate their connections. This mechanism underlies any memorization and recall.

The reminiscence effect is an improvement over time in the reproduction of memorized material without its repetition in the retention interval. Reproduction delayed for several days gives better results than reproduction immediately after its memorization. In P. Ballard's experiment, subjects memorized the material in insufficient time for complete assimilation. Then the

subjects reproduced the material immediately after memorization and at certain intervals (from 24 hours to 7 days). Reproduction 2-3 days after memorization turned out to be the most effective. [5]

Throw out the unpleasant. Freud's law of motivated forgetting states that a person has a tendency to forget psychologically unpleasant things. Memories associated with experiencing negative emotions are more difficult to retrieve from memory than pleasant memories. When recalling a long-past period of our lives, we usually retrieve more good memories than bad ones and say: "Oh, those were great times!" This means that an essential condition for effective learning is to get satisfaction from the process. You cannot allow classes to turn into excruciating cramming, tedious vigil over a textbook. Start the lesson with pleasure, think about how today you will move even closer to achieving your goal. After finishing the session, mentally sum up the results, do not forget to rejoice in your results. Your motivation should not fade for a minute, more often remember what made you start learning.

Thus, in order for the brain to accept information, it is necessary to convince it that it is useful (through use), that it will be needed repeatedly (through repetition) and that its use will give positive emotions. Knowledge of English is becoming more and more in demand every year. And even when applying for a good job, knowledge of English is taken into account. Many companies make this the main condition for hiring. Hence the desire of people to master spoken English. Knowing a foreign language, a person can read English books in the original, communicate with foreigners, take part in cultural and educational exchanges between countries. So, English plays a huge role in our lives. People who know foreign languages are necessary for the development of technology, economics and arts in modern society. People want to know foreign languages to correspond with their friends and communicate with them in person. People also want to read the works of famous writers in the original.

Memorizing information involves creating connections between different signals from the senses. To activate the recall mechanism, an external stimulus containing some of these signals is needed. Memorizing a word involves linking three components – the spelling of the word, its sound, and its visual image. For many words, in addition to the visual image, other senses can be used. Learning any foreign language is hard, painstaking work that requires a lot of effort. As a rule, learning a foreign language cannot be done without memorizing a large number of words, phrases, grammatical constructions, which then makes it possible to use this knowledge to freely speak, write, read and perceive someone else's speech by ear. Cramming is not always the only possible option for memorizing words and phrases. In order to make learning more effective and interesting, many different methods are used today, each of which has its own advantages and disadvantages. The simplest and most effective way is to use the power of emotions. For those who use this strategy, memorizing foreign words is an interesting and simple process. So, when you start

learning a word, you must first connect it with certain emotions - associations, feelings, sensations. When studying a color, you can imagine something bright and beautiful of this color, when you start memorizing words that describe a person's character, you can immediately imagine acquaintances who have certain traits. If the words evoke certain feelings, emotions, make you remember something pleasant or terrible, they will be remembered much faster and will remain in your memory for a long time. If possible, it is best to associate words with pleasant feelings, since positive emotions can significantly activate human learning abilities. They signal that a particular word is significant. Therefore, English is often studied using interesting, kind films, original texts, books, and communication with pleasant people is ensured.

The method of "embedding" new words into existing experience is often used. For example, when children learn their native language, they notice each word in certain everyday familiar situations, "put it on" the words and constructions that they know. It is thanks to the repetition of new words in familiar situations that children learn quickly. Associations with different areas of previous experience are formed in the brain, a new word is associated with already well-known ones, it quickly becomes familiar and habitual. Therefore, when learning new foreign words, experts advise using them in a variety of situations - try to involve them in retelling texts, doing homework, speech practice, studying, and everyday life.

Foreign words must be studied in practice. You should not limit yourself to cramming a list of words, texts presented in textbooks. It is worth reading interesting stories (corresponding to the level of knowledge of the student), seeing how words are used, in what expressions they are most often used. A good option would be to watch a movie on a topic that interests the student. If he is preparing for a trip, these can be documentaries, feature films about different countries, culture, lifestyle of the inhabitants. When studying a foreign language for the purpose of education, it is advisable to watch a movie on this topic. In this case, both auditory memory and memory aimed at memorizing visual images will work. By connecting the unconscious, you will be able to more effectively learn words and associate them with the area of application, remember entire constructions and expressions, intuitively feel in the future where to use which word and which phrases are appropriate in a given situation. But you should not use this method on your own, since the subconscious memorization of words and constructions should be carried out on the basis of a theoretical base - knowledge obtained in lessons. Only a combination of different methods will give a really good result.

Bibliography

1. Колеченко А.К. Развивающаяся личность и педагогические технологии. – СПб.: Питер, 1999. – с.-54.
2. Первушина О.Н. Общая психология. Методические указания. Изд-во НГУ, 2006
3. Потебня А.А. Мысль и язык. – К.: СИЭНТО, 1993. – 192 с.

4. Часнок С.С. Ситуативно-игровое обучение иноязычному устному общению на начальном этапе средней школы. – М.: Инфра-М, 2008.

5. Белянин В.П. Психоллингвистика: Учебник / В.П. Селянин. – М.: Флинта; Московский психолого-социальный институт, 2003. – 232 с.

*Мехиизаде Шахназ Терлан
Гейдарова Шахана Шахин*
Азербайджан, Мингячевирский Государственный Университет
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14023324>

ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПАРЕМИОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В АНГЛИЙСКОМ И АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКАХ

*Mehishzadeh Shahnaz Terlan
Heydarova Shahana Shahin*
Azerbaijan, Mingachevir State University

LINGUISTIC AND CULTURAL FEATURES OF PAROEMIOLOGICAL UNITS IN THE ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES

Аннотация.

Пословицы и поговорки довольно широко представлены во всех современных языках, их частое употребление в устной и письменной речи объясняется, прежде всего, тем, что они придадут ей особый колорит, делают образной и выразительной. Кроме того, необходимо подчеркнуть, что пословицы и поговорки обладают эмоциональной и стилистической окраской, благодаря чему они совершенствуют коммуникативную функцию языка.

Лингвокультурологический анализ пословиц и поговорок неразрывно связан с внешними факторами: с историей страны, ее культурой, бытом и т.д. Исследование пословиц и поговорок в лингвострановедческом аспекте, помогает уточнить, а в ряде случаев установить дополнительные смысловые оттенки пословиц с национально-культурной семантикой.

Между тем, учитывая, что пословицы и поговорки заключают в себе свод народной опытной мудрости, имеет смысл проанализировать весь этот свод с точки зрения содержащейся в нём информации, или, по крайней мере, выявить главные его составляющие и рассмотреть основные отражённые в нём концепты.

Abstract

Proverbs and sayings are quite widely represented in all modern languages, their frequent use in oral and written speech is explained, first of all, by the fact that they give it a special flavor, make it figurative and expressive. In addition, it is necessary to emphasize that proverbs and sayings have an emotional and stylistic coloring, due to which they improve the communicative function of the language.

Linguo-cultural analysis of proverbs and sayings is inextricably linked with external factors: with the history of the country, its culture, everyday life, etc. The study of proverbs and sayings in the linguo-cultural aspect helps to clarify, and in some cases to establish additional semantic shades of proverbs with national-cultural semantics. Meanwhile, the proverbs and sayings contain a collection of folk wisdom, it makes sense to analyze this entire collection from the point of view of the information contained in it, or, at least, to identify its main components and consider the main concepts reflected in it.

The scientific interest of philologists in proverbs is explained primarily by the fact that, constituting the most important element of spiritual culture, they contain semantic wealth, demonstrate the semantic capacity of the language and in a short, laconic form record the worldview of the people speaking this language. Therefore, proverbs still remain the subject of close attention of domestic and foreign scientists. Comparison of proverbs and sayings of different peoples allows us to identify common and national-specific features, which, in turn, contributes to their better mutual understanding and rapprochement. This is what determines the relevance of the study.

Ключевые слова: *Паремиология, пословицы, поговорки, цитаты, фразеологизмы*

Key words: *Paroemiology, proverbs, sayings, quotations, phraseological units*

The object of the study is paroemiological units in the English and Azerbaijani languages.

The subject of the study is the lingua-cultural features of proverbs in the English and Azerbaijani languages.

The purpose of the study is to review, study and compare paroemiological units in the Azerbaijani and English languages.

This goal defines the following **tasks**:

1. study and describe the relationship between language and culture;
2. determine the linguistic status of the proverb

3. describe and compare the stylistic features of paroemiological units of the two languages

Research methods: comparative, descriptive, continuous sampling, contextual.

The theoretical significance of the study lies in the fact that the work makes a certain contribution to the theory of paroemiology and comparative linguistics, in particular, it has developed an algorithm for comparing paroemiological units.

The practical significance of the study lies in the fact that the results of the work can be used in developing lectures on stylistics. Lexicology, lingua-cultural studies, and in practical classes in English.

The material of the study is proverbs and sayings of the Azerbaijani and English languages.

Paroemiology (from the ancient Greek παροιμία paroimia — parable, proverb and λόγοςlogos — word, teaching) is a subdivision of phraseology, a section of philology devoted to the study and classification of paroemias — proverbs, proverbial expressions, sayings, wellerisms, mottos, slogans, aphorisms, maxims, riddles, signs and other sayings, the main purpose of which is a short figurative verbal expression of traditional values and views based on the life experience of a group, people, etc. Proverbs or paroemias are special units and signs of language, necessary elements of human communication. These signs convey specific information, designate typical life and mental situations or relationships between certain objects.

The complex formal-semantic nature of a paroemia allows us to consider it as a unit of language, since this phenomenon has the well-known characteristics of a language unit: paroemias are the object of study of linguistics; they are material, variable, their complex structure is aimed at expressing a certain meaning. As a special property that distinguishes paroemias from other units of language, we note the so-called speech non-combination, that is, a quality that prevents the combination of paroemias in the speech chain and free productive production in speech according to certain models. Like a phraseological unit, a paroemia does not form a unit of speech, as, for example, a sentence, but remains a unit of language. And in this case, we can attribute the paroemia to the phraseological level of language with certain reservations.

The scientific interest of philologists in proverbs is explained primarily by the fact that, constituting the most important element of spiritual culture, they contain semantic wealth, demonstrate the semantic capacity of the language and in a short, laconic form record the worldview of the people speaking this language. Therefore, proverbs remain the subject of close attention of domestic and foreign scientists to this day.

A saying - "a short, concise speech, current among the people, but not constituting a complete proverb" is quite suitable for a proverb, while at the same time noting a special and very common type of proverb - a current expression that has not developed into a complete proverb, a new image replacing an ordinary word.

A wellerism is a special kind of statement that explains not only who said the phrase, but also under what circumstances it was said, which often gives the statement itself a completely new meaning. Wellerisms first appeared in Charles Dickens's *The Pickwick Papers*. For example: "*Every evil is followed by some good,*" as the man said when his wife died the day after he became bankrupt.

A motto (French: devise) is a word or short phrase that defines the behavior and aspirations of a group of people or an organization. A motto can be in any lan-

guage, but in the Western world, Latin is used primarily. A motto can also be a slogan or a rule by which someone lives.

An aphorism (Greek: αφορισμός - definition) is an original, complete thought, spoken or written down in a laconic, memorable text form and subsequently repeatedly reproduced by other people. An aphorism achieves the utmost concentration of the direct message and the context in which the thought is perceived by the surrounding listeners or reader.

The linguistic picture of the world is an image of consciousness - reality reflected by means of language, a model of integral knowledge about the conceptual system of ideas represented by language. The linguistic picture of the world is usually distinguished from the conceptual or cognitive model of the world, which is the basis of linguistic embodiment, verbal conceptualization of human knowledge about the world.

Language in this context is considered as the most important element of the national culture of the people, autonomous in relation to it, acting simultaneously as its component and tool. Language is a separate independent semiotic system that models the world in the consciousness of an individual, an ethnic group, a sub-ethnic group and the social groups that make it up, since "it is more correct to speak not about the relationship between part and whole, language and part of culture, but about interpenetration, interconnection and interaction. Language is part of culture, but culture is only part of language." [1, 47].

The modern period in the development of linguistics is marked by the fact that language is studied in close connection with man. At the center of everything depicted by the word is man - himself and everything that is perceived by him as his environment, the sphere of his being. From the position of the anthropocentric paradigm, man cognizes the world through the awareness of himself, his theoretical and objective activity in it, at the basis of this paradigm lies the switching of the interests of the researcher from the objects of knowledge to the subject, i.e. man in language and language in man are analyzed.

It was the development of the anthropocentric paradigm that led to a turn in linguistic issues towards man and his place in culture, the formation of a new philological discipline, lingua-cultural studies, which studies language as the cultural code of a nation, as a tool, instrument, transmitter of culture, since language not only reflects reality, but also interprets it, creating a special reality in which man lives. One of the features of lingua-cultural studies, developing at the intersection of cultural studies and linguistics, is the description of an organized system of cultural values, the study of linguistic personality, national mentality, systematization of the linguistic picture of the world, while the main objects of its study are recognized as: non-equivalent vocabulary and lacunae, mythologized linguistic units, standards, stereotypes, symbols, metaphors and images of language, stylistic structure of language, speech behavior, speech etiquette [2, 36-37].

When analyzing language as a cultural phenomenon and the manifestations of culture reflected and entrenched in it, the paroemiological and phraseological

fund of language deserves special attention - a valuable source of information about the culture and mentality of a people, preserving the ideas of a given ethnic group about the system of values, public morality, attitude to the world, people, and other peoples. Phraseologisms, proverbs, sayings, quotations most clearly illustrate the way of life, encode national-cultural stereotypes and standards, images, traditional ideas, evaluative norms and stereotypes, models of behavior and generalized schemes of situations, fixed in complex socio-psychological formations - national-specific concepts. The concept as a lingua-cultural entity is defined as a micro-model of culture, and culture as a macro-model of the concept, as a set of concepts and relations between them; thus, the concept generates culture and is generated by it, therefore, the national-cultural specificity of the language is embodied, first of all, in concepts that make up the core of the national conceptual sphere.

Belonging to a certain culture forms the mentality of the people; any culture has its own cultural meanings, enshrined in language, moral norms, beliefs, and behavioral features. There is an opinion that representatives of one nation have common personality traits, types of thinking, behavior patterns, which determine the national character of a particular nation. Despite the fact that the question of whether or not paroemias are included in the phraseological system of a language has not yet been resolved, all scientists recognize that paroemias are an extremely valuable phenomenon for modern science and have great heuristic potential for cultural studies, ethno-semantics, and cognitive linguistics.

In the synchronicity of a phraseological unit there is always diachrony, elements of old semiology, reflecting the mental picture of the world of other times. The study of stable expressions in the cultural aspect is a way of penetrating into the mental space of past generations and the possibility of identifying new semiology as a result of a change in consciousness and improvement of the methods of conveying thoughts. Paroemias are among the ethno-psychologically determined means of language: their semantics is based on the national-cultural characteristics of material culture and consciousness. Phraseologisms reflect the forms of cultural and historical existence of the people, have a national-specific character. That is why, first of all, scientists associate the problem of lingua-cultural relativity with phraseologisms: the difference in the worldviews of representatives of different cultures leads to a discrepancy (or incomplete coincidence) of the semantic and meaningful volume of equivalent concepts. This is evidenced by the richest world practice of translation.

Thanks to their precise wording and brevity, proverbs are easy to remember. Countless generations of people who created and passed them on are mostly illiterate people, for whom short linguistic aphorisms are the optimal form of accumulating and transmitting life experience and observations. Nobody recalls proverbs without reason or cause. They always come to our mind according to the situation, and not arbitrarily or accidentally. It is in conversation, in various speech applications, that the true nature of proverbs is revealed.

The central figure in them is always a person in his various manifestations. Paroemiological statements represent a generalization of the centuries-old life experience of the people, contain an emotionally expressive assessment of human actions, events, phenomena. "A proverb is not just a saying. It expresses the opinion of the people. It contains the people's assessment of life, observations of the people's mind. Not every saying became a proverb, but only one that was consistent with the way of life and thoughts of many people, such a saying could exist for millennia, passing from century to century" [3, 17].

Born in the thick of folk life, proverbs are widely used not only in all spheres of oral speech, but also in works of art, journalism, the media, television and radio broadcasts, and periodicals, where they are constantly being improved, polished, rethought, undergoing semantic changes and various formal, structural transformations. The appropriate use of proverbs makes speech expressive, precise, apt, emotionally colored and expressively saturated. When discussing national images of the world, researchers usually claim that modern civilization brings peoples together, while national cultures differentiate them. The uniqueness of a national image of the world is most clearly revealed when it is compared with the images of the world of other peoples. The cultural and linguistic characteristics of proverbs are an important component of national culture, reflect the specificity of the national picture of the world, and can be studied in cross-linguistic comparisons using cultural concepts.

Proverbs reflect the peculiarities of relationships between people, the socio-historical context, the peculiarities of everyday life, customs and traditions. The unique cultural potential of these linguistic units is largely provided by their cumulative function – the ability to reflect, accumulate and transmit the views of the people, folk wisdom and ideology. Being a kind of treasury of the national language, and, as V.A. Maslova rightly noted, “the soul of every national language, in which the spirit and originality of the nation are expressed in a unique way” [2, 82], phraseological and paroemiological units represent a clot of cultural information, the sum of the wisdom accumulated by a given people, the linguistic material in which, among other things, the lines of speech behavior of future generations, the heirs of this treasury, are embedded.

Proverbs and sayings have such features of phraseological units as: super-wordiness, reproducibility, common usage and semantic fusion of meaning. However, they occupy a special place in the phraseological system, since they are characterized by syntactic completeness and originality of semantic content. Proverbs and sayings express in a laconic form the extraordinary fullness of the people's mind, which is able to briefly and clearly express its desires, its thoughts.

Azerbaijani proverbs and sayings are very diverse in their content and cover all aspects of the people's life and reflect universal human values and experience accumulated by the people over the centuries. Proverbs generalize the life and socio-historical experience of the people; their accuracy and clarity explain the popularity of this group of idioms. However, the scope of

application of proverbs, in comparison with many other phraseological units, is significantly narrower. This is due to the fact that proverbs as an equivalent of a phrase, as a whole judgment with an instructive meaning, need an appropriate context, and are not included in a sentence as part of it, like other phraseological groups. The system of values of the speakers of Azerbaijani and English languages consists of the concepts of "homeland", "hard work", "family", "man", "knowledge", "poverty and wealth", "love and friendship", "war and heroism", which are reflected in the semantic structure of the proverbs.

The concept of MOTHERLAND is basic for the paroemiological corpus of the Azerbaijani language. Many proverbs and sayings in the Azerbaijani language express love for the fatherland, evaluate the courage and honor of a person, condemn cowardice and betrayal: "Gəzməyə qərrib ölkə ölməyə vətən yaxşı", "Şəhidlər ölməz, vətən bölünməz", "Torpaq əgər üs-tündə ölən varsa vətəndir", "Vətən daşı olmayandan olmaz ölkə vətəndaşı" in English: "There is no place like home", "East or West, home is best", "An Englishman's home is his castle" etc.

Proverbs teach people to be hardworking, for example in English: *feather by feather the goose is plucked; a busy bee has no time for sorrow; idleness rusts the mind; idleness is the mother of all evil.* Also in the Azerbaijani language: *Çalışqan əl nəyə dəysə qızıl olar; Cəfa çəkməyən səfa görməz; Tənbəllik azar artırar, işləmək canı safeylər.*

In the ethnoculture of different peoples, proverbs reflecting the attitude towards wealth and poverty are, first of all, statements about a (rich or poor) person, about his moral qualities, about how easy and free life is for the rich and how hard it is for the poor: "Ac toxun üzünə baxmaqla doymaz", "Kasıb geyəndə soruşarlar: Haradandır? Varlı geyəndə deyərlər: Mübarəkdir!", "Varlının torpağından çay keçər, yoxsulunkundan yol." in English: "Money often unmakes the men who

make it"; "Muck and money go together"; Money talks; Money doesn't talk, it swears", "A great fortune is a great slavery" etc.

The most common idea in English phraseological units is that "Love is power." In this case, love is often personified and endowed with human abilities and qualities: *Love conquers all; Love laughs at locksmiths; Love makes the world go round; Love rules the country without a sword; Love will creep where it may not go.* Such metaphorical descriptions testify to the emotional attitude of the English to love as an omnipotent force. This idea is further developed in phraseological units that claim that love is free and independent, it cannot be controlled: *Love cannot be forced. Forced love does not last. Follow love and it will flee, flee love and it will follow thee.*

Love is an active substance that influences others and can radically change a person: *Love makes men orators. Love makes all hard hearts gentle. Love makes a wit of the fool.* However, having fallen in love, a person often loses the ability to think and reason rationally: *The first sight of love is the last of wisdom; Love puts reason away;* «turns a blind eye» to shortcomings: *Love is blind. Faults are thick where love is thin.* The examples given contain a clearly negative assessment.

The diversity of proverbs with this conceptual content and a sharply negative attitude towards the above-mentioned vices of human behavior testifies to the unacceptability of bad character and behavior in both studied linguacultural communities.

Bibliography

1. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. М., 2000, С.47
2. Маслова В.А. – Лингвокультурология, М., 2001, С.36-82
3. Аникин В.П. Теория фольклора, курс лекций, М., 1996. С.17-20

Хунбатова Шафа Рабиль
Азербайджан, Мингячевирский Государственный Университет
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14023333>

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АНГЛИЙСКИХ МАССМЕДИА-НЕОЛОГИЗМОВ

Hunbatova Shafa Rabil
Azerbaijan, Mingachevir State University

STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH MASS MEDIA NEOLOGISMS

Аннотация.

Масс-медийным неологизмам свойственно общеязыковое стремление к краткости формы, минимальной затрате языковых средств для выражения мысли (что доказывают контаминация и словосложение, основанные на "стяжении" двух и более слов в одно), а также тенденция к стилистической выделенности, необычности формы, благодаря чему неологизмы в СМИ звучат ново, свежо, привлекают внимание и легко запоминаются, тем самым выполняя свою главную функцию по привлечению читателя/зрителя/слушателя.

Масс-медиа обладает высокой значимостью для человека, информируя его о последних событиях в мире и обществе. СМИ, являясь отражением последних изменений в политике, экономике, культуре, не просто информируют население о произошедших событиях, но и, передавая информацию, не могут не интерпретировать ее в большей или меньшей степени, тем самым добавляя свои смыслы, оттенки значения, отношение, которые в итоге "принимает" человек.

Abstract

Mass media neologisms are characterized by a general linguistic desire for brevity of form, minimal expenditure of linguistic resources to express a thought (as evidenced by contamination and compounding, based on the "contraction" of two or more words into one), as well as a tendency toward stylistic prominence, unusualness of form, thanks to which neologisms in the media sound new, fresh, attract attention and are easy to remember, thereby fulfilling their main function of attracting a reader/viewer/listener.

Mass media is of great importance to people, informing them about the latest events in the world and society. Mass media, being a reflection of the latest changes in politics, economics, culture, not only inform the population about the events that have occurred, but also, transmitting information, cannot help but interpret it to a greater or lesser extent, thereby adding their own meanings, shades of meaning, attitude, which people ultimately "accept".

Ключевые слова: *неологизмы, средства массовой информации, информация, языковая культура, лексикографические словари*

Key words: *neologisms, mass media, information, linguistic culture, lexicographic dictionaries*

The scientific and technical sphere is of particular interest to linguists, since today it is within this sphere that an extraordinary number of neologisms appear, which, in general, is not surprising, taking into account the rapid progress of science and technology in recent decades. This could not but affect the information sphere associated with it - the sphere of mass media. It is the media that reflect all global processes occurring on the planet and are responsible for informing the population. Today, our society is defined as "informational", i.e. built on the processes of collecting, storing and transmitting information, which provides an opportunity to implement knowledge for further development.

The actuality of the article is due to the need to study English mass media neologisms as a means of reflecting the changes occurring in modern English linguistic culture under the influence of such socially significant factors as computerization, informatization, intensification, globalization, etc. Moreover, due to the instability and uncertain status of neologism, methods of its collection and conditions of its registration, at the

moment many textbooks and lexicographic dictionaries contain outdated data, while many recently formed neologisms that have entered the language remain unrecorded, which, we hope, this study will be able to compensate for to some extent.

The purpose of this article is to analyze the structural and semantic features of English mass media neologisms.

Achieving this *goal* involves solving the following problems:

- 1) Defining the concept of a neologism, its main characteristics and classification methods.
- 2) Identifying the most productive models of neologism formation in the mass media.
- 3) Identifying the most frequent semantic categories nominated by neologisms in the mass media.

The object of research in the course work is neologisms of the English language used in mass media sources over the past two decades.

The subject of the study is the structural and semantic characteristics of new words.

Mass media (Mass Media) – “technologies and institutions through which information and other forms of symbolic communication are centrally distributed to large, heterogeneous and geographically dispersed audiences; one of the essential forms of dissemination and existence of mass culture”. In other words, these are institutions engaged in the “adaptation and distribution of information” intended for a mass audience. Traditionally, it is accepted to divide the media into two main groups: printed (newspapers, magazines) and audiovisual (television, radio). It is worth noting that the issue of classifying the Internet as mass media is not currently legislatively enshrined. However, there is no doubt that with the emergence and spread of the Internet, it has not only begun to be perceived by users as the same source of information as traditional print and television, but, as observations show, it is becoming increasingly popular due to its accessibility and mobility. Thus, according to research conducted by the American organization Pew Research Center for the People & the Press, in 2008 the Internet in the USA became a more important source of information than daily newspapers. The greater significance of the Internet in our lives is confirmed by the fact that, according to our observations, more than 80% of young and middle-aged people, having heard some news, turn to the Internet for details, rather than turn on the TV or radio, in connection with which the circulation of printed publications is rapidly declining.

But, on the other hand, this brings us to the problem of distinguishing between printed publications and their information analogues posted on the Internet (the so-called Internet mass media). As a rule, they contain the same materials as printed publications, for this reason we consider it possible to take them as a basis for selecting material for practical research due to the absence or difficulty of original printed British publications in Russia. We will also work with the language of television and other Internet resources that do not have printed analogues. However, despite the clear differentiation of mass media, they essentially have common characteristics, properties and trends. As is known, the main task of the media is to inform, educate and, what is also important, to provide recreation for the reader/user/listener. But it is wrong to assume that the existence of mass media is limited to information and entertainment functions. It is known that “the media influence almost all spheres and institutions of society, including politics, health care, education, religion. Mass culture in its various forms is formed, distributed and preserved with the help of the media” [1, 68].

Thus, we come to the idea of the educational, cultural, even organizing function of the media. But, it should be noted, the impact of the media is a much deeper phenomenon than is commonly believed. Reflecting society, the mass media is also an instrument for presenting a certain “own” reality, which is an “interplay between readers and writers”, i.e. a reality that bears the influence of the author of the text, the expectations and speech skills of the mass reader and other conditions, including market factors.

Thus, we approach the study of the fundamental, but at the same time, diametrically opposed tendencies of the media towards “standardization, objectivity” of the text, clichés, the impersonality of the author and expressiveness, open evaluation, attracting attention by any means. Thus, K. Meir believes: “the media focuses on an effect <...> that is to make texts appear more dramatic, interesting and accessible, to involve the reader emotionally” [2, 188].

In support of our thesis on the mutual influence of the culture of national unity and the media, we would also like to emphasize that neologisms used in mass media texts are not only “born” thanks to the creative thinking of authors and editors, i.e. they come from the media and influence the reader, but neologisms that are already in active use by native speakers often end up in texts. Thus, we observe the reverse process of the reader's influence on the text, which adopts the neologism and in this case contributes to its greater dissemination, popularizing it. One way or another, the media serve to replenish the lexical composition of the language, since neologisms, at least for a short or longer period, are included in the active vocabulary of a given language. Moreover, according to A.V. Stramnoy, mass media are “the most productive source of vocabulary expansion” [3, 3], since the media are particularly sensitive to changes in areas of public life, which cannot be disagreed with, since the task of the media is to inform the audience about changes in society and the world.

Thus, summing up the definition and characteristics of mass media, we have made the following conclusions: mass media are institutions (printed publications, audiovisual broadcasting or Internet resources) that process and distribute information to the mass reader, having informational, educational, cultural, organizing functions, as well as the function of influence. We have also traced the mechanisms of the influence of the media on the reader, the reader back on the media and the result of this interaction on the language, which, thanks to this, significantly replenishes the lexical composition. Separately, we noted the significant role of neologisms within the mass media text space and the language as a whole.

Further, in order to identify a new word during the work, we mainly turned to electronic dictionaries of neologisms, such as Wordspy, Macmillan Buzzword Dictionary, Urban Dictionary and others. However, we had to deal with some cases of neologisms not fixed in dictionaries, as a result of which the semantics of the word was determined in accordance with its semantic, structural, stylistic characteristics and context. We will study the main methods of word formation in the English language for their productivity in the formation of neologisms in the mass media.

1. Affixation

During the study of the functioning of this model, we found that almost every fifth modern English neologism is formed by adding a prefix or suffix to the word or its base. The analysis showed that within the framework of prefixation, the most frequently used are:

a) prefixes denoting size: “diminutive” micro- (microblogging, microzoom), mini- (minimoon, miniskirt, minisudoku); and “enlarging” mega-

(megafest), super- (superdrug, superfast), ultra- (ultrabook), etc.

b) negative prefixes: anti- (anti-church, anti-tsarist, anti-Islamic), un- (unbuyable, unfantastic, unmarriageable).

c) prefixes of temporary meaning: pre- (pre-crisis, pre-Xmas), ex- (ex-first lady, ex-forces, ex-MP).

d) prefixes of "reverse" meaning: de- (to defrost), dis- (to disconnect), re- (to re-love).

It is also necessary to note the participation of prefixes of Latin and Greek origin in the formation of new English words: for example, omni- (omnishables) (in the meaning "every", "all"), multi- (to multitask) (the same meaning), mono- (monoculture) (in the meaning "one", "particular"). Suffixation, according to linguists, has the highest productivity in the formation of new words. Our study showed that cases of suffixation are more frequent than cases of prefixation, and it is noteworthy that both native and borrowed suffixes serve as active suffixes. The most significant group consists of suffixes that form a noun based on other parts of speech: denoting a person in relation to his activity -er (divorcer, jobseeker, Facebooker, couponer) and -nist (interventionist), diminutive and almost always informal -ie (frenchie, selfie), as well as borrowed from Spanish -ista, indicating belonging to a certain social group (fashionista, Guardianista). Also productive is the suffix -ism, denoting a process or action characterized by a certain behavior of the participants (bushism, playlistism, Blairism), -i(a)za+tion (Obamazation, Oprahization) or -ifi(y)+cation (tabloidification) (in the meaning of a process or its result), etc.

As for adjectival (adjective-forming) suffixes, we have identified only a small group of neologisms formed with the help of the following suffixes: -able (unmarriageable) (indicating some (in-)ability of the referent), -like (spamlike) (marking the similarity of two objects or phenomena). Also, contrary to the popular opinion about the productivity of the adjectival suffix -y (as in the case of nerdy, yucky – "possessing the specified characteristic"), words formed according to this model have not been found by us. As the study has shown, verbal suffixes are also quite rarely used to form new words (the practical material included only to textese with the suffix -ese, to monetize (oneself) with -ize, (both suffixes denote the transition from one state to another) and several others.

2. Conversion

During the analysis it was established that among the three main types of conversion based on the transformation of a noun into a verb (N → V), a verb into a noun (V → N) and an adjective into a verb (A → V), the most productive method is the first one, i.e. the transition of a noun into the category of verbs. It is noteworthy that the majority of the verbs formed belong to the field of computer and Internet technologies (such as the verbs to friend (based on the action-object relationship), to author (action-performer), to blog, to pen (action-tool). Moreover, among this group, as the study showed, there is a tendency to acquire a prefix - negative (e.g., to defriend, which cancels the effect of the primary variant) or

marking complicity (to co-author, to co-blog, etc.). Some of the words that undergo conversion were originally formed by compounding (e.g., black + list → blacklist → to blacklist sb; multi + task → multitask → to multitask). Cases of conversion of words on other topics are isolated (weekend → to weekend).

Among the neologisms of the second group, i.e. the conversion of a verb into a noun, words from the sphere of modern technologies also predominate (e.g., to like → a like (meaning "sign of approval", to playback → a playback, etc.). It should be noted that, as a rule, all newly formed words belong to the type of "full" conversion (as opposed to "partial" conversion). This means that the word takes on all the grammatical characteristics of the part of speech that is new to it. Thus, the formed verbs change depending on the voice, tense, aspect, mood, as well as person and number, like ordinary verbs.

However, we have not found any cases of conversion of adverbs, numerals, prepositions, etc. Obviously, they are rarely used in mass media texts due to their unusualness, even for native speakers. However, in general, conversion seems to us to be a quite productive process of formation of mass media neologisms.

3. Compounding

Among the main types of word composition that we identified in the previous chapter, namely the types of word composition that result in a noun, verb or adjective, the noun has, in our opinion, demonstrated the greatest efficiency in the process of forming neologisms in the sphere of mass media. Traditionally, this group is also subdivided into compound nouns with a verb or a noun that acts as a central component ("verb-centred" and "noun-centred", respectively). According to this position, the studied material allows us to assert that examples of the second group prevail in the studied sphere (for example, Obamacare, snailpaper, earworm, youtube, Facebook, etc.). However, it is noteworthy that a significant number of such nouns (taken as the structural basis of the word) are themselves the result of conversion. Thus, hatewatch means watching a program that a person hates, and watch as a noun acts as the main word here, having undergone a transition from the category of verbs as a result of conversion. Representatives of the second group include such complex nouns as, for example, news-grazing (news + to graze + ing) or theatre-goer (theatre + to go + er), which, in addition to compounding, also accept word-formation affixes.

In general, it is worth noting that compounding is often supplemented by other word-formation methods. In addition to the affixation we have already mentioned, clippings also play a role in the formation of compound words. As the study showed, in English there is a tendency to truncate the first word during compounding. Thus, Scandi-style is formed from the compounding "Scandinavian style", eco-village arose on the basis of the phrase "ecological village", where the first part of the compound word was truncated. It is noteworthy that in modern English there is a tendency to truncate the first part to one letter, especially in the case of naming any technical innovations (e-book, I-

Pod, etc.) But there are also cases when both parts of a compound word are truncated, as, for example, in the case of *romcom*, meaning a romantic comedy.

Returning to our classification of compound words, let us consider a group of verbs formed as a result of word composition. Not many such verbs were found among the collected material, but they are also of interest to our study: for example, to netmeet, to applepick or to be funemployed, formed by analogy and consonance with "to be unemployed". Note that compound verbs are often formed as a result of the process of reverse derivation, such as job sharing → to job-share, ghostwriter → to ghostwrite, drink-driver → to drink-drive.

Bibliography

1. Лукиева Е.Б. Теория и практика связей с общественностью [Текст] / Е.Б. Лукиева. – Томск: Изд-во Томск. политех. ун-та, 2009. – 126 с.
2. Mair C. Twentieth-Century English [Text]: History, Variation and Standardization / C. Mair. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006. – 244 p.
3. Страмной А.В. Газетный текст как источник неологизмов (на материале русской и французской прессы) [Текст]: автореф. дис. ... канд. филол. наук / А.В. Страмной. – Волг., 2007. – 22 с.

ECONOMIC SCIENCES

УДК 339.187:631.145

*Кашульська Тетяна Сергіївна,
науковий співробітник відділу економіки, менеджменту та трансферу інновацій у тваринництві
Інституту тваринництва Національної академії аграрних наук України.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14023480>*

ЦИФРОВИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Kashulska Tetiana,
Researcher of the Department of Economics, Management and Transfer of Innovations in Livestock Farming,
Livestock Farming Institute of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine,
<https://orcid.org/0009-0005-2178-8858>*

DIGITAL MARKETING AS A TOOL FOR IMPROVING THE EFFICIENCY OF MARKETING PRODUCTS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Вступ.

В сучасних умовах цифрові технології займають ключову роль в трансформації економічних і соціальних процесів, торкаючись всіх аспектів життя суспільства. Інструменти цифрових технологій впливають на всі ланки агропродовольчого виробничо-збутового ланцюга, оскільки підключення і обробка значних обсягів інформації одночасно дозволяють підвищити ефективність роботи, економічну віддачу, досягти більшої екологічної вигоди і поліпшити умови праці. Цифровізація відкриває нові можливості для просування товарів і послуг, залучення інвестицій, збуту продукції агросектору і підвищення якості жителів сільської місцевості.

***Метою** публікації є дослідження сутності і оцінки тенденцій розвитку цифрового маркетингу та його значення для підвищення ефективності збуту продукції аграрних підприємств за сучасних реалій.*

***Результати.** В статті досліджуються питання щодо особливостей цифрового маркетингу, як інструменту підвищення ефективності діяльності підприємств агросфери та збуту їх продукції. Проведено огляд загальної структури цифрового маркетингу, інструменти якого дозволяють забезпечити процес збуту аграрної продукції сільськогосподарських підприємств які охоплюють: E-mail-маркетинг; Marketing Automation; Social Media Marketing; PPC (Pay per Click) & SEM (Search Engine Marketing); Content Marketing; Website marketing; Affiliate Marketing; Inbound Marketing. Досліджені особливості сучасних цифрових аграрних сервісів, що забезпечують збір, впорядкування та релевантність представленої інформації. наведені ключові цифрові інструменти та технології, а також їхні функції в контексті маркетингу збуту аграрної продукції.*

***Висновки.** Цифрові інструменти й технології є значущим ресурсом підвищення ефективності та функціонування аграрних підприємств, сприяючи їх економічному розвитку, підвищенню рівня життя населення сільських територій та збереженню унікальної культурної та природної спадщини. Завдяки цифровому маркетингу можна залучати широку аудиторію, підвищити впізнаваність бренду, сприяти збуту продукції аграрних підприємств та збільшити прибутки й досягти поставлених маркетингових цілей.*

Entry

In today's minds, digital technologies play a key role in the transformation of economic and social processes, affecting all aspects of married life. Digital technology tools are flowing into all areas of the agricultural and food processing industry, with connections and the processing of important information instantly making it possible to increase the efficiency of work. economical output, greater environmental benefits and improved mental health. Digitalization opens up new opportunities for the distribution of goods and services, the receipt of investments, the production of products for the agricultural sector and the promotion of rural residents.

The purpose of this publication is to explore the essence and assessment of trends in the development of digital marketing, which is important for promoting the effectiveness of agricultural products in today's realities.

Results. The statistics examine the specifics of digital marketing as a tool for increasing the efficiency of agricultural enterprises and their products. An examination of the underlying structure of digital marketing was carried out, the tools of which allow to ensure the process of marketing agricultural products of agricultural enterprises that they like: E-mail marketing; Marketing Automation; Social Media Marketing; PPC (Pay per Click) & SEM (Search Engine Marketing); Content Marketing; Website marketing; Affiliate Marketing; Inbound Marketing. Research into the features of current digital agricultural services to ensure the collection, ordering and relevance of the information presented. We have identified key digital tools and technologies, as well as their functions in the context of marketing agricultural products.

Visnovki. Digital tools and technologies are a significant resource for increasing the efficiency and functioning of agricultural enterprises, consistent with their economic development, improving the level of living of the rural population territory and preservation of a unique cultural and natural decline. Digital marketing can therefore reach a wide audience, increase brand awareness, promote awareness of agricultural products and increase profits and achieve marketing goals.

Ключові слова: цифрові технології, цифровий маркетинг, ринки збуту, аграрні підприємства, цифрові сервіси.

Key words: digital technologies, digital marketing, consumer markets, agricultural enterprises, digital services.

Introduction. In the current era, digital technologies are not just tools, but transformative forces that are reshaping economic and social processes, and influencing all facets of society. These digital technology tools are revolutionizing every agri-food production and marketing chain link. By connecting and processing vast amounts of information simultaneously, they are boosting work efficiency, economic returns, environmental benefits, and improving working conditions. Digitalization is not just a trend but a gateway to a future where we can promote goods and services, attract investments, market agricultural products, and enhance the quality of life for rural residents.

The purpose of the publication is to study and assess digital marketing development trends and their importance for increasing the efficiency of marketing products of agricultural enterprises in modern realities.

Results. The article examines issues related to the features of digital marketing as a tool for increasing the efficiency of agricultural enterprises and marketing their products. A review of the general structure of digital marketing, the tools that ensure the process of sales of agricultural products of agricultural enterprises, which include E-mail marketing Marketing Automation, Social Media Marketing, PPC (Pay per Click), and SEM (Search Engine Marketing); Content Marketing; Website marketing; Affiliate Marketing; Inbound Marketing. The features of modern digital agricultural services that ensure the collection, organization, and relevance of the information presented are studied. Essential digital tools and technologies are presented, as well as their functions in the context of marketing sales of agricultural products.

Conclusions. Digital tools and technologies are not just resources, but powerful catalysts for the growth and functioning of agricultural enterprises. They are driving economic development, improving the standard of living in rural areas, and preserving our unique cultural and natural heritage. With digital marketing, we can reach a wider audience, enhance brand recognition, boost the sale of agricultural products, increase profits, and achieve our marketing objectives. This is not just a change, but a positive transformation that we should all support and embrace.

Keywords: digital technologies, marketing, sales markets, agricultural enterprises, digital services.

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобалізації і цифровізації економічні та соціальні процеси супроводжуються значними змінами, що потребує пошуку нових підходів до розвитку і за-

лучення ресурсів у відтворювальний процес. В сучасному світі цифрові технології займають ключову роль в трансформації економічних і соціальних процесів, торкаючись всіх аспектів життя суспільства. Цифрові технології представляють унікальні можливості для маркетингу, що дозволяє аграрним підприємствам ефективно презентувати власні продукти, залучати інвестиції, закріплювати зв'язки зі споживачами продукції і партнерами та сприяти збуту сільськогосподарської продукції. Впровадження цифрових інструментів у маркетингову стратегію розвитку аграрних підприємств є не лише інструментом їх економічної привабливості, підвищення конкурентоспроможності, але і чинником соціального розвитку та поліпшення якості життя сільського населення.

Інструменти цифрових технологій впливають на всі ланки агропродовольчого виробничо-збутового ланцюга, оскільки підключення і обробка значних обсягів інформації одночасно дозволяють підвищити ефективність роботи, економічну віддачу, досягти більшої екологічної вигоди і поліпшити умови праці. Адаптація і впровадження інноваційних рішень в укріплення аграрної інфраструктури, розвиток сільських спільнот і аграрних підприємств базується на ключовій ролі державної підтримки. Нині підприємства аграрного сектору економіки є, переважним чином, недостатньо розвиненими в плані розвитку інновацій, доступу до сучасних технологій, стикаються з необхідністю адаптації до нових умов цифрової економіки. Зазначене стосується і маркетингової діяльності в агросфері, де цифровізація відкриває нові можливості для просування товарів і послуг, залучення інвестицій, збуту продукції агросектору і підвищення якості жителів сільської місцевості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі маркетинг визначається як основа бізнесу, вміння виробників розуміти запити потенційного покупця і запропонувати йому товари, які викликають інтерес у споживачів. Однак, однозначно визначити концепцію і місце маркетингу в організації бізнесу досить складно, оскільки концепція і місце маркетингу змінюються залежно від розвитку ринку. Незважаючи на теоретичні і практичні складнощі дефініції маркетингу, можна зазначити, що розвиток концепції маркетингової діяльності протягом тривалого часу еволюціонував від класичного маркетингу до сучасного, який враховує реалії сучасного цифрового бізнесу. З моменту повсюдного розвитку інтернету на початку ХХІ ст., все більша кількість суб'єктів

бізнесу почали використовувати інтернет в якості нового маркетингового каналу розповсюдження власної продукції. Двадцять перше століття ознаменувало себе століттям передових технологій, де цифровому маркетингу відводиться значима роль. Його сутність зводиться не лише до впровадження інноваційних рішень, адже проведення аналітичної роботи, процес автоматизації, результативні лише тоді, коли цифрова трансформація реалізується обдуманно, логічно і цілеспрямовано.

Досить значимі зрушення у розвитку сучасного цифрового маркетингу прийшли на період 2019-2020 рр. у зв'язку з появою нової коронавірусної інфекції, більшість суб'єктів бізнесу були змушені перейти на дистанційну роботу. В іншому ж випадку вони перестали б функціонувати. Задача цифрового маркетингу в даний період часу зводилась до пошуку балансу між особистим підходом до кожного клієнта і захисту конфіденційної інформації від несанкціонованого доступу. Цифровий маркетинг представляє собою спосіб просування та збуту продукції за допомогою електронних каналів, які забезпечують взаємозв'язок покупця і продавця. Дослідженню теоретичних і прикладних питань розвитку цифрового маркетингу на просування та збуту продукції, товарів чи послуг присвячено низка досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема Е. Пафіті, Ю. Головчук, В. Рубан М. Сторм, Н. Гілліленд, О. Голобородько, Н. Краус, А. Гонсалес, А. Савицький, О. Белікова та ін. Дослідження розвитку цифрового маркетингу задля підвищення ефективності збуту сільськогосподарської продукції підприємств аграрної сфери на вітчизняних та глобальних ринках залишаються малочисельними.

Постановка цілей статті. Метою даної публікації є дослідження сутності і оцінки тенденцій розвитку цифрового маркетингу та його значення для підвищення ефективності збуту продукції аграрних підприємств за сучасних реалій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цифрові технології є ключем до точного, передбачуваного та продуктивного агробізнесу, а модернізація й цифровізація агросектору здатні підвищити врожайність на 30-40% [1]. Основними чинниками, які сприяють розвитку цифрових технологій є: доступність широких масивів даних і можливість їх швидкої обробки; можливість формування тривалих відносин з клієнтами, які можна вибудувати завдяки значній кількості каналів; можливість швидко отримувати зворотній зв'язок зі споживачами і коректувати рекламну діяльність. З розвитком інтернет-технологій та зростанням кількості інтернет-користувачів, цифровий маркетинг стає невід'ємною складовою для будь-якого бізнесу, включно з підприємствами аграрного сектору. Він не лише допомагає залучати нових клієнтів, але й сприяє підтримці відносин з існуючими. Ігнорування цифрового маркетингу в сучасних умовах може призвести не лише до фінансових втрат, але й до ризику втрати бізнесу. Слід зазначити, що підприємства аграрного сектору економіки використовують цифровий маркетинг рідше ніж інші сфери національного господар-

ства, що визначає, що сільське господарство, або відстає від трендів із-за власної специфіки, або більш вагому роль у сільськогосподарському виробництві має інша тактика - нецифрова. При цьому, якщо провести аналіз маркетингових компаній іноземних сільськогосподарських виробників, можна зробити висновок, що впровадження цифрового маркетингу може принести значну користь для підприємств агробізнесу. Проведемо огляд загальної структури цифрового маркетингу, інструменти якого дозволяють забезпечити процес збуту аграрної продукції сільськогосподарських підприємств, та охоплює: E-mail-маркетинг; Marketing Automation; Social Media Marketing; PPC (Pay per Click) & SEM (Search Engine Marketing); Content Marketing; Website marketing; Affiliate Marketing; Inbound Marketing.

E-mail-маркетинг – один із елементів digital-маркетингу, який охоплює онлайн-маркетинг через вебсайти, соціальні мережі, блоги тощо. По своїй суті схожий на пряму поштову розсилку, за винятком того, що замість відправлення пошти через поштову службу, повідомлення відправляються електронною поштою. E-mail-маркетинг може бути персоналізованим: конкретні групи клієнтів можуть отримувати індивідуальні повідомлення. E-mail-маркетинг допомагає агробізнесу підтримувати відносини з клієнтом, що може призвести до підвищення лояльності, а, відповідно, до збільшення продажів. За допомогою E-mail-маркетингу виробники сільськогосподарської продукції та підприємства агросектору можуть отримувати запрошення на ярмарки, виставки, спілкуватись зі своїми клієнтами, найчастіше B2B, тощо.

Marketing Automation (автоматизація маркетингу) – технологія, яка автоматично керує багатофункціональними маркетинговими кампаніями через декілька каналів. У такому випадку підприємства агробізнесу можуть орієнтуватися на клієнтів за допомогою автоматичних повідомлень через електронну пошту, соціальні мережі, месенджери тощо. Повідомлення надсилаються автоматично згідно з набором інструкцій. Маркетинговий відділ використовує автоматизацію маркетингу для збільшення доходу від кампаній, зниження витрат і максимізації ефективності [3].

Social Media Marketing (Маркетинг у соціальних мережах) – це використання соціальних мереж для зв'язку з аудиторією з метою підвищення впізнаваності бренду, залучення трафіку на сайт тощо. Сьогодні підприємства використовують SMM порізному. Наприклад, бізнес, який стурбований інформацією про себе, відстежує згадки власного бренду в соціальних мережах і реагує на них. Бізнес, який хоче зрозуміти, як проходить його просування в соціальних мережах, аналізує охоплення, залученість та рівень продажів через соціальні платформи. Бізнес, що прагне охопити певну аудиторію, показує таргетовану рекламу в залежності від особливостей цільової аудиторії [6]. Для аграрних підприємств дуже зручним інструментом підвищення впізнаваності є саме соціальні мережі, оскільки з їх допомогою можна легко налаштувати таргетовану рекламу, наприклад, на найближчі села

або міста, налагодити зворотний зв'язок з клієнтами прямо в соціальних мережах, відповідаючи на їхні запитання. На сьогодні основними соціальними мережами є Facebook, Instagram, Twitter, LinkedIn, YouTube. Існує також ринок месенджерів: Messenger, WhatsApp, Telegram, а для китайського ринку — WeChat.

PPC (Pay per Click) & SEM (Search Engine Marketing). PPC (оплата за клік) належить до типу інтернет-реклами, тоді як SEM є загальним терміном для будь-якої діяльності, спрямованої на покращення видимості сайту в пошуковій системі. PPC отримало свою назву через те, що оплата здійснюється тільки за клік на рекламне оголошення, а не за його перегляд, як, наприклад, при моделі CPM (Cost per Mille) – оплата за 1000 показів. SEM, у свою чергу, включає SEO (оптимізацію для пошукових систем) та SEA (рекламу в пошукових системах). На відміну від PPC, метою SEO є уникнення витрат і підвищення позицій сайту в пошуковій видачі [6].

Content Marketing (Контент маркетинг) – це стратегічний підхід, спрямований на створення та поширення цінного, релевантного контенту для залучення й утримання певної аудиторії – і, зрештою, для стимулювання прибуткових дій з боку клієнта. Одним із видів такого контенту є написання статей на сайті, або в соціальних мережах. Таким чином, сільськогосподарські підприємства можуть розповісти про власний агробізнес та роботу, підвищуючи рівень довіри з боку клієнтів. У ці тексти можна включати заклики приїхати та відвідати ферму, або пожити, попрацювати на деякий час, тим самим організувавши агромаркетинг.

Website marketing (Веб-сайт) – це маркетинг, спрямований на просування вебсайту, а в подальшому і на збільшення трафіку на сайті. Більше трафіку - більше конверсії - більше цільових дій. Сьогодні важко уявити бізнес без власного вебсайту. Сільськогосподарські підприємства не є винятком. За допомогою вебсайту можна не лише рекламувати свою продукцію, але й безпосередньо продавати її. На сайтах залишають заявки на зворотний зв'язок, щоб у майбутньому налагодити співпрацю. Для невеликих підприємств агробізнесу це може стати гарною альтернативою соціальним мережам, адже старше покоління менш знайоме із соціальними мережами та месенджерами, але майже всі вміють користуватися Інтернетом, відповідно, відбувається залучення цільових груп, які раніше не були охоплені.

Affiliate Marketing - процес отримання комісійних при просуванні продуктів третіх осіб. Даний

вид маркетингу можна розглядати як процес поширення продукту між сторонами, де кожна сторона отримує частку доходу відповідно до власного внеску. Для невеликих підприємств агросектору це відкриває нові можливості, дозволяючи зосередитися на власному продукту, а за маркетинг відповідатиме партнер, який, по суті, є великою торговою платформою вузької спеціалізації та отримує відсоток від збуту продукції.

Inbound Marketing (вхідний маркетинг) – метод залучення клієнтів через контент-маркетинг, SMM, SEO та брендинг. Метою вхідного маркетингу є покращення якості обслуговування клієнтів і завоювання довіри, пропонуючи їм інформацію, яка є релевантною для цієї аудиторії. Для аграрних підприємств це можуть бути рекламні розсилки продукції, новинні розсилки, які повідомляють про акції або спеціальні пропозиції, або ж містять інформацію про виставки та ярмарки, де можна спробувати продукцію виробників та поспілкуватися з ними.

Використання мобільних цифрових платформ, які пропонують нові та швидші засоби моніторингу й комунікації агроекологічного, соціального, економічного середовища в сільськогосподарській сфері, розглядається як перспективний напрям удосконалення традиційних методів торгово-збутової діяльності в аграрному секторі економіки [4]. Ці системи можуть сприяти економічно ефективним можливостям децентралізації збору даних про виробників сільськогосподарської продукції, підприємств сфери агробізнесу та моніторингу методів роботи й умов праці. При цьому важлива роль відводиться інформаційно-комунікаційним технологіям у стабілізації довірчих відносин у моделях «виробник - споживач», «виробник - виробник», завдяки розширенню потоку інформації та прозорості між учасниками сільськогосподарського ринку. Важливою залишається здатність інформаційно-комунікаційних технологій підвищувати мотивацію, стимулювати співпрацю та впевненість у вигодах співробітництва. Таким чином, цифрові платформи можуть сприяти зміцненню довірчих відносин між співпрацюючими суб'єктами [5] завдяки покращенню доступу до інформації та позитивних очікувань від взаємовигідних результатів. Тому, існує потреба в більш контекстуальних інструментах та стратегіях проєктування й впровадження цифрових систем, які будуть одночасно економічно ефективними та розширять можливості збутової діяльності. Накопичені великими даними аграрного сектору сьогодні успішно трансформуються в діючі цифрові сервіси, що забезпечують збір, впорядкування та релевантність представленої інформації (таблиця 1).

Аграрні цифрові сервіси [7]

Цифровий сервіс	Інформаційне джерело (країна)	Розміщення в мережі Інтернет
FaST	Єдина сільськогосподарська політика Європейського союзу (ЄС)	https://fastplatform.eu/
Climate Corporation	Провідна програмна платформа Digital Farming	https://climate.com
New Vision Coop	Кооператив (США)	https://www.newvision.coop/
Winfield Solutions		https://www.winfieldunited.com/
ADC	Кооператив (США)	http://agdatacoalition.org/
GISC		https://www.gisc.coop/
JoinData	Кооператив (США)	https://join-data.nl/
Farmers Business Network	Бізнес-об'єднання фермерів	https://www.fbn.com/
Azure Farmbeats	Додаток Microsoft	https://learn.microsoft.com/enus/azure/industry/agriculture/overview-azure-farmbeats

Наведені інформаційні системи працюють за принципом взаємообміну і взаємодоповнення наданої інформації та є своєрідною платформою, що акумулює завантажені суб'єктами агробізнесу дані, які після обробки та інтерпретації стають доступними іншим учасникам системи. Зазначені інформаційні системи характеризуються різним ступенем відкритості та різноманітністю типів розробників (компанії програмного забезпечення, сільськогосподарські об'єднання). Варто відзначити високу зацікавленість у взаємному обміні даними не лише фермерів, а й виробників сільськогосподарського обладнання та розробників платформ даних. Наприклад, компанія Microsoft розробила додаток Azure FarmBeats, який є хмарною платформою на основі географічної інформаційної системи, що дозволяє збирати дані для сільського господарства. В огляді також можна виділити платформи великих даних. Однак функціонал цих сервісів поки що не повністю охоплює аналітичний блок і можливості інтерактивної взаємодії між зацікавленими суб'єктами, а також не забезпечує достатнього потенціалу для ведення торгово-збутової, освітньої та сервісної діяльності. Як малі фермерські господарства, так і великі агрохолдинги можуть отримати реальну вигоду від впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у виробничо-збутовий ланцюг, підвищивши свою продуктивність,

покращивши якість, розширивши спектр послуг і скоротивши витрати.

Більше того, інформаційно-комунікаційні технології сприяють використанню підходу, заснованого на інформації і знаннях, замість акценту на ресурсомісткому сільському господарстві. Як результат, аграрний сектор стає більш мережевим. Застосування інформаційних технологій у сільському господарстві охоплює такі аспекти: електронне сільське господарство, інтелектуальне сільське господарство, точне сільське господарство та Інтернет речей. Сучасна аграрна галузь вже доволі автоматизована: датчики та різні сенсорні пристрої постійно генерують великий обсяг даних. Аналіз цих даних дозволяє отримати уявлення про різні аспекти сільськогосподарського виробництва, такі як: прогнозування погоди, хвороби сільськогосподарських культур і домашньої худоби, управління зрощенням, а також попит і пропозиція на аграрні ресурси й продукцію.

В контексті маркетингу збуту продукції аграрних підприємств цифрові інструменти та технології стають невід'ємними елементами стратегій розвитку та дозволяють не лише ефективно презентувати продукцію і послуги, але і взаємодіяти зі споживачами продукції, аналізувати ринок збуту і залучати інвестиції. В таблиці 2., наведені ключові цифрові інструменти та технології, а також їхні функції в контексті маркетингу збуту аграрної продукції.

Таблиця 2.

Ключові цифрові інструменти і технології та їх функції в контексті підвищення ефективності збуту продукції

Цифровий інструмент (технологія)	Функції
Веб-сайти і SEO	Презентація продукції і послуг, залучення трафіка через пошукові системи
Соціальні мережі	Пряма взаємодія з аудиторією, просування контенту, рекламні кампанії
Мобільні додатки	Зручний доступ до інформації та послуг, персоналізовані пропозиції
Аналітика великих даних	Збір і аналіз про споживачів сільськогосподарської продукції задля оптимізації маркетингових стратегій
Електронна комерція	Продаж товарів та послуг онлайн, розширення ринків збуту
Геоінформаційні системи (ГІС)	Аналіз ринку, планування логістики, управління ресурсами
Віртуальні тури і AR	Надання віртуального досвіду відвідування, просування агротуризму та сільського туризму

Аналіз ключових цифрових інструментів і технологій для маркетингу дозволяє зробити висновки:

Багатофункціональність. Сучасні цифрові інструменти надають широкий спектр функцій - від прямої комунікації з клієнтами до складного аналізу ринку та є незамінними для розвитку маркетингових стратегій.

Доступність. Більшість інструментів доступні для підприємств будь-якого розміру, що особливо є цінним для малих фермерських господарств та початківців-підприємців на сільських територіях.

Персоналізація. Технології, засновані на аналізі великих даних та мобільних додатках, дозволяють створювати персоналізовані пропозиції для споживачів, підвищуючи ефективність маркетингових кампаній.

Розширення ринків [2]. Використання електронної комерції та SEO відкриває доступ аграрним підприємствам до глобальних ринків, що раніше було складно через географічні та логістичні обмеження.

Інноваційний розвиток. Впровадження новітніх технологій, таких як віртуальна реальність та геоінформаційні системи, сприяє інноваційному розвитку сільських територій, підвищуючи їхню привабливість для туристів і інвесторів.

Висновки. Цифрові інструменти й технології є значущим ресурсом підвищення ефективності та функціонування аграрних підприємств, сприяючи їх економічному розвитку, підвищенню рівня життя населення сільських територій та збереженню унікальної культурної та природної спадщини. Отже, можна зробити висновок, що цифровий маркетинг сьогодні є одним із найбільш необхідних інструментів для будь-якого підприємства і аграрні підприємства не є винятком. За відносно невеликі витрати завдяки зазначеному виду маркетингу можна залучити широку аудиторію, підвищити впізнаваність бренду, сприяти збуту продукції аграрних підприємств та врешті-решт збільшити прибутки й досягти поставлених маркетингових цілей.

Список літератури

1. VIII форум про IT-рішення та інновації в агро. URL:

<https://www.digitalforum.pro/agroitforum2024>

2. Краус К.М., Краус К.М., Манжура О.В. (2021). Електронна комерція та Інтернет-торгівля: навчально-методичний посібник. К.: Аграр Медіа Груп. 454 с

3. Маркевич К. (2021). Smart-інфраструктура у сталому розвитку міст: світовий досвід та перспективи України. Центр Разумкова, Видавництво «Заповіт», Київ. 400 с.

4. Baumüller H. The Little We Know: An Exploratory Literature Review on the Utility of Mobile Phone-Enabled Services for Smallholder Farmers. J. Int. Dev. 2018. № 30. P. 134–154.

5. Disha Dinesh. 6 Ways to Amplify Your Brand Messaging on Social Media. URL: <https://www.ronsela.com/brand-messaging/>

6. Zhai Z., Martínez J.F., Beltran V., Martínez N.L. Decision support systems for agriculture 4.0: Survey and challenges. Comput. Electron. Agric. 2020. № 170. P. 105256.

7. Feng X., Yan, F., Liu X., Jiang Q. Development of IoT Cloud Platform Based Intelligent Raising System for Rice Seedlings. Wirel. Pers. Commun. 2022. № 122. P. 1695–1707.

8. Ron Sela. Content Development – How to Develop Top Content for Your Website. URL: <https://www.ronsela.com/content-development/>

References

1. VIII forum pro IT-rishennia ta innovatsii v aghro. URL: <https://www.digitalforum.pro/agroitforum2024>

2. Kraus K.M., Kraus K.M., Manzhura O.V. (2021). Elektronna komertsiiia ta Internet-torhivlia: navchalno-metodychnyi posibnyk. K.: Ahrar Media Hrup. 454 s

3. Markevych K. (2021). Smart-infrastruktura u stalomu rozvytku mist: svitovyi dosvid ta perspektyvy Ukrainy. Tsentrazumkova, Vydavnytstvo «Zapovit», Kyiv. 400 s.

4. Baumüller H. The Little We Know: An Exploratory Literature Review on the Utility of Mobile Phone-Enabled Services for Smallholder Farmers. J. Int. Dev. 2018. № 30. P. 134–154.

5. Disha Dinesh. 6 Ways to Amplify Your Brand Messaging on Social Media. URL: <https://www.ronsela.com/brand-messaging/>

6. Zhai Z., Martínez J.F., Beltran V., Martínez N.L. Decision support systems for agriculture 4.0: Survey and challenges. Comput. Electron. Agric. 2020. № 170. P. 105256.

7. Feng X., Yan, F., Liu X., Jiang Q. Development of IoT Cloud Platform Based Intelligent Raising System for Rice Seedlings. Wirel. Pers. Commun. 2022. № 122. P. 1695–1707.

8. Ron Sela. Content Development – How to Develop Top Content for Your Website. URL: <https://www.ronsela.com/content-development/>

Мандич Сергій Миколайович,
науковий співробітник відділу економіки, менеджменту і трансферу інновацій Інституту тваринництва Національної академії аграрних наук України
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14023493>

МЕХАНІЗМИ АДАПТАЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДО ЗМІН У ЗАКОНОДАВЧОМУ ПОЛІ

Mandysh Serhii,
Researcher of the Department of Economics, Management and Transfer of Innovations in Livestock Farming, Livestock Farming Institute of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, <https://orcid.org/0009-0000-6609-5135>

MECHANISMS OF ADAPTATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES TO CHANGES IN THE LEGISLATIVE FIELD

Анотація.

У статті розглянуто основні механізми адаптації аграрних підприємств до змін у законодавчому полі України, що спричинені нестабільністю регуляторного середовища. Виявлено, що відсутність уніфікованих організаційно-правових та економічних механізмів адаптації часто призводить до дестабілізації діяльності підприємств та підвищення ризиків.

Стаття аналізує сучасні дослідження, присвячені механізмам адаптації, акцентуючи увагу на необхідності гнучкості управлінських рішень, інтеграції правового моніторингу та фінансового планування в бізнес-процеси, а також використання технологічних інновацій для мінімізації ризиків.

Запропоновано комплексний підхід до адаптації, що включає правовий моніторинг, стратегічне фінансове планування, впровадження інноваційних технологій та розвиток людського капіталу. Доведено, що ефективна адаптація сприяє підвищенню конкурентоспроможності та економічної безпеки аграрних підприємств, мінімізуючи негативні наслідки змін у законодавчому полі. Висвітлено необхідність впровадження нових підходів до управління, що враховують як зовнішні, так і внутрішні фактори, які впливають на економічну стабільність підприємств.

Abstract.

The article examines the critical mechanisms of adaptation for agricultural enterprises to legislative changes in Ukraine, which are driven by the instability of the regulatory environment. The research highlights that the absence of unified organizational, legal, and economic adaptation mechanisms often destabilizes enterprise operations and increases risks. Agricultural enterprises play a strategic role in Ukraine's economy by ensuring national food security and contributing significantly to GDP. However, constant legislative shifts in land relations, taxation, state support, and external economic activities create challenges that demand agile and effective adaptation strategies.

The article emphasizes that current adaptation mechanisms are fragmented and underdeveloped, resulting in a lack of coordinated responses to legislative changes. The instability of the legal framework complicates long-term planning for agricultural enterprises, leading to increased uncertainty and heightened risk. In this context, the study argues that the absence of streamlined adaptation strategies impairs agricultural businesses' economic security and operational stability.

The paper identifies key adaptation approaches currently underutilized by Ukrainian agricultural enterprises. The article proposes a comprehensive approach to adaptation that includes legal monitoring, strategic financial planning, the implementation of innovative technologies, and human capital development. This approach, if adopted, has the potential to significantly enhance the resilience and competitiveness of agricultural enterprises in the face of legislative changes.

The article argues that effective adaptation mechanisms help mitigate the negative impacts of legislative changes and enhance the competitiveness and economic security of agricultural enterprises. By implementing comprehensive adaptation strategies, businesses can better safeguard against market volatility and regulatory disruptions, ensuring more stable and sustainable operations.

Finally, the article sheds light on the importance of incorporating both external and internal factors into the adaptation framework. External factors include macroeconomic conditions, regional specifics, and market trends, while internal factors focus on the financial capacity and organizational structure of the enterprises themselves. By considering both these dimensions, agricultural enterprises can better align their operational strategies with changing regulatory landscapes, thereby enhancing their adaptability and resilience.

Ключові слова: аграрні підприємства, законодавство, адаптація, економічна безпека, механізми адаптації, регуляторне середовище.

Keywords: Agricultural enterprises, legislation, adaptation, economic security, adaptation mechanisms, regulatory environment.

Постановка проблеми. Аграрний сектор економіки України є стратегічно важливою галуззю, яка забезпечує продовольчу безпеку країни та значний внесок у ВВП. Водночас, аграрні підприємства стикаються з постійними змінами у законодавчому полі, зокрема в сфері земельних відносин, оподаткування, державної підтримки та регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Такі зміни можуть створювати як можливості, так і загрози для стабільного функціонування підприємств.

Основною проблемою є відсутність уніфікованих механізмів адаптації аграрних підприємств до цих змін, що часто призводить до дестабілізації їх діяльності, зростання ризиків та втрат. Недостатньо розроблені організаційно-правові та економічні механізми реагування на нові законодавчі вимоги обмежують можливості агропромислових підприємств щодо ефективного функціонування в динамічних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика адаптації підприємств до змін у законодавчому полі є актуальною як в Україні, так і за кордоном. Дослідження механізмів адаптації зосереджені на таких аспектах, як гнучкість управлінських рішень, інтеграція правового моніторингу в бізнес-процеси та інноваційні підходи до мінімізації ризиків. В українському контексті, праці таких дослідників, як Кавтиш О.П. [1], Лепейко Т.І., Кривобок К.В. [2], Козак, К. Б. [5], Колесник Т. В. Мазур С. А. [6], О.М. Бородіна, В.М. Гаєць, А.О. Гуторов [7], Мазур К.В., Кубай О.Г. М [8], Бурсак А.М. [9], Кравченко С. А. [10], акцентують увагу на важливості прогнозування змін та своєчасного коригування стратегічних планів підприємств.

Проте більшість досліджень зосереджені на теоретичних аспектах проблеми, а практичні рекомендації щодо впровадження механізмів адаптації залишаються недостатньо розробленими.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження та обґрунтування ефективних механізмів адаптації аграрних підприємств до змін у законодавчому полі, а також розробка рекомендацій щодо мінімізації ризиків та підвищення стійкості аграрних підприємств у динамічних умовах регуляторного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрний сектор України є стратегічно важливою галуззю, яка забезпечує не лише національну продовольчу безпеку, але й відіграє ключову роль у формуванні експортного потенціалу країни. Проте, в умовах постійних змін у законодавчому полі, аграрні підприємства стикаються з серйозними викликами, які можуть негативно впливати на їх фінансову стабільність та конкурентоспроможність. Регуляторні зміни охоплюють широкий

спектр питань, включаючи земельні відносини, оподаткування, екологічні стандарти, а також правила щодо зовнішньоекономічної діяльності. Ці зміни часто вимагають від підприємств значних зусиль для адаптації, що включає як організаційні, так і фінансові ресурси. У сучасних умовах ефективність аграрних підприємств залежить від їхньої здатності швидко адаптуватися до нових регуляторних вимог, з мінімізацією можливих ризиків та втрат. Нестабільність правової бази часто ускладнює стратегічне планування та призводить до підвищеного рівня ризику в управлінських рішеннях [1]. Досвід інших країн показує, що відсутність адекватних механізмів адаптації може призвести до втрати ринкових позицій та навіть до банкрутства агропідприємств. З огляду на це, виникає необхідність у розробці нових підходів до управління підприємствами, які дозволяють інтегрувати правові зміни у поточну діяльність без шкоди для їх ефективності. Сучасні механізми адаптації повинні включати в себе не лише правовий моніторинг, але й ефективне використання фінансових інструментів та технологічних інновацій. Відсутність систематизованих механізмів адаптації негативно впливає на рівень економічної безпеки аграрних підприємств, що обмежує їх можливості для розвитку. Таким чином, вирішення проблеми адаптації до змін у законодавстві є ключовим чинником для забезпечення стійкості та конкурентоспроможності аграрних підприємств. Оскільки регуляторне середовище продовжує динамічно змінюватися, необхідно враховувати нові ризики та можливості для розробки дієвих механізмів реагування [2].

Аграрні підприємства в Україні постійно стикаються з викликами, пов'язаними зі змінами в законодавчому полі. Зміни у сфері земельної реформи, оподаткування, державної підтримки та регулювання зовнішньоекономічної діяльності вимагають від аграрних підприємств гнучкості та швидкого реагування. У відповідь на ці виклики підприємства використовують різні підходи для адаптації, серед яких ключову роль відіграють стратегічне планування, фінансове управління та інновації.

Одним із найважливіших чинників, що впливають на адаптацію, є земельна реформа, яка передбачає відкриття ринку землі в Україні. Статистика свідчить, що з моменту відкриття ринку землі в липні 2021 року до середини 2023 року було укладено понад 190 тисяч угод, що охоплюють понад 460 тисяч гектарів землі (рис. 1). Це свідчить про високу активність на ринку та про те, що підприємства активно залучають земельні ресурси до своїх стратегій розвитку [3-4].

Продано гектарів

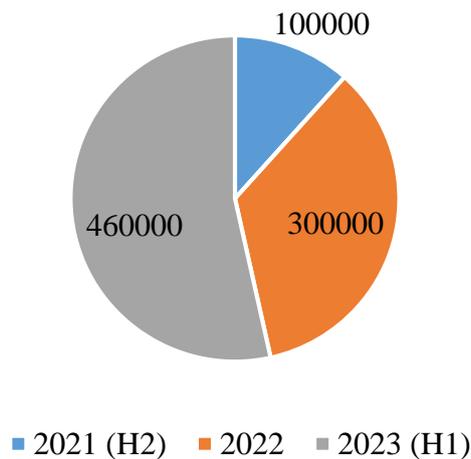

Рис. 1. Земельний ринок після реформи

Одним із напрямків адаптації є впровадження інноваційних технологій. Згідно з даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, більше ніж 30% аграрних підприємств впроваджують технології точного землеробства, які дозволя-

ють підвищити ефективність використання ресурсів [3-4]. Наприклад, використання дронів для моніторингу посівів та автоматизованих систем зрощення дозволяє оптимізувати виробничі процеси, що підвищує стійкість підприємств до зміни клімату та нових екологічних вимог (рис. 2).

Відсоток підприємств

Рис. 2. Використання інноваційних технологій у сільському господарстві

Також важливим аспектом є адаптація до змін у податковому законодавстві. Впровадження системи електронного адміністрування податків, зокрема ПДВ, дозволило підприємствам знизити витрати на адміністративне управління та підвищити прозорість фінансових операцій. За даними Державної податкової служби України, у 2022 році аграрні підприємства сплатили податків на суму близько 18 мільярдів гривень, що свідчить про стабільне зростання фінансової дисципліни в секторі [3-4].

Зміни в експортному законодавстві також впливають на адаптацію аграрних підприємств. Наприклад, у 2022 році Україна експортувала 23,5 мільйона тонн зерна, що на 29% більше, ніж у попередньому році, попри складні умови на світовому ринку через політичні та економічні виклики. Це свідчить про те, що аграрні підприємства ефективно адаптуються до змін і можуть швидко реагувати на нові умови (рис. 3) [3-4].

Експорт зерна (млн тонн)

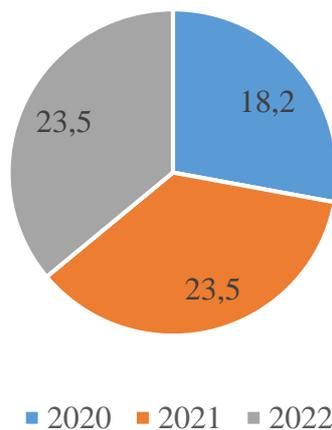

Рис. 3. Динаміка експорту зернових культур (млн тонн)

Аналіз статистичних даних свідчить, що аграрні підприємства в Україні демонструють значну здатність до адаптації в умовах постійних змін законодавства. Використання сучасних технологій дозволяє підвищити ефективність виробничих процесів і знизити витрати, пов'язані з впровадженням нових екологічних стандартів. Створення ринку землі відкрило нові можливості для розширення земельних активів, що сприяє зростанню виробничих потужностей.

Адаптація до змін у податковому та експортному законодавстві також дозволяє аграрним підприємствам зберігати стабільність і розширювати свою присутність на світовому ринку. Інвестиції у нові технології та розвиток інфраструктури сприяють покращенню конкурентоспроможності аграрного сектору, що є важливим фактором стійкості в умовах глобальних викликів.

Таким чином, аграрні підприємства України демонструють високий рівень адаптивності, що дозволяє їм залишатися конкурентоспроможними на міжнародному рівні та забезпечувати стабільність внутрішнього продовольчого ринку.

Для ефективної адаптації аграрних підприємств до змін у законодавчому полі пропонується впровадження наступних механізмів:

1. Правовий моніторинг та аналітика;
2. Стратегічне планування та гнучкість бізнес-процесів;
3. Фінансові інструменти для мінімізації ризиків;
4. Технологічна модернізація та інновації;
5. Розвиток людського капіталу;
6. Елементи новизни.

Першочерговим механізмом адаптації є впровадження постійного моніторингу змін у законодавстві, що стосуються аграрної сфери, що дозволить підприємствам оперативно реагувати на нові вимоги та уникати юридичних ризиків. Доцільно створювати спеціалізовані аналітичні відділи або залучати зовнішніх консультантів для покращення управління змінами.

Розробка стратегічних планів повинна включати різні сценарії розвитку, враховуючи можливі зміни у регуляторному полі. Гнучкі підходи до управління забезпечують можливість швидкого коригування операційної діяльності підприємства. SWOT-аналіз допомагає ідентифікувати слабкі місця та можливості для подальшого вдосконалення.

Адаптація до змін у законодавстві також вимагає фінансових ресурсів для здійснення необхідних перетворень. Використання фінансових інструментів, таких як страхування ризиків, створення резервних фондів і залучення зовнішнього фінансування, допоможе підприємствам підготуватися до додаткових витрат.

Багато законодавчих змін пов'язані з підвищенням стандартів якості продукції та дотриманням екологічних норм. Впровадження інноваційних технологій сприятиме відповідності новим вимогам та зменшенню негативного впливу на діяльність підприємства.

Для успішної адаптації аграрні підприємства повинні інвестувати у навчання персоналу та розвиток правових компетенцій, що допоможе швидше інтегрувати нові вимоги у повсякденну діяльність.

Комплексний підхід до адаптації аграрних підприємств до змін у законодавчому полі, що базується на інтеграції правового моніторингу, фінансового планування та технологічних інновацій, є важливим елементом забезпечення сталого розвитку підприємств в умовах нестабільного регуляторного середовища. Цей підхід передбачає постійне відстеження змін у законодавстві, що дозволяє оперативно реагувати на нововведення та мінімізувати правові ризики, які можуть вплинути на економічну діяльність підприємства. Правовий моніторинг забезпечує актуальність знань про нормативно-правові акти та сприяє своєчасному коригуванню управлінських рішень відповідно до нових вимог.

Фінансове планування, інтегроване в цей підхід, дозволяє аграрним підприємствам більш ефективно розподіляти ресурси з урахуванням потен-

ційних змін у законодавчому полі. Це включає аналіз фінансових ризиків, які можуть виникати через зміни в податковій або регуляторній політиці, та розробку заходів для зниження їхнього впливу на підприємство. Важливим елементом фінансового планування є також прогнозування можливих витрат, пов'язаних з імплементацією нових норм і стандартів, що дозволяє уникнути небажаних фінансових витрат.

Технологічні інновації, як складова комплексного підходу, сприяють підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності підприємства. Впровадження новітніх технологій дозволяє знижувати виробничі витрати та адаптувати виробничі процеси до нових регуляторних вимог. Інновації у

виробництві також можуть бути засобом для підвищення екологічної стійкості підприємства, що часто є вимогою сучасного законодавства.

На відміну від існуючих підходів [5, 6, 7], запропонований підхід базується на гнучкості управлінських рішень на всіх рівнях діяльності підприємства, що дозволяє швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Управлінські рішення розробляються з урахуванням як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, що впливають на економічну безпеку підприємства. Важливим є врахування макроекономічних умов, регіональних особливостей, стану ринкової кон'юнктури та фінансових можливостей самого підприємства.

Рис. 4. Комплексний підхід процесу адаптації аграрних підприємств до змін у законодавчому полі

Таким чином, комплексний підхід забезпечує стійкість аграрного підприємства до законодавчих змін та сприяє підвищенню його конкурентоспроможності на ринку.

У сучасних умовах розвитку аграрного сектору України підприємства стикаються з численними викликами, пов'язаними зі змінами у регуляторному середовищі. Постійні зміни в законодавстві, що стосуються земельних відносин, оподаткування, екологічних стандартів та зовнішньоекономічної діяльності, вимагають від аграрних підприємств здатності оперативно адаптуватися до нових умов [8]. Нестабільність правової бази підвищує ризики, пов'язані з веденням бізнесу, та може негативно впливати на фінансову стабільність і конкурентоспроможність підприємств.

У відповідь на ці виклики підприємствам необхідно розробляти ефективні стратегії мінімізації ризиків та підвищення їхньої стійкості. Одним із

ключових факторів успіху є інтеграція правового моніторингу, фінансового планування та технологічних інновацій у процеси управління. Це дозволить не лише своєчасно реагувати на зміни в законодавчому полі, а й забезпечить довгострокову стабільність діяльності підприємств.

Рекомендації щодо мінімізації ризиків та підвищення стійкості аграрних підприємств у динамічних умовах регуляторного середовища можуть включати такі основні підходи:

- **Постійний правовий моніторинг.** Підприємства повинні створювати спеціалізовані відділи або співпрацювати з юридичними консультантами для постійного відстеження змін у законодавстві. Це дозволить оперативно адаптувати стратегії управління та запобігти правовим конфліктам.

- **Адаптивне фінансове планування.** Важливо передбачати різні сценарії розвитку законодавчого середовища та включати їх у фінансові плани

підприємства. Для цього можна використовувати методи стрес-тестування фінансової стійкості з урахуванням можливих законодавчих змін.

- **Створення резервних фондів.** Формування резервів для покриття непередбачених витрат, що можуть виникнути внаслідок змін у законодавчій базі, допоможе зменшити фінансові ризики та забезпечити безперервність операційної діяльності.

- **Інвестування в технологічні інновації.** Впровадження новітніх аграрних технологій, таких як точне землеробство, автоматизовані системи управління та аналітика даних, дозволяє оптимізувати виробничі процеси та підвищити ефективність використання ресурсів.

- **Диверсифікація діяльності.** Розширення спектру видів діяльності підприємства допоможе знизити залежність від окремих ринків чи продуктів, що підвищить стійкість до регуляторних змін.

- **Формування довгострокових партнерств.** Співпраця з іншими підприємствами, державними установами та науково-дослідними організаціями може надати доступ до актуальної інформації щодо змін у регуляторній політиці та сприяти розробці спільних рішень для адаптації [9].

- **Підвищення кваліфікації персоналу.** Навчання працівників новим методам ведення бізнесу та юридичним аспектам, пов'язаним із законодавчими змінами, сприятиме їхньому швидкому реагуванню на нові вимоги.

- **Впровадження гнучких управлінських рішень.** Гнучкі моделі управління, що дозволяють швидко змінювати операційну стратегію залежно від змін у законодавстві, допоможуть мінімізувати втрати та забезпечити оперативну реакцію на нові виклики.

- **Залучення зовнішнього фінансування.** Використання кредитних ліній, інвестиційних фондів або програм державної підтримки дозволить аграрним підприємствам зберігати ліквідність та інвестувати в необхідні зміни у виробничих процесах [10].

- **Побудова сильної системи внутрішнього контролю.** Впровадження внутрішніх аудитів та систем управління ризиками дозволить своєчасно виявляти можливі проблеми та забезпечити ефективне управління підприємством у змінному регуляторному середовищі.

Висновки. У процесі дослідження було проаналізовано основні механізми адаптації аграрних підприємств до змін у законодавчому полі, зокрема правовий моніторинг, фінансове планування та технологічні інновації. З огляду на динамічність регуляторного середовища, адаптація є ключовою умовою для збереження конкурентоспроможності підприємств. Впровадження сучасних інструментів правового моніторингу забезпечує своєчасну реакцію на нові нормативні вимоги, що знижує ризики виникнення юридичних конфліктів. Фінансове планування дозволяє мінімізувати витрати на адаптацію до нових вимог, а впровадження інноваційних

технологій сприяє підвищенню продуктивності підприємств і зниженню виробничих витрат. У комплексі ці механізми забезпечують не тільки стійкість до змін у законодавстві, але й дозволяють підприємствам більш ефективно інтегрувати правові зміни у свою операційну діяльність. Дослідження підтвердило, що для досягнення високого рівня адаптивності аграрні підприємства повинні інтегрувати ці підходи в рамках стратегічного планування.

Література:

1. Кавтиш О.П. Адаптаційний механізм корпорацій: суть і особливості реалізації. *Бізнес Інформ.* 2013. № 7. С. 313–320.

2. Лепейко Т.І., Кривобок К.В. Адаптаційний потенціал підприємства в конкурентному середовищі. *Економічний аналіз.* 2015. Т. 20. С. 245–250.

3. **Дані щодо земельного ринку після відкриття ринку землі:** Міністерство аграрної політики та продовольства України. Ринок купівлі-продажу землі в Україні за серпень 2023 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/05/final_report_1year.pdf

4. **Аналітичний огляд земельного ринку за період 2021-2023 рр.:** Київська школа економіки. Земельний ринок в Україні: аналітичний огляд за період з 2021 до 2023 року [Електронний ресурс]. <https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/01/Land-Market-in-Ukraine-Q423.pdf>

5. Козак, К. Б. (2020). Механізми адаптації підприємств агропромислового виробництва до траєкторії сталого економічного розвитку. *Економічний простір*, (162), 30-36. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/162-5>

6. Колесник Т. В. Мазур С. А. Механізми реструктуризації аграрних підприємств в умовах транзитивної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету Випуск 12, частина 1*. 2017. С. 159-163.

7. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : наук. доп. / [О.М. Бородіна, В.М. Гаєць, А.О. Гуроров] ; [за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи]. – К. : НАН України, Ін-т екон. та прогнозув., 2012 – 56 с.

8. Мазур К.В., Кубай О.Г. М Менеджмент аграрного підприємства : навч. посібник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 284 с.

9. Бурсак А.М. Поняття адаптації та адаптивного управління підприємством / А.М. Бурсак. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2009_03_18/ek1_borsuk.htm

10. Кравченко Світлана Анатоліївна. Адаптація економічного механізму функціонування сільськогосподарських підприємств до умов ринку: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.04 / Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки" УААН. – К., 2007. – 38с.

УДК-33

Михайлюк Марина Николаевна,
Сочинский институт (филиал) РУДН им. Патриса Лумумбы,
и.о.зав.кафедры «Финансы и кредит», кандидат экономических наук
Ашинова Марина Казбековна
профессор, доктор экономических наук, профессор кафедры финансов и кредита
ФГБОУ ВО «Майкопский государственный технологический университет»
Кадакоева Галина Владимировна
доцент, кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и кредита, ФГБОУ ВО
«Майкопский государственный технологический университет»
Козлова Дарья Романовна,
магистрант
ФГБОУ ВО «Майкопский государственный технологический университет»
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14023501>

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОСПОДДЕРЖКИ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА РЕГИОНА

Mikhailyuk Marina Nikolaevna,
Sochi Institute (branch) RUDN named after him. Patrice Lumumba,
Acting Head of the Department of Finance and Credit, PhD in Economics
Ashinova Marina Kazbekovna,
Professor, Doctor of Economics, Professor of the Department of Finance and Credit
FGBOU VO «Maykop State Technological University»
Kadakoeva Galina Vladimirovna,
Associate Professor, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Finance
and Credit
FGBOU VO Maykop State Technological University
Kozlova Daria Romanovna,
undergraduate student Maykop State Technological University

ASSESSMENT OF THE EFFECTIVENESS OF STATE SUPPORT FOR THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX OF THE REGION

Аннотация

В данной статье выделено, что исследование проблем развития АПК региона имеют высокую актуальность, так как данный сектор экономики имеет важное значение в удовлетворении внутреннего спроса, увеличении экспортных поставок сельскохозяйственной продукции, что способствует росту экономики региона. Несмотря на свою важность, агропромышленный комплекс сталкивается с различными проблемами, такими как низкая эффективность производства, отсутствие современных технологий, недостаток инвестиций, сложности в доступе к рынкам сбыта, а также изменение климатических условий и экологические проблемы.

Abstract

This article highlights that the study of development problems The agro-industrial complex of the region is highly relevant, since this sector of the economy is important in meeting domestic demand, increasing export supplies of agricultural products, which contributes to the growth of the region's economy. Despite its importance, the agro-industrial complex faces various problems, such as low production efficiency, lack of modern technologies, lack of investment, difficulties in accessing sales markets, as well as changing climatic conditions and environmental problems.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс региона, сельскохозяйственные предприятия, государственный бюджет, методы прямого воздействия, методы косвенной поддержки, государственное регулирование АПК.

Keywords: the agro-industrial complex of the region, agricultural enterprises, the state budget, methods of direct influence, methods of indirect support, state regulation of the agro-industrial complex.

Государственное регулирование является одним из ключевых факторов успешного развития АПК региона. В связи с этим необходимо давать оценку эффективности государственного вмешательства в деятельность сельскохозяйственных предприятий. На данный момент так и не опреде-

лена степень влияния и масштабы государственного регулирования в сфере АПК. Это связано с дефицитом средств государственного бюджета для финансирования приоритетных направлений экономики, поэтому перед руководством страны стоит задача определения эффективных путей вложения средств в развитие значимых проектов (рис.1).

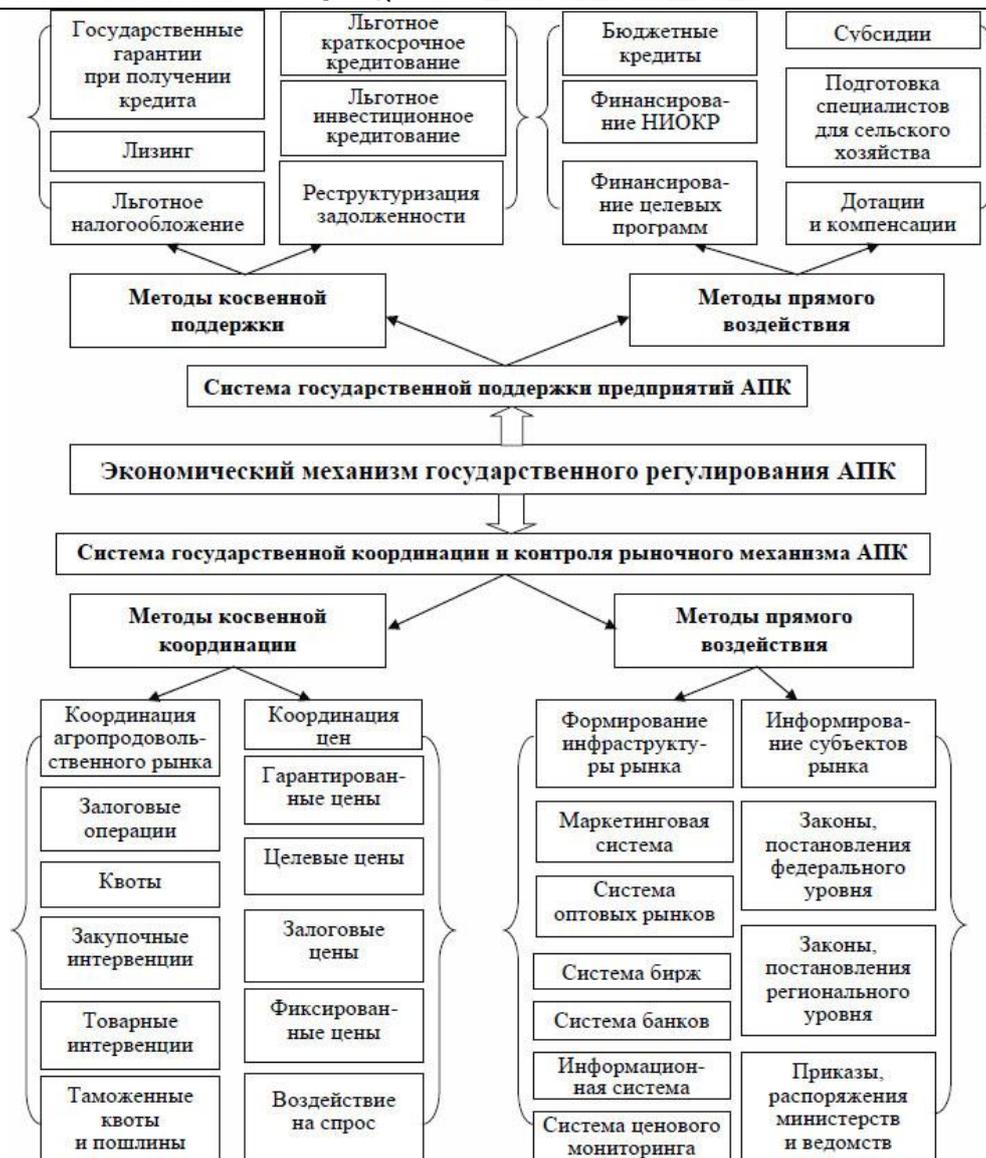

Рисунок 1 — Эффективность государственного регулирования АПК

Показателем эффективности такого положения, как повышение стимулов в развитии аграрной отрасли может быть сравнение между выделенными суммами на рост АПК и выгодами, которую получают все участники на различных уровнях и в различной степени. Из-за того, что существенная характеристика экономической эффективности состоит в достижении целей аграрным субъектом, целесообразно будет использовать методы количественной оценки влияния государственной помощи на результаты работы субъектов агропромышленного рынка.

Оценка эффективности государственной поддержки в агропромышленном комплексе часто проводится с помощью мониторинга и анализа данных по указанным показателям. Также можно использовать практические оценки и мнения экспертов, оценки социально-экономических последствий программ и мер поддержки, а также сравнение достигнутых результатов с поставленными целями и планами развития отрасли.

Оценка эффективности государственной поддержки АПК может быть выполнена на основе различных критериев и показателей. Некоторые из них включают:

- увеличение производительности и уровня доходов сельскохозяйственных предприятий;
- снижение зависимости от импорта сельскохозяйственной продукции;
- повышение уровня инвестиций в отрасль и модернизации производства;
- улучшение качества и безопасности продукции;
- содействие развитию сельских территорий и снижение уровня бедности;
- стимулирование экспортного потенциала и конкурентоспособности отрасли на мировых рынках;
- экологическая устойчивость и рациональное использование природных ресурсов.

На сегодняшний день в РФ нет универсального подхода к оценке эффективности государственного регулирования АПК, который мог бы позволить выбрать более эффективное направление развития

аграрной сферы. По причине данного фактора возникают проблемы в распределении выделяемых денежных средств.

Методология оценки эффективности государственного регулирования АПК рассматривается и разрабатывается отечественными и зарубежными учеными. Исследователи выделяют несколько групп методик данной оценки:

— методики нормативно-правового характера, разрабатываются государственными органами;

— методики базирующиеся на анализе деятельности организаций АПК;

— методики, состоящие из показателей макроэкономики АПК на различных стадиях и ступенях.

— методики в основе, которых лежит интегральный показатель;

— методики анализа свободы рынка и наличия административных барьеров.

— методики, в результат анализа, которых входит определение степени свободы рынка, а также выявление административных препятствий [1].

В существующих методиках оценки эффективности государственного регулирования АПК, разработанные на международном и государственном уровне можно отметить, что:

— обобщенным подходом является экономический подход. В основу этого подхода входят такие категории как, эквивалентность экономических отношений, цена, рентабельность и т.д. Сюда в основном входит группа методик структурно-категориального характера;

— все методики направлены на совершенствование системы и механизма государственного регулирования АПК;

— т.к. объект анализа имеет свою специфику, т.е. имеет многоотраслевой характер, многоуклад-

ность форм хозяйствования и экономических отношений важное значение имеет интегрально-индексный подход;

— также в большинстве методик учитывается оценка эффективности реализации государственных программ в области АПК, поэтому ключевым подходом является программно-целевой подход;

— в данных методиках в малой степени рассмотрены вопросы развития сельских территорий, социальной и экономической инфраструктуры сельских территорий и агропродовольственного рынка; — недостаточно изучен вопрос развития цифровых технологий и применения политики в сфере научно-технических разработок [2].

Например, методика ОЭСР является общепринятой во многих зарубежных странах. Она предполагает сравнительный анализ уровня государственной поддержки АПК на основе определения эквивалента субсидий производителя и потребителя. Сама методика пригодна для оценки уровня вмешательства государства и результативности его поддержки на федеральном уровне. Т.к. на региональном и местном уровнях нет контролирующего инструмента за использованием финансируемых средств невозможно оценить эффективность их использования.

Исходя из выше сказанного рассмотрим более подробно методику, разработанную учеными ВНИИЭТУСХ и Уральской ГСХА. Данная методика позволяет определить эффективность использования бюджетных средств в целях государственного регулирования АПК. Согласно данной методике эффект определяется в денежном эквиваленте по объему валовой продукции или выручки от реализации продукции АПК (рис. 2).

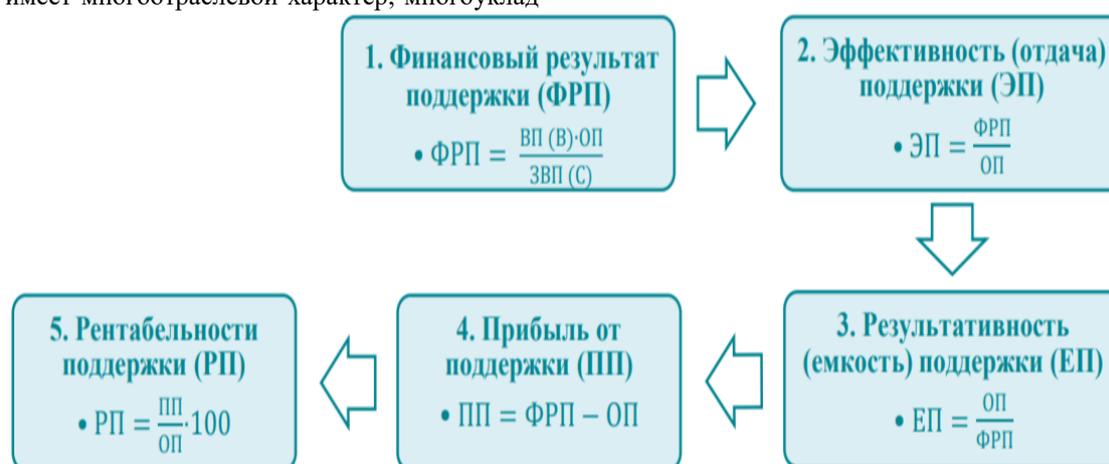

Рис. 2 - Методика оценки эффективности использования субсидий в сельском хозяйстве [3]

Такая теория основывается на одинаковом использовании в производстве вложенного собственного или бюджетного рубля.

$$ФРП = \frac{ВП(ТП)ОП}{ЗВП(ЗТП)}, (1)$$

где ФРП – финансовый результат поддержки, ВП – валовая продукция, ТП – товарная продукция, ОП – объем господдержки,

ЗВП – затраты на производство валовой продукции,

ЗТП – затраты на производство товарной продукции.

Следует также отметить, что для объективной оценки эффективности государственной поддержки в регионах с различным производственным потенциалом предлагается проводить анализ эффективности использования бюджетных средств с

учетом природных и экономических условий хозяйствования. Регионы, находящиеся в более трудных условиях, вправе рассчитывать на более высокую бюджетную поддержку (табл. 1) [4].

Таблица 1

Система показателей оценки эффективности использования субсидий в сельском хозяйстве с учетом природно-экономических условий

Показатель	Параметры функции	Пояснения
Финансовый результат поддержки (ФРП)	$ФРП = ФРП_ч + ФРП_{пэу} = b_1 \cdot ОП + b_2 \cdot ПЭУ$	ОП – объем поддержки на 1 га сельхозугодий; ПЭУ – природно-экономические условия; ФРП _{пэу} – результат, сформированный под влиянием природно-экономических условий;
Финансовый результат поддержки, «очищенный» от влияния природного фактора (ФРП _ч)	$ФРП_ч = ФРП - ФРП_{пэу}$	ФРП _ч – результат, «очищенный» от влияния этого фактора; b_1, b_2 – коэффициенты эластичности факторов в моделях;
Прибыль от поддержки (ПП)	$ПП = ПП_ч + ПП_{пэу} = c_1 \cdot ОП + c_2 \cdot ПЭУ$	ПП _{пэу} – прибыль, сформированная под влиянием природно-экономических условий;
Прибыль от поддержки, «очищенная» от влияния природно-экономического фактора	$ПП_ч = ПП - ПП_{пэу}$	ПП _ч – прибыль, «очищенная» от влияния этого фактора; c_1, c_2 – коэффициенты эластичности факторов в соответствующих моделях;
Эффективность поддержки (ЭП)	$ЭП = ЭП_ч + ЭП_{пэу} = \frac{ФРП_ч}{ОП} + \frac{ФРП_{пэу}}{ОП}$	ЭП _{пэу} – эффективность поддержки под влиянием природно-экономических условий; ЭП _ч – чистая эффективность поддержки без учета влияния природно-экономических условий;
Рентабельность поддержки (РП)	$РП = РП_ч + РП_{пэу} = \frac{ПП_ч}{ОП} + \frac{ПП_{пэу}}{ОП}$	Р _{пэу} – рентабельность поддержки под влиянием природно-экономических условий; РП _ч – чистая рентабельность поддержки без учета влияния природно-экономических условий

Эффективность государственного финансирования в соответствии с рассматриваемой методикой определяется на основе соотношения объема совокупного финансирования (ОП) и ее финансового результата (ФРП): $ЭП = ФРП / ОП$, (2)

где ЭП – эффективность господдержки,
ВП – валовая продукция,
ОП – объем господдержки.

С помощью инструментов рассматриваемой методики можно рассчитать результат, полученный с единицы вложенного ресурса, в данном случае с каждого рубля государственного финансирования, что позволит провести научно обоснованное планирование бюджетного обеспечения государственного регулирования АПК [5].

Одним из важнейших факторов, определяющих эффективность государственного регулирования сельскохозяйственного производства и животноводства, в частности, является внешнеторговая политика страны. В настоящее время она является многогранной и противоречивой. Ситуация существенно изменилась в конце 2014 г. в результате эмбарго на ввоз продовольствия из стран дальнего зарубежья, что снизило конкурентное давление на рынке продовольствия со стороны стран с развитым сельским хозяйством. Однако, девальвация рубля, снижение реально располагаемых доходов населения, либерализация таможенно-тарифного режима в соответствии с обязательствами перед ВТО, начало функционирования рынка ЕАЭС привело к тому, что в 1 квартале 2015 г. импорт сокра-

тился на 41,1 %. Ниша не была заполнена отечественной продукцией, особенно животноводческой.

Несовершенным является применяемый экономический механизм (система субсидирования, страхования, ценообразования и кредитования), который во многом общий как для сельскохозяйственных организаций, так и для крестьянских (фермерских) хозяйств. Он не обеспечивает высоких и устойчивых темпов развития сельского хозяйства [6].

На региональном уровне разумным является использование системного комплексного регулирования АПК, направленного на формирование благоприятных условий для обеспечения продуктами питания всего населения в требуемых размерах, а сельскохозяйственных производителей — необходимым уровнем доходности.

На основе инструментов стратегического планирования можно повысить эффективность использования бюджетных средств в сельском хозяйстве, направив сельхозтоваропроизводителей на выпуск той продукции, производство которой будет рентабельным с учетом условий хозяйствования конкретного региона, что соответствует приоритетам,

выдвинутыми в сфере национальной продовольственной безопасности.

Список литературы

1. Ашинова, М. К. Прогнозирование как основа управления развитием региона / М. К. Ашинова, С. К. Чиназирова // Состояние и пути развития современной экономики: материалы VII Международной научно-практической конференции, Армавир, 20 апреля 2016 года / Министерство образования и науки РФ; Армавирский государственный педагогический университет. – Армавир: Армавирский государственный педагогический университет, 2016. – С. 36-41. – EDN WJPZSF.

2. Ашинова, М. К. Инновационные сети как формат сетевого взаимодействия / М. К. Ашинова, С. К. Чиназирова // Молодежь и наука: шаг к успеху: Сборник научных статей 6-й Всероссийской научной конференции перспективных разработок молодых ученых. В 3-х томах, Курск, 22–23 марта 2022 года / Отв. редактор М.С. Разумов. Том 1. – Курск: Юго-Западный государственный университет, 2022. – С. 19-25. – EDN VZJQBN.

3. Берзегов, Р. А. Экономические аспекты повышения доходности сельскохозяйственного производства / Р. А. Берзегов, С. К. Чиназирова, Т. А. Паладова // Новые технологии. – 2017. – № 1. – С. 76-82. – EDN YPRYSV.

4. Концептуальная модель механизма устойчивого развития экономики региона / С. Ю. Хут, С. К. Чиназирова, Х. А. Абдужалилов, Ф. Ш. Камилов // Новые технологии. – 2016. – № 4. – С. 75-81. – EDN VNHJY.

5. Самыгин Д.Ю. Методика стратегического планирования эффективности государственной поддержки сельского хозяйства // Вестник Пермского университета. Сер. «Экономика». 2021. Том 16. № 1. С. 86–100. doi: 10.17072/1994-9960-2021-1-86-100

6. Чиназирова, С. К. Развитие аграрных предприятий в условиях инновационных преобразований агропромышленного комплекса / С. К. Чиназирова // Вестник Адыгейского государственного университета. – 2005. – № 2. – С. 98-103. – EDN JXZDPT.

Рыков Сергей Владимирович

кандидат экономических наук, старший преподаватель

Белгородский государственный национальный исследовательский университет филиал г. Старый
Оскол, Россия<https://doi.org/10.5281/zenodo.14023538>**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ВНУТРЕННЕГО ПОЛОЖЕНИЯ О РЕАЛИЗАЦИИ ДЕПОЗИТНОЙ
ПОЛИТИКИ КОММЕРЧЕСКИМИ БАНКАМИ****Rykov Sergei Vladimirovich**

candidate of economic sciences, teacher of high school

Belgorod state university Stary Oskol branch, Russia

**IMPROVEMENT OF INTERNAL REGULATIONS ON THE IMPLEMENTATION OF DEPOSIT
POLICY BY COMMERCIAL BANKS****Аннотация:**

Актуальность темы исследования заключается в проработке и расширении разделов внутреннего Положения о порядке и правилах реализации депозитной политики коммерческого банка, которое бы учитывала изменяющиеся макро- и микроэкономические условия ведения банковского дела в рыночной среде, что способствует более эффективному развитию, а также выполнения разработанных стратегий в области привлечения клиентской базы и наполнения ресурсной базы в целях последующей аккумуляции средств в активы. Основным результатом исследования является обновленные разделы документа, регламентирующего порядок привлечения средств вкладчиков на депозитные счета, что в будущем послужит теоретической базой для дальнейшего улучшения деятельности, связанной с привлечением средств физических и юридических лиц во вклады коммерческого банка. При этом, банк находит точечное применение пассивам, сохраняя достаточный уровень платежеспособности и ликвидности, что необходимо для устойчивого развития, извлечения дохода в банковском секторе.

Abstract:

The relevance of the research topic lies in the elaboration and expansion of sections of the internal Regulations on the procedure and rules for the implementation of the deposit policy of a commercial bank, which would take into account the changing macro- and microeconomic conditions of banking in a market environment, which would contribute to more effective development, as well as the implementation of developed strategies in the field of attracting a customer base and filling the resource base in the for the purpose of subsequent accumulation of funds into assets. The main result of the study is the updated sections of the document regulating the procedure for attracting depositors' funds to deposit accounts, which in the future will serve as a theoretical basis for further improvement of activities related to attracting funds from individuals and legal entities to deposits of a commercial bank. At the same time, the bank finds a targeted application of liabilities, maintaining a sufficient level of solvency and liquidity, which is necessary for sustainable development and income generation in the banking sector.

Ключевые слова: депозит, вклад, коммерческий банк, клиент, вкладчик, положение о депозитной политике.

Keywords: deposit, bank deposit, commercial bank, client, depositor, regulation on deposit policy.

Депозитная политика коммерческого банка при реализации должна опираться на процедуры отраженные законодательно, а также на внутреннюю документационную основу коммерческого банка. Этой основой служит Положение о депозитной политике, включающая в себя регламентационные процедуры, посредством которых осуществляется реализация в рыночных условиях.

Примерная структура Положения о депозитной политике коммерческого банка в стандартном виде должна включать в себя следующие основополагающие разделы,

Общие положения представляют собой совокупность нормативных актов, которые определяют порядок образования и организацию всей работы банка по депозитам.

Цели и задачи депозитной политики кредитного института в обязательном порядке прописывает каждый коммерческий банк, ставит перед собой определенные рубежи, которые пытается достичь за определенный промежуток времени. [1, с. 57]

Взаимосвязь финансовых служб между собой для упорядочения процесса построения эффективных коммуникационных связей с позиции улучшения операционной деятельности по осуществлению на рынке депозитных услуг соответствующих операций.

Сроки привлечения денежных средств, а также порядок установления условий договоров прописываются также в документе, в котором конкретно указывается в какой временной промежуток, банк активно будет привлекать денежные ресурсы,

кроме этого описываются условия, обозначаемые в договоре при открытии клиентом депозитного счета.

Правила по обеспечению реализации алгоритмов поиска свободных денежных средств физических и юридических лиц, для последующего привлечения в банковские вклады. В данном разделе описываются формы, виды, способы привлечения, последовательность в формировании депозитного портфеля.

Формирование новых бланков с актуальной информацией и реквизитами, необходимыми для заключения договора, а также депозитного счета в кредитной организации. В данном разделе представляются документы, при наличии которых, клиент имеет право открыть депозитный счет в банке. В первую очередь это документ удостоверяющий личность вкладчика.

Обновление операционных сведений по открытию депозитного счета, а также процедуры вложения денежных средств во вклад. То есть документы, на основании которых кредитный институт имеет право привлекать денежные средств в депозиты и сберегательные сертификаты. К таким документам можно отнести предоставление лицензий ЦБ РФ коммерческим банкам на ведение деятельности и проведения операций.

Обновление и пополнение актуальными правилами и порядком начисления процентного дохода, а также процедур по выплате дивидендов за пользование временно свободными денежными средствами банком. Этим документом служит Положение об установлении, порядка начисления и выплаты процентов по вкладам, имеющимся в ассортименте банка, как для физических лиц, так и для юридических лиц. При этом необходимо иметь два документа, в одном об алгоритме выплаты процентного дохода для всех категорий вкладчиков. [2, с. 129]

Обновление регламентационных процедур по наполнению фонда обязательных резервов ЦБ РФ. Помимо этого предполагается совершенствование контроля за соблюдением банковских нормативов. Данный раздел в положении о депозитной политике является важным с позиции обеспечения резервов банка. Коммерческие банки обязаны иметь резерв в ЦБ РФ, в случае отзыва лицензии, чтобы он имел возможность возместить вложенные сбережения своим вкладчикам, или при наступлении непредвиденных обстоятельств. Кроме того, важно соблюдать действующие экономические нормативы, которые устанавливает ЦБ РФ, в целях обеспечения финансовой устойчивости кредитных институтов.

Порядок контроля и хранения документов, рассматриваемый раздел предполагает установление правил и рамок, по обеспечению контроля за сохранностью депозитных документов, к ним можно отнести клиентские счета, открытые и закрытые находящиеся в архивах, а также соблюдение контроля за хранением депозитных документов клиентуры в сейфовых ячейках.

Полученный итог оформляется в форме доку-

мента, содержащий положительные и отрицательные стороны, в ходе осуществления оценки, помимо этого планирующий комплекс мероприятий по ликвидации этих отрицательных сторон, причем должны быть указаны сроки, а также лица, несущие ответственность за их выполнение.

Ответы с положительной оценкой на выше представленные вопросы засвидетельствуют о стабильности и эффективном организационном обеспечении реализуемой политики по привлечению денежных ресурсов. Ответы с отрицательной оценкой, отмеченные в анкете на вопросы засвидетельствуют, что необходимо высшему звену менеджеров, а также руководства служб и подразделений кредитного учреждения, проконтролировать ликвидацию выявленных отрицательных сторон и их корректировку в политику по привлечению денежных средств. [3, с. 256]

Департамент клиентских отношений совместно с казначейством, а также в тесной связи с управлением бухгалтерского учета и отчетности согласовывают свою работу между собой, путем проведения собраний и определения ответственных лиц за ту или иную деятельность. В ходе проведения банковских операций по привлечению денежных средств, оформлению документации представленные подразделения могут взаимодействовать и с иными службами кредитного института, такими как: юридическое управление, управление финансами, менеджмент информационных технологий и другие.

Система общего внутреннего контроля осуществляет все необходимые соответствующие мероприятия по бесперебойному осуществлению депозитных операций совместно с другими контролирующими органами в данной кредитной организации. Сюда можно отнести отдел по оформлению операций, служба по внутреннему контролю, и внешние проверяющие службы, это в первую очередь комиссия, проводящая ревизию, организация по предоставлению аудиторских услуг, органы налогового контроля, отделения ЦБ РФ.

За ревизионной комиссией финансово-кредитной организации закреплена деятельность по оценке финансового состояния банка, в том числе касаясь вопросов депозитной политики, которую проводит кредитная организация в отчетном периоде. Также она имеет право осуществлять внеплановые проверки носящий целевой характер по отдельным направлениям работы кредитного института.

На Банк России возложены функции контроля деятельности коммерческой кредитной организации по депозитной политике при проверке фонда обязательных резервов, которые формируются кредитной организацией на основе средних значений объемов депозитных ресурсов за месяц.

В форме самостоятельного документа, должна быть оформлена депозитная политика финансово-кредитной организации на временной промежуток от 1 года до 2 лет. Может быть оформлена в виде

отдельных положений о порядках привлечения денежных ресурсов во вклады (депозиты), об открытии счетов, их ведении, а также их закрытии.

Таким образом, представленные разделы, с обновленными данными Положения о депозитной политике банка, позволят наиболее точно сформировать стратегию привлечения депозитных ресурсов во вклады от различных групп вкладчиков.

Список литературы:

1. Зубайдуллина, Д.В. Влияние процентной политики Центрального банка на депозитную политику коммерческих банков / Д.В. Зубайдуллина,

Р.Р. Галимов // Башкирский государственный университет. - 2018. - № 5 (21). - С. 57-59.

2. Кроливецкая, В.Э. Кредитно-банковская система России на современном этапе / В.Э. Кроливецкая, Л.П. Кроливецкая, И.В. Солдатенкова // Журнал правовых экономических исследований. - Гатчина, 2018. - № 1. - С. 128-132.

3. Поморина, Марина Финансовое управление в коммерческом банке / Марина Поморина. - М.: КноРус, 2021. - 926 с.

4. Тавасиев, А. М. Банковское дело. Краткий курс / А.М. Тавасиев, В.А. Москвин, Н.Д. Эриашвили. - М.: Юнити-Дана, 2019. - 288 с.

Сєров Іван Володимирович,
науковий співробітник відділу економіки, менеджменту та трансферу інновацій у тваринництві
Інституту тваринництва Національної академії аграрних наук України
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14023606>

УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Sierov Ivan,
Researcher of the Department of Economics, Management and Transfer of Innovations in Livestock
Farming, Livestock Farming Institute of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine,
<https://orcid.org/0009-0004-0283-4524>

MANAGEMENT OF THE POTENTIAL FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRIBUSINESS IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES

Анотація.

У статті розглядаються питання управління потенціалом інноваційного розвитку агробізнесу в умовах глобальних викликів, які суттєво впливають на функціонування сучасного аграрного сектора України. Автор аналізує ключові глобальні проблеми, такі як кліматичні зміни, нестабільність світових ринків, зростання населення та обмеженість природних ресурсів, а також вплив пандемій та геополітичних криз на агробізнес.

У статті розкриваються основні аспекти управління потенціалом інноваційного розвитку, серед яких особлива увага приділяється людським ресурсам, технологічним можливостям, фінансовим інвестиціям та організаційній культурі підприємств. Також розглядаються інструменти стратегічного планування, які дозволяють підприємствам передбачати ринкові зміни та адаптуватися до них, забезпечуючи стабільний розвиток у довгостроковій перспективі.

Акцентовується увага на ролі інновацій у відновленні агропромислового комплексу України після війни. Інноваційний підхід до відновлення аграрного сектора також сприятиме більшій інтеграції України в глобальні ринки та забезпечить її економічну стабільність у довгостроковій перспективі.

Abstract. The article thoroughly explores the management of the potential for innovative development in agribusiness amidst the global challenges that have a profound impact on the functioning of Ukraine's agricultural sector. These challenges, such as climate change, instability in global markets, population growth, limited natural resources, and the influence of pandemics and geopolitical crises, create significant risks for the sustainable development of the industry. The author provides a detailed analysis of these global issues and highlights the need for a strategic approach to managing innovation in the agribusiness sector to ensure its long-term resilience and competitiveness.

The article emphasizes the critical importance of innovative development in addressing these challenges, with a particular focus on human resources, technological capabilities, financial investments, and the organizational culture of enterprises. The ability to manage these key factors effectively is crucial for ensuring that businesses can adapt to modern challenges and take advantage of emerging opportunities. This involves not only the adoption of cutting-edge technologies but also the cultivation of an innovative culture within the enterprise, where new ideas are encouraged and supported.

Furthermore, the article stresses the importance of fostering international collaboration and integrating Ukraine more deeply into global markets. By adopting an innovative approach to recovery, Ukraine can strengthen its position in the international agricultural trade and enhance its economic stability in the long term. The innovative development of Ukraine's agribusiness sector, driven by cutting-edge technologies and strategic management, could enable it to become a leader in sustainable agricultural practices, with the potential to increase productivity while minimizing environmental impact.

The author concludes by outlining a set of recommendations for improving the management of the potential for innovative development in Ukraine's agribusiness. These recommendations include diversifying innovation strategies to ensure flexibility in the face of market changes, integrating digital technologies more widely across the sector, and enhancing cooperation with universities, research institutes, and startups to accelerate the implementation of new technologies. The article also calls for greater state involvement in supporting innovation through financial incentives, as well as the creation of an enabling environment for innovation-driven growth.

Keywords: innovative development, agribusiness, potential management, global challenges, strategic planning, technological innovations, agro-industrial recovery, sustainable growth, competitiveness, digital technologies.

Ключові слова: інноваційний розвиток, агробізнес, управління потенціалом, глобальні виклики, стратегічне планування, технологічні інновації, відновлення агропромислового комплексу, стале зростання, конкурентоспроможність, цифрові технології.

Постановка проблеми. Сучасний аграрний сектор стикається з низкою складних і динамічних викликів, які створюють серйозні загрози для його стійкого розвитку. Кліматичні зміни, нестабільність глобальних ринків, зростання населення та обмеженість природних ресурсів, а також вплив пандемічних та геополітичних криз суттєво змінюють умови функціонування аграрних підприємств. У цих умовах здатність підприємств агробізнесу ефективно адаптуватися та підвищувати свою конкурентоспроможність значною мірою залежить від їхнього інноваційного потенціалу.

Однак інноваційний розвиток аграрного сектора залишається недостатньо реалізованим через низку обмежень, таких як недостатні інвестиції в інноваційні технології, низький рівень цифровізації підприємств, недостатній рівень підготовки кадрів для роботи з новітніми технологіями та обмежений доступ до сучасних знань. Водночас, впровадження інноваційних технологій є не лише засобом підвищення ефективності аграрного бізнесу, а й необхідністю для його виживання та стійкого розвитку в умовах глобальних змін.

Основною проблемою є відсутність чіткої стратегії управління потенціалом інноваційного розвитку аграрних підприємств, яка б враховувала сучасні глобальні виклики та забезпечувала стійкість і адаптивність бізнесу до нових умов. Необхідність розробки та впровадження таких стратегій є критичною для успішного функціонування агробізнесу в довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних дослідженнях Жегус О. В. [9], 10 Гурова О. О. [10], Бреус С., Дудник О. [11], Сус Т., Судук Н., Ємець О., Мовчун С., Цюпа О. [12], Негрей М. В., Трофімцева О. В. [13] все більше уваги приділяється проблемам інноваційного розвитку аграрного сектору України, особливо в контексті післявоєнного відновлення. Вітчизняні науковці активно досліджують як теоретичні, так і прикладні аспекти формування стратегій інноваційного розвитку агропромислового комплексу, пропонуючи нові підходи з урахуванням процесів міжнародної інтеграції, управління агропереробними підприємствами та їх маркетингової діяльності. Особлива увага у праці Прокопишин О., Полегенька М., Жидовська Н. [8] приділяється інноваційним трендам і питанням модернізації агробізнесу, що є важливим у контексті відновлення економіки після війни. Проте, хоча більшість досліджень зосереджена на активізації інноваційних процесів, усе ще залишається недостатньо дослідженим питання створення проривної стратегії, яка б дозволила кардинально трансформувати агропромисловий комплекс України відповідно до сучасних глобальних викликів. Зважаючи на нові виклики та можливості, що виникли внаслідок військової агресії, у наукових колах формується думка, що реконструкція та інноваційний розвиток можуть стати основою для побудови стійкої економіки та інтеграції України в глобальні ринки.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у визначенні та аналізі основних підходів до

управління потенціалом інноваційного розвитку аграрних підприємств в умовах глобальних викликів, а також у розробці рекомендацій щодо підвищення ефективності впровадження інноваційних технологій для забезпечення стійкого розвитку і конкурентоспроможності агробізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний аграрний бізнес функціонує в умовах стрімких змін глобального середовища, що впливають як на економічні процеси, так і на соціально-політичні умови діяльності підприємств. Ріст населення, кліматичні зміни, глобалізація ринків, технологічні інновації, а також пандемічні й геополітичні кризи створюють безпрецедентні виклики для аграрного сектора. Одним із ключових завдань для аграрних підприємств стає підвищення їхньої стійкості та конкурентоспроможності через ефективне управління потенціалом інноваційного розвитку. Інновації відіграють вирішальну роль у забезпеченні стійкого розвитку агробізнесу, оскільки вони дозволяють підвищити ефективність виробництва, оптимізувати використання ресурсів і мінімізувати ризики, пов'язані з мінливими ринковими умовами.

Управління потенціалом інноваційного розвитку підприємства є стратегічним процесом, який спрямований на виявлення, розвиток і ефективне використання інноваційних можливостей для досягнення конкурентних переваг і стійкого зростання. Цей процес охоплює кілька ключових аспектів, зокрема оцінку ресурсів, розвиток інноваційних компетенцій, впровадження сучасних технологій та створення сприятливого середовища для генерації нових ідей.

Основними елементами управління потенціалом інноваційного розвитку є людські ресурси, фінансові інвестиції, технологічні можливості та організаційна культура. Важливо, щоб керівництво підприємства забезпечувало належне фінансування інноваційних проєктів, інвестувало в навчання та підвищення кваліфікації співробітників, а також створювало умови для взаємодії між різними відділами та підрозділами, що сприятиме ефективному обміну ідеями.

Для успішного управління інноваційним потенціалом також важливо використовувати інструменти стратегічного планування, що дозволяють передбачити зміни на ринку і заздалегідь готуватися до них. Регулярний аналіз ринкових тенденцій, моніторинг нових технологій і співпраця з науковими установами дозволяють вчасно впроваджувати інновації, які відповідають актуальним запитам ринку. Таким чином, управління потенціалом інноваційного розвитку допомагає підприємствам не лише адаптуватися до змін, але й створювати нові можливості для зростання та покращення своєї конкурентоспроможності на ринку [6].

Сучасний аграрний сектор демонструє значний потенціал для інноваційного розвитку, який стає ключовим фактором підвищення ефективності виробництва, зменшення витрат і адаптації до глобальних викликів. Використання інноваційних технологій у сільському господарстві може збільшити

продуктивність на 20-25% у найближчі десять років [1]. Світовий ринок сільськогосподарських технологій, що оцінювався у \$13,8 мільярда в 2022 році, прогнозується зростати до \$22,5 мільярда до 2027 року з річним темпом зростання 10,1% [2]. Однак на глобальному рівні лише 5% аграрних підприємств активно використовують цифрові технології для управління виробництвом [3]. Наприклад, в Європейському Союзі лише 11% фермерів застосовують технології точного землеробства, хоча вони можуть підвищити врожайність до 30% [6].

Інновації в аграрному секторі дозволяють зменшити негативний вплив на екологію та підвищити ефективність використання ресурсів. За даними FAO, впровадження інновацій у виробництво продовольства може скоротити витрати води на 25% і зменшити використання хімічних добрив на 15% [2]. Водночас у США 50% великих аграрних підприємств планують збільшити інвестиції в інноваційні технології у найближчі п'ять років [1]. В Україні рівень цифровізації аграрного бізнесу залишається низьким: лише 12% підприємств використовують сучасні цифрові рішення [5].

Інноваційні технології, такі як дрони та роботизовані системи, можуть зменшити витрати на роботу силу в агробізнесі на 20-30% [4]. У 2020 році глобальні інвестиції у стартапи, що працюють в аграрному секторі, досягли \$6,1 мільярда, що на 34% більше, ніж у 2019 році [5]. Також впровадження інноваційних технологій може зменшити втрати врожаю через кліматичні зміни на 10-15% [3]. У середньому, застосування технологій точного землеробства дозволяє скоротити витрати на насіння та добрива до 18% [6].

Інновації відіграють ключову роль у підвищенні продовольчої безпеки. Згідно з даними International Food Policy Research Institute (IFPRI), впровадження нових технологій може підвищити продовольчу безпеку на глобальному рівні на 12% [3]. Використання штучного інтелекту у виробництві сільськогосподарських культур за останні п'ять років дозволило підвищити ефективність використання ресурсів на 25% [4].

Технології цифровізації, такі як автоматизовані системи управління виробництвом, штучний інтелект і великі дані, продовжують демонструвати свою ефективність. У країнах Європейського Союзу, де активно використовуються цифрові технології, врожайність збільшилася на 15-20% за останнє десятиліття [6]. Проте лише 7% малих аграрних підприємств у світі мають доступ до таких інноваційних технологій, що є ключовим викликом для їхнього розвитку [3]. За прогнозами, до 2030 року 80% аграрних підприємств використовуватимуть певну форму цифрових рішень для управління виробництвом [1]. В країнах, де активно розвиваються інноваційні агротехнології, прогнозується зростання продуктивності праці на 10-15% до 2025 року.

Також значний потенціал мають роботизовані системи, які можуть скоротити витрати на технічне обслуговування обладнання до 15% [4]. Підприємства, що активно впроваджують інновації в аграрний сектор, мають на 35% більше шансів досягти стійкого розвитку та підвищити свою конкурентоспроможність, що підтверджують дані Deloitte [5].

Інноваційний розвиток є важливою складовою стратегії будь-якого підприємства, особливо у сфері агробізнесу, де ефективність використання природних ресурсів і адаптація до змін зовнішнього середовища має вирішальне значення. Інновації в аграрному секторі можуть охоплювати широкий спектр напрямів: від впровадження новітніх технологій у виробничі процеси до оптимізації логістичних ланцюгів та застосування цифрових інструментів для управління даними.

Згідно з концепцією інноваційного циклу [7], підприємства повинні постійно впроваджувати нові технології та методи управління для збереження своєї конкурентоспроможності. У сучасному контексті це означає активне використання технологій цифровізації, таких як штучний інтелект, великі дані, автоматизовані системи управління і роботизація виробничих процесів (рис. 1).

Рисунок 1. Концепція інноваційного циклу

Аграрний сектор сьогодні стикається з низкою глобальних викликів, які вимагають адаптивних підходів до управління. Серед основних глобальних факторів, що впливають на інноваційний розвиток агробізнесу, можна виділити:

1) Зміна клімату, яка супроводжується глобальним потеплінням і зміною погодних умов змушують аграрні підприємства адаптувати свої стратегії, впроваджуючи технології, що дозволяють мінімізувати залежність від природних умов. Це включає розвиток стійких до посухи культур, оптимізацію зрошувальних систем та раціональне використання земельних ресурсів.

2) Демографічні зміни, до яких відносяться зростання світового населення та збільшення попиту на продовольство вимагає від агробізнесу підвищення продуктивності. Інноваційні технології дозволяють підвищити урожайність, одночасно зменшуючи негативний вплив на екологію.

3) Цифровізація та автоматизація підштовхує аграрні підприємства все більше використовувати цифрові технології для оптимізації виробничих

процесів. Дрони, автоматизовані системи управління і великі дані відкривають нові можливості для підвищення ефективності та скорочення витрат.

4) Глобальні кризи та пандемії. Пандемія COVID-19 продемонструвала вразливість глобальних ланцюгів поставок, що змусило аграрні підприємства шукати нові стратегії щодо локалізації виробництва та диверсифікації ринків.

Інновації в агробізнесі України відіграють ключову роль у підвищенні ефективності виробництва, конкурентоспроможності та стійкості до глобальних викликів. Впровадження новітніх технологій дозволяє аграрним підприємствам модернізувати свої виробничі процеси, зменшувати витрати на ресурси, покращувати якість продукції та водночас відповідати вимогам сучасного ринку. Нижче представлена таблиця, яка узагальнює основні напрями інновацій в аграрному секторі України, приклади технологій, що використовуються, їх вплив на бізнес та форми впровадження. Ці аспекти демонструють, як інноваційний підхід може стимулювати розвиток аграрної галузі та забезпечити її конкурентні переваги у довгостроковій перспективі (табл. 1).

Основні напрями інноваційного розвитку агробізнесу України та їх вплив на ефективність виробництва

Напрямок інновацій	Приклад технологій	Вплив на агробізнес	Форма впровадження
Точне землеробство	GPS-навігація, дрони для моніторингу полів	Підвищення ефективності використання ресурсів, зменшення витрат на добрива і воду	Використання автоматизованих систем
Інновації у тваринництві	Біотехнології, генетичні дослідження	Підвищення продуктивності тварин, покращення якості продукції	Створення лабораторій, співпраця з науковими установами
Автоматизація процесів	Автоматизовані системи управління виробництвом (ERP-системи)	Оптимізація процесів управління, зниження людського фактору	Впровадження програмного забезпечення
Використання великих даних	Аналітика великих даних для прогнозування врожаїв	Поліпшення планування та управління виробничими процесами, зниження ризиків	Аналіз даних, прогнозування тенденцій
Зелені технології	Відновлювані джерела енергії, біопаливо	Зниження екологічного навантаження, економія на енергоносіях	Інвестиції в еко-технології
Розвиток маркетингових стратегій	Цифровий маркетинг, електронна комерція	Розширення ринків збуту, підвищення обізнаності споживачів про продукцію	Використання цифрових платформ
Інноваційні фінансові моделі	Агрофінансування через цифрові платформи (AgroFintech)	Доступ до фінансування для малих і середніх підприємств, підвищення інвестиційної привабливості агробізнесу	Впровадження фінансових технологій

Прикладом підприємства, яке активно впроваджує інноваційні стратегії в агробізнесі є ПАТ "Астарта-Київ". Це одне з найбільших агропромислових підприємств України, яке спеціалізується на виробництві цукру, молока, зернових і олійних культур. Компанія активно використовує сучасні технології та інноваційні рішення у своїй діяльності, такі як точне землеробство, автоматизовані системи управління виробничими процесами та супутниковий моніторинг полів.

ПАТ "Астарта-Київ" також інвестує в дослідження та розвиток нових технологій для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва [14]. Підприємство співпрацює з університетами та науковими установами, що дозволяє впроваджувати передові рішення у сфері аграрного виробництва, підвищувати продуктивність і знижувати витрати, залишаючись конкурентоспроможним на міжнародних ринках.

Ефективне управління потенціалом інноваційного розвитку в аграрному бізнесі ґрунтується на ряді принципів і методів, що забезпечують стійке зростання та адаптацію підприємств до зовнішніх викликів. До ключових аспектів управління належать наступні напрями:

- Інноваційна стратегія. Стратегічне планування є основою для впровадження інновацій. Підприємства повинні розробляти довгострокові стра-

тегії, спрямовані на впровадження нових технологій, модернізацію виробничих процесів та розвиток інноваційної культури серед співробітників.

- Інвестиції в технології та наукові дослідження. Розвиток інноваційного потенціалу аграрного бізнесу вимагає значних інвестицій у нові технології, дослідження та розробки. Підприємства повинні активно співпрацювати з науковими установами, державними структурами та інноваційними центрами для пошуку та впровадження нових рішень.

- Освіта та розвиток кадрів. Ключову роль в управлінні інноваційним розвитком відіграє кваліфікований персонал. Підприємства повинні інвестувати в підвищення кваліфікації працівників, що сприяє створенню інноваційно орієнтованої культури на підприємстві.

- Моніторинг та оцінка ефективності. Управлінці повинні постійно моніторити результати впроваджених інновацій, аналізувати їхню ефективність та коригувати стратегії в разі потреби. Важливу роль у цьому процесі відіграють цифрові аналітичні інструменти.

Для підвищення ефективності управління потенціалом інноваційного розвитку агробізнесу в умовах глобальних викликів, пропонуються наступні кроки:

1 Диверсифікація інноваційних стратегій. Розглядаючи різні сценарії розвитку, підприємства

можуть гнучко реагувати на ринкові зміни, що забезпечує їм конкурентну перевагу. Такий підхід дозволяє краще адаптуватися до непередбачуваних економічних ситуацій, технологічних змін та глобальних викликів. Диверсифікація також сприяє зниженню ризиків, пов'язаних з інвестуванням у одне джерело інновацій, розширюючи можливості для зростання та стабільності. Це підвищує стійкість підприємства на ринку та забезпечує довгостроковий успіх.

2 Інтеграція цифрових технологій. Активне використання сучасних цифрових рішень, таких як автоматизовані системи управління виробництвом, штучний інтелект і великі дані, відкриває нові можливості для підвищення ефективності підприємства. Завдяки автоматизації процесів можна значно знизити витрати на ручну працю та мінімізувати помилки, що виникають під час виконання рутинних операцій. Штучний інтелект дозволяє прогнозувати тенденції розвитку ринку, оптимізувати виробничі процеси та підвищити якість продукції. Великі дані надають можливість аналізувати велику кількість інформації в реальному часі, що сприяє прийняттю більш обґрунтованих рішень. Таким чином, цифрові технології дозволяють не лише оптимізувати ресурси, але й забезпечити конкурентні переваги на ринку.

3 Зміцнення співпраці з інноваційними центрами. Співпраця з університетами, науковими інститутами та стартапами відкриває доступ до новітніх досліджень та технологічних розробок, що може значно прискорити впровадження інновацій у виробничі процеси. Такий обмін знаннями та досвідом дозволяє підприємствам швидше реагувати на зміни в технологічних трендах та розширювати можливості для створення інноваційних продуктів. Університети та наукові інститути надають доступ до кваліфікованих кадрів та передових дослідницьких платформ, що дозволяє підприємствам залучати нові ідеї та рішення. Стартапи, у свою чергу, пропонують гнучкість та креативність, які можуть бути важливими для прискорення інноваційних процесів. Спільні проекти з такими партнерами можуть значно підвищити конкурентоспроможність підприємства та його стійкість на ринку.

4 Фінансова підтримка інноваційних проєктів. Держава повинна створити сприятливі умови для фінансування інноваційних проєктів в аграрному секторі, що є ключовим для підвищення його конкурентоспроможності та стійкості до глобальних викликів. Надання податкових пільг, грантів та доступних кредитів для інноваційних підприємств стимулюватиме активніше впровадження нових технологій у сільське господарство. Це дозволить аграрним підприємствам модернізувати виробництво, покращити продуктивність та знизити витрати на ресурси. Крім того, фінансова підтримка держави сприятиме розвитку таких напрямів, як стале землеробство, точне землеробство та використання відновлюваних джерел енергії. В результаті, це не лише підвищить ефективність аграрного сектору,

але й сприятиме його екологічній та економічній стабільності в умовах глобальних змін.

Висновки. Інноваційний розвиток аграрного бізнесу є ключовим фактором його стійкості та конкурентоспроможності в умовах глобальних викликів. Стратегічне управління потенціалом інновацій дозволяє підприємствам не лише адаптуватися до мінливих умов, але й стати лідерами в своїй галузі. Ефективна інтеграція інновацій, використання цифрових технологій та інвестиції в людський капітал сприяють сталому розвитку та підвищенню ефективності аграрних підприємств. У цьому контексті важливо, щоб управлінці в аграрному секторі активно впроваджували сучасні підходи до інноваційного управління, забезпечуючи їхню стійкість і здатність адаптуватися до змін у глобальному середовищі.

Література:

1 McKinsey. Agricultural Innovation: Opportunities for Productivity Gains in a Growing Global Market. McKinsey & Company, 2022. <https://www.mckinsey.com/industries/agriculture/our-insights>

2 FAO. The State of Food and Agriculture 2021. Rome: Food and Agriculture Organization, 2021. <https://www.fao.org/3/cb4476en/cb4476en.pdf>

3 International Food Policy Research Institute (IFPRI). Global Food Policy Report 2020. Washington, D.C.: IFPRI, 2020. <https://gfpr.ifpri.info/indicators-2020/>

4 Deloitte. AgTech: The Growing Importance of Digital Agriculture. Deloitte Insights, 2021. <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/industry/technology/technology-media-and-telecom-predictions/2024/agricultural-technology-predictions.html>

5 European Commission. Smart Farming: The Need for Innovation in the Agricultural Sector. Brussels: European Commission, 2021. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/system/files/2023-08/AgData%20SRIA%20final_version.pdf

6 International Data Corporation (IDC). The Future of Farming: Trends in AgriTech. IDC, 2022. <https://blogs.idc.com/2022/10/12/the-problem-potential-and-promise-of-a-data-revolution-in-agriculture/>

7 Utterback, J. M., Abernathy, W. J. A Dynamic Model of Process and Product Innovation. *The International Journal of Management Science* (1975).

8 Прокопишин, О., Полегенька, М., & Жидовська, Н. (2023). Інноваційні стратегії розвитку агробізнесу України в післявоєнний період. Вісник Львівського національного університету природокористування. Серія Економіка АПК, (30), 33–37. URL: <https://doi.org/10.31734/economics2023.30.033>

9 Жегус О. В. Маркетинг можливостей як сучасна концепція розвитку суб'єктів господарювання в умовах глобальних викликів. Бізнес Інформ. 2023. № 8. С. 300–308. DOI: <https://doi.org/10.32983/222-4459-2023-8-300-308>

10 Гуторова О. О., Особливості розвитку та напрями удосконалення інноваційної діяльності в

АПК. Аграрні інновації. 2023. № 17. С. 211–217. URL: <http://agrarian-innovations.izpr.ks.ua/index.php/agrarian/article/view/385/414>

11 Бреус, С., & Дудник, О. (2023). Роль та значення інновацій у формуванні стратегій розвитку підприємств агропромислового комплексу України. *Економіка та суспільство*, (50). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-68>

12 Інноваційний розвиток аграрного сектора: моделі фінансування та оцінка впливу фінансування на регіональному рівні / Сус Т., Судук Н., Ємець О., Мовчун С., Цюпа О. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2023. Т. 2 (49). С. 181–193.

13 Негрей М. В., Трофімцева О. В. Аналіз функціонування аграрного сектору України в умовах війни. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Економічна»*. 2022. № 102. С. 49–56.

14 <https://astartaholding.com/>

References:

1 McKinsey. *Agricultural Innovation: Opportunities for Productivity Gains in a Growing Global Market*. McKinsey & Company, 2022. <https://www.mckinsey.com/industries/agriculture/our-insights>

2 FAO. *The State of Food and Agriculture 2021*. Rome: Food and Agriculture Organization, 2021. <https://www.fao.org/3/cb4476en/cb4476en.pdf>

3 International Food Policy Research Institute (IFPRI). *Global Food Policy Report 2020*. Washington, D.C.: IFPRI, 2020. <https://gfpr.ifpri.info/indicators-2020/>

4 Deloitte. *AgTech: The Growing Importance of Digital Agriculture*. Deloitte Insights, 2021. <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/industry/technology/technology-media-and-telecom-predictions/2024/agricultural-technology-predictions.html>

5 European Commission. *Smart Farming: The Need for Innovation in the Agricultural Sector*. Brussels: European Commission, 2021. [https://research-and-](https://research-and-innovation.ec.europa.eu/system/files/2023-08/AgData%20SRIA%20final_version.pdf)

[innovation.ec.europa.eu/system/files/2023-08/AgData%20SRIA%20final_version.pdf](https://research-and-innovation.ec.europa.eu/system/files/2023-08/AgData%20SRIA%20final_version.pdf)

6 International Data Corporation (IDC). *The Future of Farming: Trends in AgriTech*. IDC, 2022. <https://blogs.idc.com/2022/10/12/the-problem-potential-and-promise-of-a-data-revolution-in-agriculture/>

7 Utterback, J. M., Abernathy, W. J. *A Dynamic Model of Process and Product Innovation*. *The International Journal of Management Science* (1975).

8 Prokopyshyn, O., Polehenka, M., & Zhydovska, N. (2023). *Innovatsiini strategii rozvytku ahrobiznesu Ukrainy v pisliavoiennyi period*. *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu pryrodokorystuvannia. Seriya Ekonomika APK*, (30), 33–37. URL: <https://doi.org/10.31734/economics2023.30.033>

9 Zhehus O. V. *Marketynh mozhlyvostei yak suchasna kontseptsiia rozvytku subiektiv hospodariuvannia v umovakh hlobalnykh vyklykiv*. *Biznes Inform*. 2023. № 8. С. 300–308. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-8-300-308>

10 Hutorova O. O., *Osoblyvosti rozvytku ta napriamy udoskonalennia innovatsiinoi diialnosti v APK*. *Ahrarni innovatsii*. 2023. № 17. S. 211–217. URL: <http://agrarian-innovations.izpr.ks.ua/index.php/agrarian/article/view/385/414>

11 Breus, S., & Dudnyk, O. (2023). *Rol ta zachennia innovatsii u formuvanni strategii rozvytku pidpriemstv ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy*. *Ekonomika ta suspilstvo*, (50). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-68>

12 *Innovatsiinyi rozvytok aharnoho sektora: modeli finansuvannia ta otsinka vplyvu finansuvannia na rehionalnomu rivni / Sus T., Suduk N., Yemets O., Movchun S., Tsiupa O. Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*. 2023. Т. 2 (49). S. 181–193.

13 Nehrei M. V., Trofimtseva O. V. *Analiz funktsionuvannia aharnoho sektoru Ukrainy v umovakh viiny*. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya «Ekonomichna»*. 2022. № 102. S. 49–56.

14 <https://astartaholding.com/>

Старов Ілля Володимирович,
науковий співробітник відділу економіки,
менеджменту та трансферу інновацій у тваринництві Інституту тваринництва Національної
академії аграрних наук України
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14023932>

ІННОВІНГ ЯК ДРАЙВЕР РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Starov Illia,
Researcher of the Department of Economics, Management and Transfer of Innovations in Livestock
Farming, Livestock Farming Institute of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine,
<https://orcid.org/0009-0006-5454-5921>

INNOVATION AS A DRIVER OF THE RESTRUCTURING OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Анотація.

Стаття присвячена дослідженню ролі інновіну як ключового драйвера реструктуризації аграрних підприємств в умовах глобалізації. У сучасних умовах аграрний сектор стикається зі значними викликами, які вимагають ефективної адаптації до швидких змін на ринку та підвищення конкурентоспроможності. Одним із основних інструментів цієї адаптації є впровадження інноваційних рішень. Інновінг, як комплексний підхід, включає в себе впровадження новітніх технологій, модернізацію управлінських процесів та зміни в організаційних структурах, що дозволяє аграрним підприємствам не лише підвищити продуктивність, але й забезпечити стійкість у довгостроковій перспективі.

Аналіз досліджень показує, що інновінг стає важливим фактором реструктуризації підприємств у контексті глобалізації. У сучасних дослідженнях наголошується на важливості інновіну для аграрних підприємств, які стикаються з викликами з боку зовнішнього середовища, включаючи коливання цін, зміну клімату та нові вимоги до якості продукції.

У висновках статті зазначено, що успішна реструктуризація аграрних підприємств на основі інновіну потребує комплексного підходу, що включає поетапне впровадження інновацій, оптимізацію управлінських процесів і забезпечення доступу до фінансових ресурсів.

Abstract. This article is dedicated to exploring the role of innovating as a critical driver for restructuring agricultural enterprises in the context of globalization. The agricultural sector faces significant challenges in the current environment that demand effective adaptation to rapid market changes and enhanced competitiveness. One of the primary tools for this adaptation is the implementation of innovative solutions. Innovating, as a comprehensive approach, involves introducing new technologies, modernization of management processes, and organizational changes, which enable agricultural enterprises to increase productivity and ensure long-term sustainability.

The concept of innovating originates from the term "innovation," which has been central to economic theory and management science for decades. The history of innovation as a driver of economic development, particularly during the Industrial Revolution, where technological changes began to have a profound impact on production and society, is a testament to the significance of innovating.

Recent research demonstrates that innovation is becoming an important factor in the restructuring of enterprises, particularly in the agricultural sector. The industry is under constant pressure from external factors such as price volatility, climate change, and shifting consumer demands for higher-quality products. Agricultural enterprises are increasingly required to integrate innovative technologies such as precision farming, biotechnology, and digital platforms to optimize production processes and reduce resource consumption.

Successful **restructuring of agricultural enterprises based on innovation also** involves changes in organizational culture and management strategies. To achieve flexibility and adaptability, companies need to integrate new approaches to personnel management, create innovation-oriented teams, and implement change management systems.

In addition, the introduction of innovations in the agricultural sector necessitates a clear **and well-thought-out strategy for implementing changes**. The implementation process should be phased, and all aspects of the company's operations, from financial investments to staff training, should be considered to ensure the successful integration of innovation.

In conclusion, **innovating is an essential tool** in the restructuring process of agricultural enterprises. Introducing innovative solutions enables enterprises to increase efficiency, adapt to market changes, and remain competitive in a globalized economy.

Ключові слова: інновації, реструктуризація, аграрні підприємства, глобалізація, інноваційні рішення, управління інноваціями, конкурентоспроможність, модернізація, цифровізація, автоматизація, стійкий розвиток, фінансові бар'єри, стратегічне планування, інноваційна активність, агротехнології.

Keywords: innovating, restructuring, agricultural enterprises, globalization, innovative solutions, innovation management, competitiveness, modernization, digitalization, automation, sustainable development, financial barriers, strategic planning, innovation activity, agrotechnologies.

Постановка проблеми. Аграрний сектор економіки стикається зі значними викликами в умовах глобалізації, що потребує ефективного управління та адаптації до швидких змін на ринках. Одним із ключових напрямів, що визначає стійкість і конкурентоспроможність аграрних підприємств, є процес реструктуризації. Проте традиційні підходи до управління та розвитку підприємств у цьому секторі не завжди відповідають сучасним викликам, зокрема в контексті глобалізації та необхідності інтеграції новітніх технологій.

У цих умовах інноваційні підходи та технології, об'єднані під поняттям "інновації", стають ключовим інструментом для забезпечення ефективного реструктуризації аграрних підприємств. Водночас існує низка проблем, пов'язаних із впровадженням інновацій у цей сектор, таких як асиметрія інформації, недостатня технологічна готовність, брак інвестиційних ресурсів та кадрових компетенцій. Крім того, процес інтеграції інновацій потребує чіткої стратегії та адаптації підприємств до нових умов ринку.

Таким чином, виникає необхідність дослідження ролі інновацій в процесі реструктуризації аграрних підприємств, визначення механізмів його ефективного впровадження та оцінки впливу на конкурентоспроможність підприємств в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аграрна галузь є однією з ключових сфер економіки багатьох країн, і її адаптація до сучасних викликів, зокрема процесів глобалізації та впровадження інноваційних рішень, є критично важливою. Теоретичні основи інноваційного розвитку розглядали таку науковці, як Шумпетер Й. А. [1], Лук'яниці А., Савченко О. [2], В.М. Степанов, С.Я. Полнар'єв [8], Стоянець, Н. [9], Є. А. Беспалий [10], Дуба О. М. [11], Коновалова О. Б. [12]. Таким чином, аналіз останніх досліджень показує, що інноваційні рішення сприяють не лише підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності, але й адаптації до нових ринкових умов та вимог.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження ролі інновацій як драйвера реструктуризації аграрних підприємств в умовах глобалізації, а також розробка методологічних підходів до впровадження інноваційних рішень для підвищення ефективності, конкурентоспроможності та стійкості аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний аграрний сектор перебуває в стані постійних змін, викликаних глобалізацією, технологічним прогресом та зростаючою конкуренцією на міжнародних ринках. Для того, щоб залишатися конкурентоспроможними та забезпечувати стійкий розвиток, аграрні підприємства змушені

адаптуватися до нових економічних умов, впроваджуючи інновації та оптимізуючи виробничі процеси. Одним із ключових механізмів такої адаптації є реструктуризація, яка дозволяє підприємствам покращити свою ефективність, зменшити витрати та підвищити продуктивність.

Важливу роль у цьому процесі відіграє інновації — впровадження інноваційних технологій, нових методів управління та організаційних змін. Інновації забезпечують не лише підвищення ефективності виробництва, але й дозволяють аграрним підприємствам швидко адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, таких як коливання цін на сільськогосподарську продукцію, зміни клімату та нові вимоги до якості продукції.

Попри очевидні переваги інновацій, його впровадження супроводжується низкою проблем, серед яких асиметрія інформації, фінансові обмеження та опір змінам з боку персоналу. Крім того, в умовах глобалізації аграрні підприємства мають стикатися з жорсткою конкуренцією з боку міжнародних виробників, що ще більше підвищує необхідність реструктуризації та впровадження інновацій.

Таким чином, дослідження ролі інновацій як драйвера реструктуризації аграрних підприємств набуває особливої актуальності.

Поняття **інновації** походить від терміну "інновація", що має глибоке коріння в економічній теорії та науці про управління. Історія розвитку інноваційних процесів як концептуальної основи для інновацій пов'язана з низкою етапів розвитку економічної думки та практики.

Перші спроби осмислити роль інновацій у розвитку економіки були зроблені ще в XIX столітті, коли індустріальна революція показала вплив технологічних змін на виробництво та суспільство в цілому. Однак ключовий вклад у теоретичне розуміння інновацій зробив австрійський економіст **Йозеф Шумпетер** на початку XX століття. У своїх роботах він підкреслював значення "**творчого руйнування**" — процесу, в якому нові технології замінюють старі, створюючи нові можливості для економічного зростання та розвитку. Саме Шумпетер вважається одним із засновників інноваційної теорії, оскільки він першим розглядав інновації як основний двигун економічного прогресу [1].

У другій половині XX століття термін "інновація" почав широко використовуватися в управлінських науках, коли підприємства почали активно впроваджувати нові технології для підвищення своєї продуктивності. Поступово виникла необхідність у розробці методів та інструментів управління цими процесами, що і стало основою для формування концепції інновацій.

Інновації як термін почав активно застосовуватися в кінці XX — на початку XXI століття, коли

увага почала зосереджуватися на процесах систематичного впровадження інновацій у всіх сферах діяльності підприємств. Він охоплює не лише створення нових продуктів чи технологій, а й зміни в організаційних структурах, процесах управління та культурі підприємства. Інновації став розглядатися як безперервний процес, що включає пошук, адаптацію та впровадження інноваційних рішень для забезпечення конкурентоспроможності на ринку.

Значний розвиток концепції інновацій відбувся у зв'язку з глобалізацією, коли підприємства почали зіштовхуватися з викликами міжнародної конкуренції та необхідністю швидкої адаптації до технологічних змін. Інновації став важливим інструментом не тільки для великих корпорацій, але й для малих та середніх підприємств, зокрема в аграрному секторі, де інновації дозволяють оптимізувати виробничі процеси та підвищувати ефективність [2].

Таким чином, інновації — це еволюція традиційних концепцій інновацій та управління, що виникла на основі глибокого розуміння важливості безперервних змін у сучасній економіці. Він є важливим елементом сучасного управління, що забезпечує підприємствам можливість не лише реагувати на зміни, але й активно формувати нові ринки та можливості.

У сучасній економіці інновації стає одним з основних драйверів розвитку аграрного сектору. Інновації охоплює впровадження нових технологій, методів управління та організаційних змін, які сприяють підвищенню ефективності виробництва та його стійкості в умовах зовнішніх викликів. Для аграрних підприємств інновації можуть включати використання автоматизованих систем управління, технологій точного землеробства, біотехнологій та цифрових платформ для оптимізації бізнес-процесів. Успішне впровадження цих рішень дозволяє значно скоротити витрати на ресурси, підвищити врожайність та знизити екологічний вплив.

Реструктуризація аграрних підприємств, заснована на інновації, також передбачає зміни в організаційній культурі та стратегіях управління. Зокрема, для забезпечення гнучкості підприємства мають інтегрувати нові підходи до управління персоналом, створювати команди, орієнтовані на інновації, та впроваджувати системи управління змінами [3]. Це дозволяє аграрним компаніям швидко адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі та знижувати ризики, пов'язані з коливанням ринкових умов.

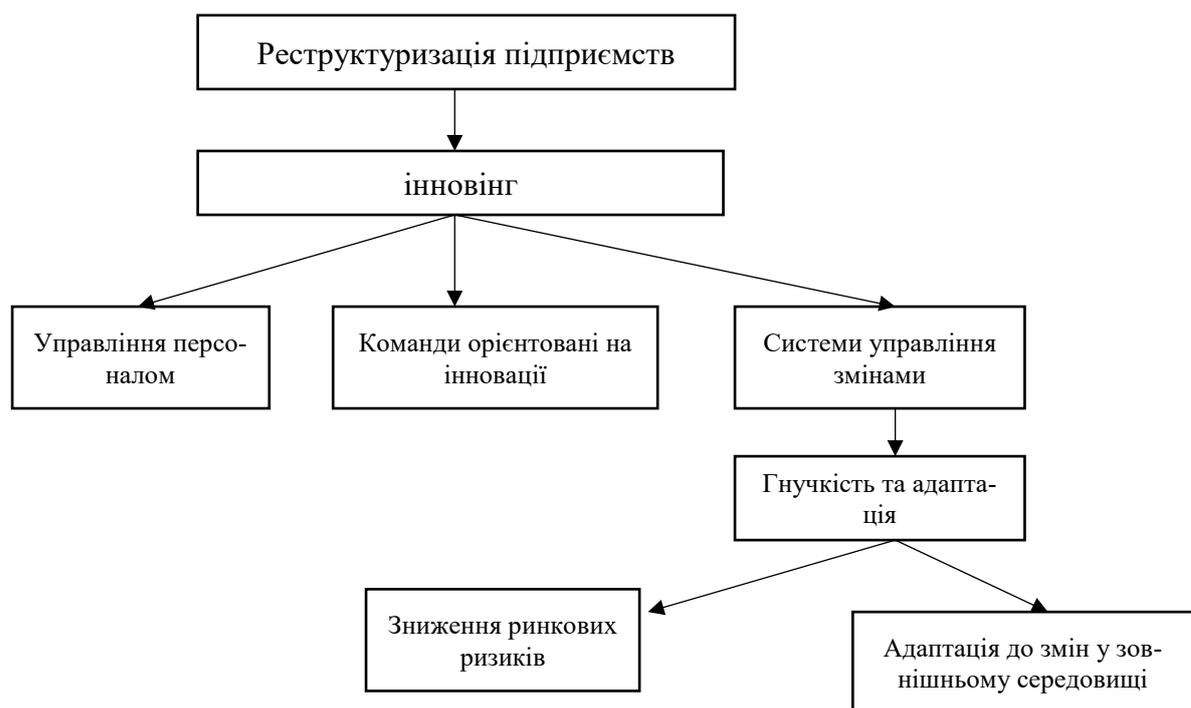

Рисунок 1 - Процес реструктуризації аграрних підприємств, заснований на інновації*

* сформовано автором

Проте, впровадження інновацій у аграрний сектор часто стикається з низкою перешкод. Однією з головних проблем є асиметрія інформації між підприємствами та інноваційними розробниками. Часто аграрні підприємства не мають доступу до актуальних даних про нові технології або не мають достатніх знань для їх впровадження. Така ситуація призводить до низького рівня інноваційної активності в аграрному секторі, особливо серед малих та

середніх підприємств. Крім того, важливим викликом є фінансові обмеження, адже впровадження нових технологій вимагає значних інвестицій, які не всі підприємства можуть собі дозволити. Дослідження Європейської комісії у 2021 показало, що 42% малих і середніх аграрних підприємств у Європі стикаються з проблемою недостатньої доступності інформації щодо інновацій, що значно ускла-

днею процес впровадження нових технологій і рішень [4]. Це стає суттєвим бар'єром на шляху до підвищення їхньої конкурентоспроможності. Водночас, за звітом OECD за 2020, лише 15-20% аграрних підприємств загалом активно впроваджують інновації, причому малі підприємства відстають у цьому процесі ще більше, з показником інноваційної активності на рівні близько 10% [5].

Фінансові обмеження також виступають важливим фактором. Згідно з даними Світового банку у 2020, близько 40% аграрних підприємств у світі зазначають, що відсутність достатнього капіталу є основною перешкодою для впровадження інновацій [6]. Особливо це стосується малих підприємств, які не мають можливості інвестувати в нові технології через високу вартість таких рішень.

На додаток до цього, дослідження Інституту аграрної економіки України (2022) вказує на те, що близько 60% малих і середніх аграрних підприємств в Україні не мають доступу до належних інноваційних рішень [7]. Основна причина цього полягає у відсутності знань про ринок інновацій та технічних можливостей для їх впровадження. Ці статистичні дані яскраво демонструють основні перешкоди для впровадження інновацій в аграрному секторі, які особливо гостро відчуваються серед малих і середніх підприємств.

Іншим важливим фактором, що впливає на успішність реструктуризації підприємств, є інституалізація змін. Це процес, при якому нововведення та зміни інтегруються в структуру та функціонування організації таким чином, щоб стати невід'ємною частиною її діяльності. Для того щоб інновації стали постійною складовою виробничого процесу, необхідно розробити та впровадити відповідні нормативно-правові, організаційні та адміністративні механізми. Це включає створення нових стандартів, регламентів та правил, які б регулювали процеси впровадження інновацій [8].

Особливу увагу слід приділяти також адаптації управлінських структур підприємства, що дозволить ефективніше управляти процесом змін і гарантувати, що інновації не просто впроваджуються, але й підтримуються на тривалій основі. У цьому контексті важливу роль відіграє наявність державних програм підтримки, спрямованих на стимулювання інноваційної діяльності. Такі програми забезпечують підприємства доступом до фінансових ресурсів, які є критично важливими для впровадження нових технологій та модернізації виробничих процесів.

Крім того, інституалізація змін вимагає створення спеціальних органів або відділів всередині організації, відповідальних за координацію інноваційних процесів. Це можуть бути відділи з інноваційного розвитку або комітети з управління змінами, які забезпечують контроль за впровадженням нововведень на всіх рівнях організації. Необхідно також забезпечити навчання персоналу для підвищення їх компетенцій у сфері нових технологій і методів роботи.

Значну роль відіграє і доступ до зовнішніх джерел знань та ресурсів, таких як університети, науково-дослідні інститути, консалтингові фірми та інші організації, що можуть надавати експертні поради та підтримку [9]. Інституалізація змін сприяє зростанню конкурентоспроможності підприємств на ринку, адже інновації дозволяють покращити якість продукції, знизити витрати на виробництво та збільшити ефективність управління.

Важливим аспектом процесу інноваційного розвитку є ідентифікація ключових напрямків розвитку, особливо для аграрних підприємств. У сучасних умовах ринку підприємствам необхідно проводити глибокий аналіз своїх сильних і слабких сторін, а також оцінювати ринкові можливості та загрози. Такий аналіз допомагає визначити конкурентні переваги підприємства та сфери, де потрібні вдосконалення. Наприклад, для деяких аграрних підприємств важливими напрямками можуть бути автоматизація виробничих процесів або впровадження екологічно чистих технологій [10].

Оцінка ринкових можливостей та загроз дозволяє керівництву підприємства краще зрозуміти тенденції в галузі та споживчі запити, що, в свою чергу, допомагає визначити, які саме інновації є найбільш релевантними для підприємства. Це може бути модернізація обладнання, впровадження нових сортів сільськогосподарських культур або перехід на більш ефективні системи управління. Важливо також оцінити, як ці інновації можна інтегрувати в існуючі бізнес-процеси, щоб вони не лише покращили виробничу діяльність, але й сприяли досягненню довгострокових стратегічних цілей підприємства.

Інтеграція інноваційних рішень має бути системною, тобто охоплювати всі рівні управління, від виробництва до маркетингу і фінансового планування (рис. 2). Це дозволяє підприємствам не тільки адаптуватися до змін на ринку, але й активно їх впливати, забезпечуючи власний сталий розвиток і підвищуючи конкурентоспроможність.

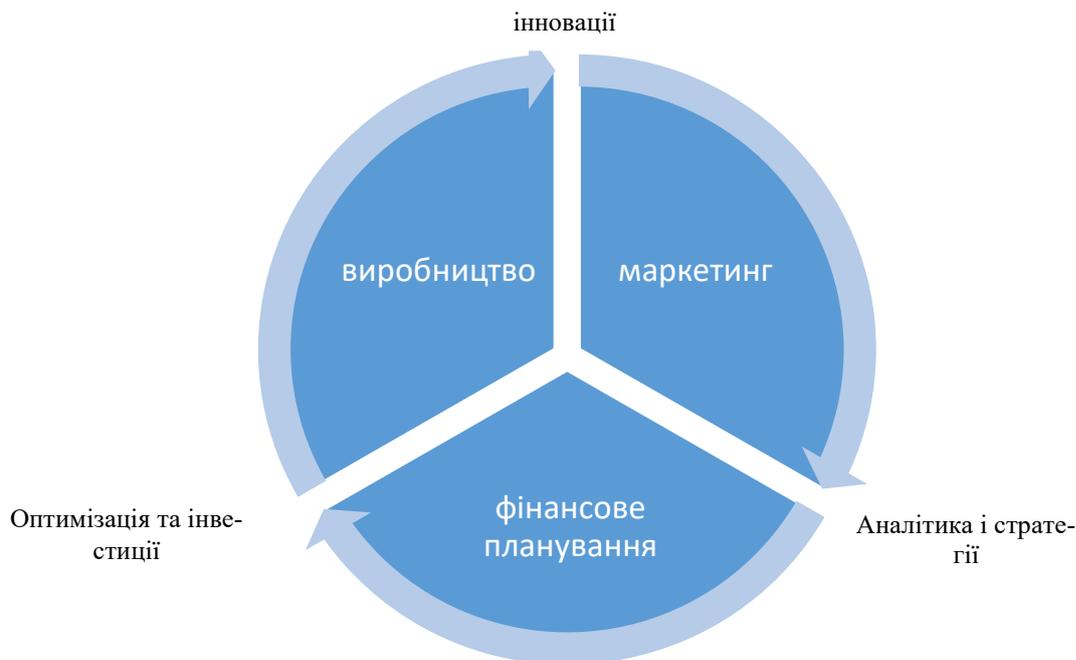

Рисунок 2 - Трикутник інтеграції інноваційних рішень*

*запропоновано автором

Трикутник інтеграції інноваційних рішень, представлений на зображенні, є концептуальною моделлю, що відображає три ключові елементи, необхідні для ефективного імплементації інновацій в аграрному секторі: виробництво, маркетинг та фінансове планування. Кожен з цих елементів відіграє важливу роль у формуванні комплексної стратегії, спрямованої на підвищення ефективності функціонування підприємства.

Виробництво як один із базових елементів трикутника вказує на необхідність впровадження новітніх технологій та інноваційних підходів у виробничі процеси. Оптимізація виробничих потужностей, автоматизація процесів і застосування передових технологій дозволяють значно підвищити продуктивність і якість кінцевого продукту. Інновації у виробництві також сприяють зниженню витрат на одиницю продукції, що безпосередньо впливає на конкурентоспроможність підприємства.

Другим важливим елементом трикутника є **маркетинг**, який передбачає впровадження сучасних маркетингових стратегій і технологій для підвищення ефективності просування продукції. Інновації в маркетингу можуть охоплювати як нові канали збуту, такі як цифрові платформи та соціальні мережі, так і використання аналітики даних для точнішого розуміння потреб ринку. Це дозволяє підприємству не лише адаптуватися до мінливих умов ринкового середовища, але й формувати нові ринкові тренди, що може стати ключовою перевагою в умовах глобалізації.

Третім елементом трикутника є **фінансове планування**, яке відіграє вирішальну роль у забезпеченні стабільності та сталого розвитку підприємства. Інноваційні підходи у фінансовому управлінні включають застосування сучасних методів прогно-

зування, управління ризиками та оптимізації фінансових ресурсів. Це забезпечує підприємству можливість ефективно розподіляти інвестиції, планувати довгострокові фінансові стратегії та підвищувати рентабельність діяльності.

Важливими аспектами, що доповнюють трикутник, є **оптимізація та інвестиції**, які тісно пов'язані з виробничим процесом. Оптимізація витрат на виробництво, зокрема шляхом впровадження нових технологій, сприяє покращенню фінансових показників підприємства та підвищенню ефективності використання ресурсів. Інвестиції, у свою чергу, є основним механізмом для впровадження інновацій та забезпечення їхнього сталого розвитку [11].

Аналітика і стратегічне планування, що супроводжує маркетингову діяльність, відіграють важливу роль у визначенні напрямків розвитку ринку та адаптації до його динамічних змін. Використання великих даних та передових інструментів для аналізу ринку дозволяє підприємствам бути на крок попереду конкурентів та оперативно реагувати на зміни в споживчих уподобаннях.

Інтеграція інновацій у всі три складові трикутника забезпечує підприємствам можливість досягнення нових рівнів продуктивності та ефективності. Синергія між виробничими, маркетинговими та фінансовими інноваціями дозволяє створювати конкурентні переваги на ринку та формувати стратегії довгострокового розвитку. У контексті глобалізації ці процеси стають особливо актуальними, оскільки вони дозволяють підприємствам залишатися гнучкими та адаптивними до змін зовнішнього середовища.

Окрім впровадження нових технологій, реструктуризація має враховувати стратегії імплементації змін. Процес імплементації повинен бути поє-

тапним та враховувати всі аспекти діяльності підприємства: від фінансових інвестицій до навчання персоналу. Тільки комплексний підхід до управління змінами дозволить підприємствам не тільки адаптуватися до нових ринкових умов, але й закласти фундамент для довгострокового розвитку [12].

Успішна реструктуризація на основі інновіingu сприяє підвищенню конкурентоспроможності аграрних підприємств не лише на національному, а й на міжнародному рівні. В умовах глобалізації підприємства, що активно впроваджують інновації, отримують доступ до нових ринків, поліпшують якість своєї продукції та оптимізують витрати, що в результаті забезпечує їхнє стабільне зростання. Ті ж підприємства, які не встигають адаптуватися до нових умов, втрачають свою конкурентну перевагу, що може призвести до стагнації або навіть виходу з ринку.

Висновки. Таким чином, інновіing є важливим інструментом у процесі реструктуризації аграрних підприємств. Впровадження інноваційних рішень дозволяє підприємствам підвищити свою ефективність, адаптуватися до змін на ринку та залишатися конкурентоспроможними в умовах глобалізації. Проте для досягнення успіху важливо забезпечити доступ до інформації, фінансових ресурсів та розробити стратегії імплементації змін, які будуть враховувати специфіку діяльності кожного підприємства.

Література:

1 Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу/ Йозеф А. Шумпетер ; пер. з англ. В. Старка. – 2-е вид., доп. – Київ : Видавничий дім “Києво Могилянська академія”, 2014. – 246 с

2 Лук’яниця, А., & Савченко, О. (2020). Категорія «інновіing»: концептуальний та практичний аспекти. *Вісник Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” (економічні науки)*, (4), 110–114. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2020.4.110>

4 Європейська комісія. (2021). Інновації в аграрному секторі Європи: звіт за результатами дослідження. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ec.europa.eu/agriculture/innovation-2021>

5 Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD). (2020). Інноваційна активність у сільському господарстві: аналітичний звіт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.oecd.org/agriculture/innovation-activity-2020>

6 Світовий банк. (2020). Фінансові бар’єри для впровадження інновацій у сільському господарстві. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.worldbank.org/agriculture/financial-barriers-2020>

7 Інститут аграрної економіки України. (2022). Проблеми доступу до інноваційних рішень малих та середніх аграрних підприємств в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://iae.org.ua/research/small-agri-enterprises-2022>

8 В.М. Степанов, С.Я. Полнар’ов. Інновації, інноватика, інновіing як категорії теорії інноваційного розвитку (контекст безпеки життєдіяльності). Інновіing сучасних трендів в менеджменті безпеки: Збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції Львів: ЛДУ БЖД, 26 травня 2023. с.22-25

9 Стоянець, Н. (2024). Управління інноваційним розвитком підприємств в умовах глобалізаційних викликів. *Економіка та суспільство*, (60). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-86>

10 С. А. Беспалий. Особливості впливу глобалізації на інноваційний розвиток держави. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки Випуск 2 (69), 2023. С 73 – 77 ОI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/69-10>

11 Dyba, O. M. (2018). Інноваційний розвиток в умовах глобалізації. *Стратегія економічного розвитку України*, 42, 111–118. вилучено із <http://sedu.kneu.edu.ua/article/view/194726>

12 Коновалова О. Б. Перспективи інноваційного розвитку підприємництва в Україні. Підприємництво і торгівля: сучасні тенденції і перспективи розвитку: Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів освіти та молодих вчених: тези доповідей / Мукачево, 22 квітня 2021 р. – Львів: ЛТЕУ, 2021. С 101 - 103

References:

1 Shumpeter Y. A. Teoriia ekonomichnoho rozvytku. Doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidсотka ta ekonomichnoho tsyклу/ Yozef A. Shumpeter ; per. z anhl. V. Starка. – 2-e vyd., dop. – Kyiv : Vydavnychiy dim “Kyievo Mohylianska akademiia”, 2014. – 246 s

2 Lukianytsia, A., & Savchenko, O. (2020). Kategoria «innovinh»: kontseptualnyi ta praktychnyi aspekty. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu "Kharkivskiy politekhnichnyi instytut" (ekonomichni nauky)*, (4), 110–114. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2020.4.110>

4 Yevropeiska komisiia. (2021). Innovatsii v ahrarnomu sektori Yevropy: zvit za rezultatamy doslidzhennia. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://ec.europa.eu/agriculture/innovation-2021>

5 Orhanizatsiia ekonomichnoho spivrobitnytstva ta rozvytku (OECD). (2020). Innovatsiina aktyvnist u silskomu hospodarstvi: analitychnyi zvit. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://www.oecd.org/agriculture/innovation-activity-2020>

6 Svitoviy bank. (2020). Finansovi bariery dlia vprovadzhenia innovatsii u silskomu hospodarstvi. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://www.worldbank.org/agriculture/financial-barriers-2020>

7 Instytut ahrarnoi ekonomiky Ukrainy. (2022). Problemy dostupu do innovatsiinykh rishen malykh ta serednikh ahrarnykh pidpriemstv v Ukraini. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://iae.org.ua/research/small-agri-enterprises-2022>

8 V.M. Stepanov, S.Ia. Polnarov. Innovatsii, innovatyka, innovinh yak katehorii teorii

innovatsiinoho rozvytku (kontekst bezpeky zhyttiediialnosti). Innovinh suchasnykh trendiv v menedzhmenti bezpeky: Zbirnyk naukovykh prats Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii Lviv: LDU BZhD, 26 travnia 2023. s.22-25

9 Stoianets, N. (2024). Upravlinnia innovatsiinym rozvytkom pidpriemstv v umovakh hlobalizatsiinykh vykykiv . *Ekonomika ta suspilstvo*, (60). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-86>

10 Ye. A. Bepalyi. Osoblyvosti vplyvu hlobalizatsii na innovatsiinyi rozvytok derzhavy. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Ekonomichni nauky Vypusk 2 (69)*, 2023.

C 73 – 77 OI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/69-10>

11 Dyba, O. M. (2018). Innovatsiinyi rozvytok v umovakh hlobalizatsii. *Stratehiiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*, 42, 111–118. vylucheno iz <http://sedu.kneu.edu.ua/article/view/194726>

12 Konovalova O. B. Perspektyvy innovatsiinoho rozvytku pidpriemnytstva v Ukraini. *Pidpriemnytstvo i torhivlia: suchasni tendentsii i perspektyvy rozvytku: Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia zdobuvachiv osvity ta molodykh vchenykh: tezy dopovidei / Mukachevo*, 22 kvitnia 2021 r. – Lviv: LTEU, 2021. C 101 - 103

Третяк Антон Валерійович,
науковий співробітник відділу економіки, менеджменту і трансферу інновацій Інституту тваринництва Національної академії аграрних наук України
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14023973>

УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Tretiak Anton
Researcher of the Department of Economics, Management and Transfer of Innovations in Livestock Farming, Livestock Farming Institute of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, <https://orcid.org/0009-0009-1037-902X>

MANAGEMENT ASPECTS OF THE TRANSFORMATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Анотація.

Стаття присвячена дослідженню особливостей управлінських аспектів трансформації аграрних підприємств у умовах глобалізації.

Доведено, що управлінські аспекти трансформації аграрних підприємств у умовах глобалізації охоплюють широкий спектр завдань, від стратегічного планування до управління ризиками та людськими ресурсами.

Обґрунтовано, що оптимізація виробничих процесів є основним шляхом до зниження витрат та підвищення ефективності. Різні види оптимізації дозволяють сільськогосподарським підприємствам підвищити ефективність своєї діяльності, знижуючи витрати та збільшуючи продуктивність. Кожен вид оптимізації має свої унікальні характеристики, але всі вони спрямовані на досягнення спільної мети – підвищення рентабельності та конкурентоспроможності аграрного бізнесу.

Встановлено, що оптимізація виробничих процесів аграрних підприємств є необхідним кроком для забезпечення їхньої стійкості, конкурентоспроможності та екологічної відповідальності в умовах глобальних викликів.

Abstract.

In modern conditions, agricultural enterprises are faced with high requirements for reducing the cost of production due to the globalization of markets and increased competition. Globalization stimulates economic integration and competition between countries, affecting all economic sectors, including the agricultural sector.

The relevance of our research topic is underscored by the economic pressures, environmental requirements, technological progress, climate change, and market volatility currently shaping the agricultural landscape. Despite the significant number of works on the topic, the theoretical and practical aspects of managing the transformation of agrarian enterprises in the context of globalization generally require further research.

The article is devoted to studying the peculiarities of the management aspects of the transformation of agrarian enterprises in the conditions of globalization.

It is proved that the managerial aspects of the transformation of agricultural enterprises in the conditions of globalization cover a wide range of tasks, from strategic planning to risk and human resources management. In order to remain competitive and adapt to constantly changing conditions, agricultural enterprises must integrate innovative solutions, implement modern technologies, and develop a global activity strategy. Effective management will allow us to survive in the conditions of globalization and take advantage of it, opening new markets and increasing the efficiency of production processes.

It is substantiated that optimizing production processes is the primary way to reduce costs and increase efficiency. Different types of optimization allow agricultural enterprises to increase the efficiency of their activities, reduce costs, and increase productivity. Each type of optimization has its own unique characteristics, but all of them aim to achieve a common goal—increasing the profitability and competitiveness of agrarian businesses.

It has been established that optimizing agricultural enterprises' production processes is a necessary step to ensure their sustainability, competitiveness, and environmental responsibility in the face of global challenges.

Ключові слова: аграрні підприємства, глобалізація, економічна інтеграція, конкуренція, трансформація, управління.

Keywords: agricultural enterprises, globalization, economic integration, competition, transformation, management.

Постановка проблеми. У сучасних умовах переважає більшість аграрних підприємств стикається з високими вимогами щодо зниження собівартості продукції через глобалізацію ринків і посилену конкуренцію. Глобалізація стимулює економічну інтеграцію та конкуренцію між країнами, що впливає на всі галузі економіки, включаючи аграрний сектор. Аграрні підприємства повинні адаптуватися до змін у світових ринках, впроваджувати інновації та технології, щоб залишатися конкурентоспроможними. У цьому контексті управління стає критичним фактором успіху, оскільки воно допомагає правильно організувати процеси трансформації.

Зміни в аграрному секторі, викликані глобалізацією, потребують від керівників підприємств впровадження нових підходів до управління ресурсами, стратегіями та операційною діяльністю. Наприклад, зростання вимог до якості продукції, екологічні стандарти, а також потреба у сталому розвитку аграрного сектору вимагають модернізації виробничих процесів та впровадження нових методів ведення господарства.

Крім того, глобалізація приносить нові виклики, пов'язані з міжнародною конкуренцією та змінами на ринках збуту. Для аграрних підприємств важливо не тільки ефективно виробляти продукцію, але й вміти адаптуватися до мінливих умов, таких як зміни в кліматі, ринкові коливання, нові вимоги споживачів та регулювання на міжнародному рівні.

Управлінські аспекти трансформації аграрних підприємств є ключовими для їхнього успіху в умовах глобалізації. Впровадження інноваційних управлінських рішень дозволить підприємствам не тільки залишатися на плаву, але й активно розвиватися, використовуючи нові можливості, що виникають у глобальному бізнес-середовищі.

Отже, економічний тиск, екологічні вимоги, технологічний прогрес, зміни клімату та нестабільність ринків актуалізують тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти стосовно механізмів та систем управління трансформацією виробничих структур аграрних підприємств знайшли відображення в наукових працях: Л.М. Анічина, Г.О. Андрусенків, Г. І. Бережницької, О.П. Гоголі, В. Данкевича, А. Данкевича, О. І. Дребот, Д. С. Добряк, Г.І. Мостового та ін.

Не зважаючи на значну кількість робіт щодо теми дослідження, теоретико-практичні аспекти управління трансформацією аграрних підприємств у умовах глобалізації в цілому потребують подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у дослідженні особливостей управлінських аспектів трансформації аграрних підприємств у умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В першу чергу слід наголосити, що глобалізація має як позитивні, так і негативні наслідки для аграрного сектору. Позитивні включають доступ до

нових технологій, ринків, джерел фінансування і ноу-хау. Однак негативні аспекти, такі як зростання конкуренції, залежність від міжнародних ринків та зміни в регулюванні, можуть вимагати від підприємств перегляду своїх стратегій.

Серед основних глобалізаційних факторів, які впливають на аграрні підприємства, слід назвати:

– міжнародну торгівлю – розширення доступу до зовнішніх ринків, що вимагає адаптації до нових стандартів якості продукції;

– технологічний прогрес – використання сучасних технологій в діяльності для підвищення ефективності виробництва та управління;

– екологічні стандарти – міжнародні екологічні регламенти вимагають від аграрних підприємств адаптації до більш екологічних практик.

Для успішної адаптації до умов глобалізації аграрні підприємства потребують інноваційних управлінських рішень, а саме:

– стратегічне планування – керівництво має розробляти довгострокові стратегії, враховуючи зміни на глобальних ринках, технологічні тренди та потреби споживачів. Наприклад, стратегії з диверсифікації продукції або виходу на нові ринки;

– адаптивне управління. Уміння швидко реагувати на зміни в ринкових умовах, нові регуляції або технології стає вирішальним фактором. Гнучкість управління дозволяє ефективно керувати ризиками та можливостями;

– інноваційний менеджмент. Запровадження сучасних технологій, таких як автоматизація, цифрові рішення та управління на основі великих даних, дозволяють підвищити ефективність аграрних підприємств. Наприклад, використання дронів для моніторингу полів або систем точного землеробства.

Однією з головних цілей управлінських змін у процесі глобалізації є підвищення ефективності виробництва, яке можливе завдяки:

– автоматизації та цифровізації – використання нових технологій для автоматизації виробничих процесів, таких як автоматичні системи поливу, технології точного землеробства, інтелектуальні ферми тощо. Швидкий розвиток технологій надає нові можливості для оптимізації виробництва. Впровадження інноваційних технологій в сільському господарстві дає змогу більш точно керувати ресурсами, мінімізувати витрати на сировину та енергію, а також підвищити продуктивність через автоматизацію окремих процесів;

– зеленим технологіям. Відповідність екологічним стандартам вимагає впровадження сталих практик, а це: зменшення викидів, використання відновлюваних ресурсів, перехід на органічне виробництво;

– логістичним рішенням – оптимізація ланцюгів постачання та зберігання продукції, що є критичним для аграрних підприємств у контексті глобальних ринків. Це включає холодні ланцюги для збереження свіжості продукції, зниження втрат під час транспортування.

Глобалізація також впливає на управління пе-

соналом в аграрних підприємствах. Сучасні технології вимагають від працівників нових навичок, а конкурентна перевага часто залежить від того, наскільки ефективно організація вміє керувати своїми людськими ресурсами. Аграрні підприємства повинні інвестувати в навчання своїх працівників новим технологіям та практикам. Це включає підвищення кваліфікації працівників для роботи з новими технологіями або цифровими рішеннями.

Також не слід забувати й про те, що для успішної трансформації важливою є розробка корпоративної культури, яка стимулює інновації, гнучкість та адаптивність. Відкритість до змін і нових ідей є ключовим фактором успіху.

Глобалізація також збільшує ризики для аграрних підприємств, пов'язані зі змінами в ринкових умовах, міжнародних регуляціях і кліматичних умовах. Управління ризиками стає важливою функціональною складовою діяльності аграрних підприємств. Мова йде про:

– фінансові ризики. Коливання цін на продукцію на світових ринках можуть значно впливати на прибутковість підприємств. Використання стратегій хеджування та диверсифікації джерел доходу є необхідним;

– кліматичні ризики. Зміни клімату роблять сільськогосподарське виробництво вразливим до погодних умов. Адаптація до кліматичних змін може включати впровадження нових технологій, таких як системи управління водними ресурсами або стійкі до кліматичних змін культури;

– регуляторні ризики. Нові міжнародні стандарти та регуляції можуть вимагати змін у виробництві та управлінні аграрними підприємствами. Моніторинг цих змін та адаптація до нових вимог є важливою частиною управлінського процесу.

В умовах глобалізації підприємства отримують доступ до нових ринків, але це також вимагає розробки ефективних маркетингових стратегій. У цьому контексті управлінські аспекти включають:

– дослідження ринків. Для успішного виходу на міжнародні ринки підприємства повинні проводити глибокі маркетингові дослідження, щоб розуміти потреби споживачів, конкурентів і регуляційні вимоги;

– брендування та сертифікацію. Підприємства повинні створювати сильний бренд та сертифікувати свою продукцію відповідно до міжнародних стандартів, таких як органічні сертифікати або екологічні стандарти.

Отже, через глобалізацію ринків і посилену конкуренцію аграрні підприємства сьогодні стикаються з високими вимогами щодо зниження собівартості продукції. Оптимізація виробництва, як процес надання найвигідніших характеристик будьчому, є ключовим елементом у забезпеченні конкурентоспроможності аграрних підприємств, зниженні витрат і підвищенні рентабельності. Особ-

ливо це актуально в країнах з розвиненим сільським господарством, де велике значення мають продуктивність і ефективне використання ресурсів.

Сучасні аграрні підприємства зобов'язані враховувати екологічні норми, зокрема щодо зменшення викидів, раціонального використання земельних ресурсів та води. Оптимізація дозволяє мінімізувати негативний вплив на довкілля через впровадження технологій сталого розвитку, таких як точне землеробство.

Сільське господарство безпосередньо залежить від погодних умов. Зміни клімату створюють нові виклики для аграрного сектору, оскільки нестабільні погодні умови можуть знижувати врожайність. Оптимізація виробничих процесів через інтеграцію кліматичних даних, прогнозування та аналіз дозволяє підприємствам більш точно управляти своїм виробництвом.

Аналіз наукових праць з досліджуваної теми [3, 6, 7, 8] дозволяє виокремити основні характеристики оптимізації виробництва, в тому числі:

1. Підвищення продуктивності. Оптимізація дозволяє підприємствам підвищити обсяг виробництва з меншими витратами ресурсів, що підвищує їх конкурентоспроможність на ринку.

2. Зниження витрат. Ефективне використання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів дозволяє знизити собівартість продукції, що особливо важливо в умовах зростання цін на енергоносії та матеріали.

3. Гнучкість та адаптивність. Оптимізовані виробничі процеси дозволяють швидше адаптуватися до змін зовнішнього середовища (погодних умов, ринкових вимог або регуляторних норм).

4. Сталість та екологічність. Використання технологій оптимізації сприяє збереженню природних ресурсів та зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище, що відповідає сучасним тенденціям розвитку сталого сільського господарства.

Основні види оптимізації виробництва аграрних підприємств та їх головні характеристики наведено у таблиці (Табл. 1), яка допоможе чіткіше уявити, чому підприємства обирають різні види оптимізації та яких результатів вони намагаються досягти.

Таблиця також містить причини оптимізації та її мету. Причина оптимізації – це ті фактори, які змушують підприємство змінювати свої підходи, технології або організацію виробничих процесів. Вони зазвичай виникають через зовнішні виклики (економічні, екологічні, технологічні) або внутрішні проблеми.

Щодо мети оптимізації, то це кінцева ціль, яку підприємство прагне досягти через оптимізацію. Зазвичай вона полягає в підвищенні ефективності, зменшенні витрат, поліпшенні якості продукції або збільшенні прибутковості.

Основні види оптимізації виробництва аграрних підприємств

Вид оптимізації	Головні характеристики	Мета оптимізації	Причина оптимізації
Технологічна	- Впровадження автоматизованих систем управління; - Використання технологій точного землеробства; - Застосування інноваційних сенсорів для моніторингу стану ґрунтів та рослин.	Підвищення ефективності виробничих процесів, зниження витрат на ресурси, автоматизація.	Швидкий розвиток нових технологій, необхідність підвищення продуктивності та зменшення витрат.
Оптимізація використання ресурсів	- Ефективне управління водою, добривами та пестицидами; - Використання агрохімічних препаратів за допомогою GPS-технологій; - Скорочення витрат на енергію та матеріальні ресурси.	Ефективне використання природних та матеріальних ресурсів, зниження витрат та екологічного впливу.	Зростання вартості ресурсів (вода, добрива, пестициди), необхідність збереження довкілля.
Організаційна	- Вдосконалення внутрішньої структури підприємства; - Оптимізація ланцюгів постачання та розподілу ресурсів; - Автоматизація управлінських процесів через ERP-системи.	Підвищення ефективності управлінських процесів, зменшення витрат часу, покращення координації між підрозділами.	Неефективна організаційна структура, надмірне використання людських ресурсів, складнощі з координацією процесів.
Фінансова	- Управління фінансовими потоками, планування бюджету; - Залучення інвестицій та оптимізація кредитування; - Використання субсидій і державної підтримки для розвитку.	Підвищення рентабельності підприємства, ефективне управління фінансами, залучення інвестицій.	Високі фінансові витрати, недостатнє управління фінансовими ресурсами, обмеженість фінансових можливостей.
Логістична	- Скорочення витрат на транспортування та зберігання продукції; - Впровадження оптимізованих логістичних маршрутів; - Використання логістичних платформ для контролю поставок.	Зниження логістичних витрат, оптимізація транспортування та зберігання продукції, підвищення швидкості обробки замовлень.	Високі витрати на транспортування, тривалість логістичних процесів, неефективне використання складських потужностей.
Інформаційна	- Використання великих даних для прийняття рішень; - Інтеграція прогнозування врожайності на основі аналізу кліматичних даних; - Впровадження аналітичних систем для моніторингу процесів.	Прийняття рішень на основі даних, зменшення ризиків, покращення прогнозування виробництва та ринку.	Недостатня кількість даних для прийняття обґрунтованих рішень, низька швидкість аналізу даних, відсутність прогнозування.

Джерело: складено автором на підставі [1, 2, 4, 6].

У таблиці структуровано розкрито різні аспекти оптимізації аграрних підприємств і відображено ключові переваги кожного з підходів, а саме:

1. Технологічна оптимізація. Цей вид оптимізації передбачає впровадження сучасних технологій для підвищення ефективності виробництва. Наприклад, автоматизовані системи управління фермою, які дозволяють оптимізувати всі виробничі процеси. Технології точного землеробства (GPS, дрони), які допомагають більш точно розподіляти ресурси, такі як добрива та вода. Встановлення датчиків вологості для точного поливу, що дозволяє зекономити воду та підвищити врожайність. Це, у свою чергу, знижує витрати та підвищує врожайність. Використання сенсорних технологій, що дає можливість моніторити стан ґрунтів і рослин у реальному часі.

2. Оптимізація використання ресурсів. Тут фокус на ефективному використанні природних ресурсів, таких як вода, добрива, пестициди тощо. Використання агрохімічних засобів у точних дозах з допомогою GPS технологій знижує витрати та мінімізує вплив на навколишнє середовище. Оптимізація дозволяє заощаджувати воду і матеріали, зберігаючи або навіть збільшуючи продуктивність.

3. Організаційна оптимізація, яка спрямована на вдосконалення внутрішніх управлінських і організаційних процесів аграрного підприємства. Це включає реорганізацію виробничих ланцюгів, вдосконалення розподілу завдань серед персоналу та оптимізацію управління ресурсами через ERP-системи (Enterprise Resource Planning). Організа-

ційна оптимізація підвищує ефективність діяльності підприємства за рахунок кращої координації та зменшення простоїв.

4. Фінансова оптимізація. Цей тип оптимізації полягає в раціональному управлінні фінансовими потоками, що допомагає підвищити рентабельність аграрного підприємства. Вона включає планування бюджету, залучення інвестицій, а також використання субсидій і державних програм підтримки. Основна мета фінансової оптимізації – забезпечити ефективне використання фінансових ресурсів і мінімізувати ризики.

5. Логістична оптимізація спрямована на унайкращення транспортних витрат і поліпшення ланцюгів постачання. Це може включати розробку ефективних маршрутів для транспортування продукції, мінімізацію часу на зберігання та оптимізацію використання складів. Використання спеціалізованих логістичних платформ дозволяє підприємствам контролювати поставки й скоротити витрати на транспортування.

6. Інформаційна оптимізація. Інформаційні технології, такі як великі дані та аналітичні системи, грають ключову роль у прийнятті рішень. Інформаційна оптимізація передбачає збір та аналіз даних для прогнозування врожайності, аналізу кліматичних умов та оптимізації виробничих процесів. Такі інструменти дозволяють підвищити точність управління, знижуючи ризики.

Висновки. Управлінські аспекти трансформації аграрних підприємств у умовах глобалізації охоплюють широкий спектр завдань, від стратегічного планування до управління ризиками та людськими ресурсами. Для того, щоб залишатися конкурентоспроможними та адаптуватися до постійно мінливих умов, аграрні підприємства мають інтегрувати інноваційні рішення, впроваджувати сучасні технології та розвивати глобальну стратегію діяльності. Ефективне управління дозволить не лише вижити в умовах глобалізації, але й отримати від неї переваги, відкриваючи нові ринки та підвищуючи ефективність виробничих процесів.

Оптимізація виробничих процесів є основним шляхом до зниження витрат та підвищення ефективності. Різні види оптимізації дозволяють сільськогосподарським підприємствам підвищити ефективність своєї діяльності, знижуючи витрати та збільшуючи продуктивність. Кожен вид оптимізації має свої унікальні характеристики, але всі вони спрямовані на досягнення спільної мети – підвищення рентабельності та конкурентоспроможності аграрного бізнесу.

Тож, оптимізація виробничих процесів аграрних підприємств є необхідним кроком для забезпечення їхньої стійкості, конкурентоспроможності та екологічної відповідальності в умовах глобальних викликів.

Список використаних джерел

1. Бережницька Г. І. Теоретичні засади управління земельними ресурсами сільськогосподарських підприємств. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 16. С. 104–107. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/16.pdf

2. Гоголя О.П. Сучасні аспекти управління підприємницькою діяльністю сільськогосподарських товаровиробників в умовах глобалізації ринку. *Економіка і суспільство*. Вип. 11. 2017. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/11_ukr/30.pdf

3. Данкевич, В., Данкевич, А., & Большакова, Є. (2024). Управління інноваційноінвестиційною складовою сільськогосподарського землекористування підприємств в умовах циркулярної економіки. *Journal of Innovations and Sustainability*, 8(1), 08. <https://doi.org/10.51599/is.2024.08.01.08>

4. Дребот О. І., Добряк Д. С., Мельник П. П., Сахарницька Л. І. Наукові засади формування та розвитку сільськогосподарського землекористування на основі трансформації земельних відносин. *Збалансоване природокористування*. 2021. № 4. С. 5–13. <https://doi.org/10.33730/2310-4678.4.2021.253080>

5. Механізми ефективного розвитку економіки аграрної сфери АПК України: монографія / Л.М. Анічин, Г.О. Андрусенко, Г.І. Мостовий та ін.; за заг. ред. проф. Л.М. Анічина. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. 294 с.

6. Ус С. І. Основні види та характеристики оптимізації виробництва сільськогосподарських підприємств *Ефективна економіка* № 3, 2015 <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3916>

7. Brown W. M., Ferguson S. M., Viju-Miljusevic C. Farm size, technology adoption and agricultural trade reform: evidence from Canada. *Journal of Agricultural Economics*. 2020. Vol. 71. Is. 3. Pp. 676–697. <https://doi.org/10.1111/14779552.12372>

8. Mamonova N., Wengle S., Dankevych V. Queen of the fields in wartime: what can Ukrainian corn tell us about the resilience of the global food system? *Journal of Peasant Studies*. 2023. Vol. 50. Is. 7. Pp. 2513–2538. <https://doi.org/10.1080/03066150.2023.2255568>

Colloquium-journal №30 (223), 2024

Część 2

(Warszawa, Polska)

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Czasopismo jest zarejestrowany i wydany w Polsce. Czasopismo publikuje artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Magazyn jest wydawany w języku angielskim, polskim i rosyjskim.

Częstotliwość: co tydzień

Wszystkie artykuły są recenzowane.

Bezpłatny dostęp do elektronicznej wersji magazynu.

Przesyłając artykuł do redakcji, autor potwierdza jego wyjątkowość i jest w pełni odpowiedzialny za wszelkie konsekwencje naruszenia praw autorskich.

Opinia redakcyjna może nie pokrywać się z opinią autorów materiałów.

Przed ponownym wydrukowaniem wymagany jest link do czasopisma.

Materiały są publikowane w oryginalnym wydaniu.

Czasopismo jest publikowane i indeksowane na portalu eLIBRARY.RU,

Umowa z RSCI nr 118-03 / 2017 z dnia 14.03.2017.

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak, Ewa Kowalczyk**

«Colloquium-journal»

Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa

Annopol 4, 03-236

Format 60 × 90/8. Nakład 500 egzemplarzy.

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>